ONAL RI
84

Kon. Bat. Gen.

Kon. Bat. Gen.
XX 19
1384

pp - 300-357

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.
Tanggal : 22 Maret 2012
No. Induk : 15862/PN-MUSEUM/'12
BIB - ID :
Beli / Hadiah : Ex. Museum

XXI 4384

DE KOEBOES

IN DE

Onderafdeeling Koeboestreken

DER

Residentie Palembang.[1]

DOOR

G. J. VAN DONGEN.
Controleur B.B.

[1910]

[1] Het ligt voor de hand, en is ook uit de taal der Koeboes duidelijk, dat er reeds veel rasvermenging met Maleiers heeft plaats gehad Al heeft de Schrijver dus zooveel mogelijk het licht doen vallen op de eigenaardigheden van het Koeboe-ras, — hij kon de z. g. Maleische Koeboes niet elimineeren.
RED.

INHOUD.

DEEL I.

De Oeloe-Kĕpajang-Koeboes.

HOOFDSTUK I. Inleiding . . . . . bladz. 181

" II. Een stukje Koeboe-geschiedenis . . " 184

" III. Een en ander over den tegenwoordigen toestand . . . . . " 194

" IV. Middelen van bestaan . . . . . " 204

a. het zoeken naar boschproducten.

b. de vischvangst.

c. de ladangbouw.

d. de jacht.

" V. Voorteekens, pantangans en amuletten " 211

1. Voorteekens.

2. Pantangans.

3. Amuletten.

" VI. Huwelijk . . . . . " 217

" VII. Echtscheiding . . . . . " 224

" VIII. Zwangerschap en geboorte . . . . " 228

" IX. Overlijden . . . . . " 234

" X. Erfrecht . . . . . " 239

" XI. De malim en het bĕrmalim . . . " 240

a. De dorpsheelmeester en geestenbezweerder, en zijn hoogere wetenschap.

b. De toepassing der hoogere wetenschap.

c. De betaling van den doekoen bĕrmalim.

d. Koeboe-concilies.

" XII. Rechtswezen . . . . . " 289

DEEL II.

De Boelian-Koeboes.

Hoofdstuk	XIII.	Inleiding	bladz. 296
"	XIV.	De geschiedenis der Boelian-Koeboes	" 298
"	XV.	De Sidi en het bĕrsaleh	" 303
"	XVI.	Rechtswezen	" 331

Bijlage	I.	Afstandswijzer.
"	II.	Verklaring van het Rawasche rentjongschrift, door L. F. Wesly; met fragment eener publicatie van 1865 over het vervoer van mindere militairen.
"	III.	*Schetskaart* van de onderafdeeling Koeboe-streken. Schaal 1 : 500.000.

DEEL I.

De Oeloe-Kĕpajang-Koeboes.

HOOFDSTUK I.

Inleiding.

Het wordt dag.

De nevelen van den nacht zijn nog niet weggetrokken, eĕn zware kille dauw hangt boven en in het dichte bosch. Alles is stil, muisstil. Hier en daar het eentonig geluid van kwakende kikkers; slechts nu en dan laat een nachtvogel zich nog hooren, of springt een visch in het water op.

Aan den kant van de rivier met haar drassige oevers, begroeid met allerlei waterplanten, staan op een hooge plek een paar Koeboehutjes, ruw opgezette pondoks van een paar meter lang en ruim een meter breed, van dunne rondhouten opgetrokken, ongeveer een manshoogte boven den grond, met groote bladeren of wat kadjang ingedekt. In iedere hut steekt een lange speer uit, of wel een speer met de punt in den grond tegen de pondok aangeleund. Onder een enkel verblijf smeult nog een rookend vuurtje. Rondom ligt wat rottan op den grond. Alles slaapt.

In ieder zoo'n hut huizen man, vrouw en kinderen, honden en kippen. Soms vinden enkele honden en kippen een schuilplaats onder de hut bij het vuurtje.

Geen haan kraait. Eenige slingerapen (*oengko's*) beginnen schuchter en nog slechts bij tusschenpoozen hun ochtendlied. Een hond blaft, of liever huilt, weldra beantwoord door zijn rasgenooten.

Er komt leven in de pondoks: uit een enkele wipt een hond of een kip naar beneden; men ziet menschengestalten zich bewegen, zich ontwarren uit den vormeloozen klomp, waarin ze even te voren over en naast elkaar lagen. Een naakt menschenlichaam laat zich apathisch uit de hut af, hurkt bij een bijna uitgesmeuld vuurtje en stookt het wat op om zijn wit schurftig lichaam al krabbend daarboven te warmen. Weldra wordt de eene hut na de andere van haar verderen inhoud van levend vleesch ontlast: geleidelijk komen meer mannen, vrouwen, kinderen, honden en kippen naar buiten, die den nacht opeengehoopt daarin hebben doorgebracht, allen even

ongekleed, de grootere menschelijke wezens soms met een *tjawat* [1] aan, allen even apathisch doend, uitgezonderd de keflustige stijloorige roodbruine honden, alle even mager en vies. Alles verzamelt zich om een paar rookende vuurtjes, zichzelf of elkaar over het geheele lichaam krabbend. Uitgezonderd wat eterij, een paar kapmessen, een paar bamboekokers met drinkwater gevuld en een bundeltje tjawats zijn de hutten nu leeg.

Honden en kippen zwerven rondom, en zoeken hun voedsel.

Na het rookbad worden de vuurtjes nog eens flink opgestookt, en de menschelijke wezens kruipen weer in hun verblijf om zich zoo goed en kwaad het gaat naast en over elkaar uit te strekken, en zich nog eens geeuwend uit te rekken. Is er wat etensvoorraad, dan eet men wat, zoo niet dan doet men niets anders dan geeuwen en rekken, zichzelf of zijn familie krabben en luizen. Kinderen kruipen loom over en tusschen de lichamen der ouderen. Het is nog vroeg, koud, kil, mistig. Gesproken wordt er bijna niet.

De zon komt door, het wordt klaar dag. Men staakt het „toilet-maken“ . . .

Weer komt er gemelijk leven in die klompen van magere lichamen. Men komt opnieuw naar buiten, nu om zijn dagtaak te beginnen. Alles gaat even traag en loom en bijna geruischloos-stil, slechts afgewisseld door een schuw opleven bij het hooren van een ongewoon geluid, dan wel het zich fluks verschuilen voor en zich onttrekken aan den blik van den aankomenden vreemdeling, dien eenige ouderen zich vermannen af te wachten, uiting gevende aan hun gevoel van beschroomdheid door een herhaald geroep van *„ha-tjie!“* aan het adres van de keffende honden. Is er geen onraad, dan komen successievelijk ook de jongeren in hun „boschkostuum“ te voorschijn.

Ieder voor zich, man of vrouw, als dieren in hun heele doen en laten (de ouderen slechts met een tjawat aan, en verder allen even ongekleed) trekt met een kind of hond, gewapend met een kapmes en speer het kille, natte, bijna ondoordringbare bosch in, waar geen ander menschelijk wezen volgen kan, fluks voortsluipende en zich geruischloos voortbewegende als dieren, om wat boschproducten of eten te verzamelen, en daarna even stil naar zijn pondok terug te keeren, om zich opnieuw te (laten) krabben.

Zich buiten noodzaak te vermoeien wordt als onnoodige afmatting

[1] Tjawat = een stukje opgerolde, uitgeklopte boomschors om het middel, waaraan van voren naar achteren tusschen de beenen door een tweede stuk boomschors is vastgemaakt van ongeveer een decimeter breedte om de schaamdeelen te bedekken.

van het lichaam beschouwd. De Koeboes genieten door een leven van stil, indolent, apathisch vegeteeren, gepaard gaande met een berustend fatalisme, dat hen ten eenen male onvatbaar doet zijn voor een zekere drift om hun maatschappelijke positie te verbeteren. Zij kennen geen armoede, zij hebben geen behoeften dan die om zich in het leven te houden, evenals de niet met spraakvermogen bedeelde boschbewoners, hun lichamen evenmin verzorgende, hun voedsel eerst zoekende zoo hun maag hen hiertoe drijft: voort te droomen in flegmatische zorgeloosheid, geen andere onheilen kennend dan ziekten en dood, niets meer onaangenaam vindend dan onze rustelooze werkzame levensopvatting en daarmede gepaard gaande geregelde toestanden. De Koeboe heeft ze niet noodig. Vindt hij eten, dan heeft hij genoeg, hij verlangt niets meer; vindt hij geen voedsel, „ja, wat is er dan aan te doen", dan weet hij, dat hij honger zal lijden, waarop zijn mager en slecht doorvoed lichaam als getraind lijkt; en komt geen eten dan volgt de dood. Dat zijn, met allerlei ziekten, bezoekingen van booze hoogere machten; daar valt nu eenmaal weinig of niets tegen te doen, alleen de malim kan ze mogelijk bezweren en anders is vluchten van zoo'n onheil aanbrengende plek het eenige middel.

Zoo leven en denken de Koeboes, die thans hun beschavingsproef doorstaan.

Een groot deel toont duidelijk zijn fatalistischen tegenzin in alles wat verandering brengt in de oude sleur, en toch worden zij er in voortgestuwd. Zij houden krampachtig vast aan hun oude luie bestaansmiddelen, die hun steeds minder opleveren, dan wel ongeëvenredigd weinig inkomsten bezorgen om hiermede aan hun grootere levensbehoeften te voldoen waarmede zij door den vreemdeling bekend werden, zooals het eten van rijst, het zich kleeden, enz. Wars van allen vooruitgang, accepteeren zij gretig de producten van meer beschaafden. Dit maakt velen van de Koeboes, bij wie leugen en diefstal eens onbekend waren, tot gewikste en onbetrouwbare personen in transacties met niet-Koeboes: zij degeneeren door hun conservatisme, willen ze niet van honger omkomen.

Zullen deze lieden het in den ongelijken strijd moeten afleggen, hoe dan ook, het andere overgroote deel der Koeboes lost zich zeer langzaam, doch geleidelijk steeds meer, op in het maleische ras, hoewel met vooringenomenheid; en binnen afzienbaren tijd zal het nageslacht der huidige Koeboes wondere verhalen opdisschen van zijn heidensche voorouders, die eens als boschmenschen dit land bewoonden.

HOOFDSTUK II.

Een stukje Koeboe-geschiedenis.

Evenals wij onze geschiedenis verdeelen in drie groote tijdvakken, verdeelt ook de Koeboe zijn geschiedenis in

1e de oude geschiedenis, d. i. den tijd van de *orang bari* tot aan de komst van Ratoe Sĕnoehoen.

2e de middelgeschiedenis, d. i. den tijd van de komst van Ratoe Sĕnoehoen in deze streken totdat men met het Gouvernement in aanraking kwam.

3e de nieuwe geschiedenis, d. i. van den tijd dat men in aanraking kwam met het Gouvernement tot heden, waaraan men nog een nieuwste tijdperk zou kunnen toevoegen, n.l. van den tijd dat de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen en andere petroleum maatschappijen haar exploratiewerkzaamheden in de Koeboestreken begonnen.

De Koeboes vertellen dan, dat in overoude tijden de kusten van Sumatra veel en geregeld bezocht werden door zeeroovers, die van heel verre landen kwamen en tot hier hun strooptochten uitstrekten [1]. Eens dan, dat zoo'n bende zeeroovers, die zich op hun tochten door vrouwen en kinderen deden vergezellen, in deze streken aan de zeekust aan het rondzwerven was, gebeurde het, dat een broer en zuster, wier namen ik niet te weten ben kunnen komen, bloedschande hadden gepleegd, tengevolge waarvan die zuster zwanger was geworden. Die broer met zijn zwangere zuster werden vervloekt, en in deze toenmaals onbevolkte boschstreken aan wal gezet, en moesten maar zien hoe ze het samen verder redden, terwijl ze de boodschap medekregen, dat ze het niet moesten wagen zich ooit weer aan hun stamgenooten te vertoonen.

De twee verstootenen verscholen zich daarop in het bosch (*ngoeboe*) verwekten blijkbaar heel wat kroost, want stichtten ten slotte een nederzetting te Oeloe Kĕpajang, dicht bij de doesoen Pĕnamping

[1] Dit is inderdaad waar; de oude doesoens in deze streken liggen zoo diep mogelijk het land in, d.w.z. zoo ver mogelijk bovenstrooms aan de rivieren.

aan de Lalan-rivier. Dit was de eerste Koeboe-nederzetting, waarvan vele afstammelingen ook steeds in die buurt zijn gebleven.

Toch zijn er ook velen van hen verhuisd, en wel had die eerste verhuizing plaats naar Tandjong Sĕmiring, aan den linker oever van de Lalan-rivier, benedenstrooms de tegenwoordige doesoen Karang Agoeng. Dat kwam, omdat zich daar ook iemand ophield of beter gezegd in de bosschen verscholen had, genaamd Tĕmĕnggoeng, die ook wel genoemd werd (en wordt) Koeboe lèbar tĕlapag, d. i. „de Koeboe, de zich schuil houdende met breede voetzolen", omdat de man zeer groote voeten had.

Van dezen Tĕmĕnggoeng, afkomstig uit Blidah van de doesoen Tjambai, en zijne vrouw Polot, die hij in de marga Bĕtong, in het Banjoeasinsche, in de doesoen Gemoeroeh [1] gevonden had, worden, wat hun lichaamsbouw betreft, buitengewone dingen verhaald; uit hun huwelijk sproten zes „gewone" zonen voort, — van al het (voor een Koeboe) noodige één exemplaar, te weten:

Sĕdjaring = de vischvanger (met een net).
Sĕmintjam = sĕmantjam = de dreiger, de moed.
Sĕmobah = de veranderaar, verhuizer.
Sĕbaoĕk = de eerwaardige (met baard en onderkin).
Sĕnanding [2] = de handelaar.
Sĕmoeboeng = de steun, medewerker, in-de-hand-werker, doch mogelijk is het ook, dat deze namen op Tĕmĕngoeng zelf van toepassing zijn geweest, om daarmede zijn eigenschappen of kundigheden weer te geven.

Behalve deze zes, bij name bekend, had het krachtig ouderenpaar volgens de overlevering nog tal van nakomelingen.

Tĕmĕnggoeng, nog al treklustig van aard, verhuisde met vrouw en kinderen naar Tĕlok Sĕndawar, aan den rechteroever van de Lalan-rivier tusschen Bajoeng Lentjir en Moeara Bahar. Doch ook hier hield hij het niet lang uit, en trok met zijn geheele familie naar Rambahan, aan den linkeroever van de rivier, even bovenstrooms Moeara Bahar. Hier bleef hij met zijn familie, totdat hij reeds zeer vele kleinkinderen had, waarop Tĕmĕnggoeng en zijn

---

[1] Thans vindt men bij de doesoen Bĕtong, marga Rimbo Asĕm, nog een plaats aangeduid met Rimbo Gĕmoeroeh, waar veel vruchtboomen, o.a. doekoeboomen staan. Nog thans wordt aan Koeboes uit deze streken, zoo zij daar komen, toegestaan vrij van die boomen vruchten te plukken.

[2] *Tanding* = het naast elkaar stellen (van koopwaren) om ze te vergelijken, d.i. de oude manier van ruilhandel drijven bij de Koeboes.

vrouw in die buurt op eens verdwenen, en sedert nooit terug zijn gezien: gestorven zijn ze niet!

Na dit mystiek verdwijnen van Tĕmĕnggoeng en zijn vrouw Polot begaf zich op zekeren dag hun geheele nakomelingschap naar Mocara Bahar om daar een groote vergadering te beleggen, omdat men van plan was zich te splitsen, en verschillende families een eigen afzonderlijke verblijfplaats wilden gaan zoeken. Vandaar dat de oorspronkelijke naam van Mocara Bahar is Mocara Lĕbaran, d.i. de riviermonding van waaruit men uitéénging, zich verspreidde.

Zooals reeds boven vermeld deden de te Oeloe Kĕpajang achtergebleven Koeboes aan deze verhuizerij niet mede, en bleven in de buurt van de tegenwoordige doesoen Pĕnamping waar zij thans nog verblijven.

Hier zij opgemerkt, dat de Koeboes ongaarne van hun afstamming vertellen, en ook steeds zooveel mogelijk verzwijgen, dat zij afstammen van een broer en zuster die met elkaar in bloedschande leefden, daar zij dit tegenover de buitenwereld aanstootelijk vinden. Ik ben dan ook overtuigd, dat zij de namen van dat paar wel kennen, doch ze mij die nooit hebben willen noemen. Zelfs van zijn eigen ouders is men huiverig de namen te noemen, bang hun hierdoor onheil te bezorgen of aan booze invloeden bloot te stellen, laat staan van die stichters van hun stam, waar een steekje aan los was, en die dan nog door de buitenwereld met minachting zullen beschouwd worden. Men laat zich daarom liever afstammen van het echtpaar Tĕmĕnggoeng-Polot, en stelt de verhuizing van de eerste Koeboe-nederzetting te Oeloe Kĕpajang naar de plaats waar Tĕmĕnggoeng zich ophield, n.l. te Tandjong Sĕmiring, liefst zoo gering mogelijk voor, om meer zuiver van dat wondergeschapen echtpaar af te stammen, met de lieden van Oeloe Kĕpajang in afstamming zoo min mogelijk dan wel niets te maken te hebben, en die lieden als een heel ander slag van menschen te kunnen aanduiden.

De Koeboes hebben echter inderdaad allen hetzelfde dadelijk van andere inlanders te onderkennen type.

Van Tĕmĕnggoeng's afstammelingen, die te Mocara Lĕbaran vergaderd hadden, trok een gedeelte naar Njarang, een riviertje benedenstrooms de tegenwoordige doesoen Bakoeng aan de Lalan-rivier. [1] Een ander gedeelte trok naar den bovenstroom van de Bahar-rivier, en vormden de Koeboe Oeloe Bahar, terwijl weder een

[1] De lieden van „Bakoeng" zijn oorspronkelijk de „Njarangers".

ander gedeelte zich langs de Bajat-rivier vestigde en daar de nederzetting Kĕlapa Sĕbatang stichtte. Deze nederzetting heette aldus, omdat die Koeboes daar één klapperboom geplant hadden voor sierraad, terwijl men de vruchten ervan uit vrees voor ziekte niet at. Eenigen tijd na de stichting kwam een vreemdeling zich in die nederzetting vertoonen, iemand van de kust (van de groote rivieren), die aan de Koeboes vroeg, waarom zij de vruchten van dien boom niet aten, waarop dezen antwoordden, dat ze bang waren, dat die vruchten niet goed waren en bedwelmend zouden werken. De vreemdeling deelde hen toen mede, dat dit niet het geval was, want het water van die vruchten was zoet, en de inhoud een goed voedsel, waarop hij een klappernoot nam, die schilde, leegdronk en het binnenste ervan opat. Toen wisten de Koeboes eerst, welk een goede vrucht de klappernoot was.

Dadelijk daarop gingen de Koeboes van Kĕlapa Sĕbatang weer verhuizen, en stichtten eene nederzetting tusschen de tegenwoordige doesoens Loeboek Mahang en Laman Pĕtai, genaamd Kĕlapa Banjak, omdat het planten van klapperboomen op die plaats wel een »rage« geleek, sedert men wist dat de vruchten ervan eetbaar waren.

In die nederzetting Kĕlapa Banjak bevond zich ook Sĕdjaring, een zoon van »Tĕmĕnggoeng koeboe lèbar tĕlapag. Deze Sĕdjaring was toen nog steeds ongehuwd, daar hij geen Koeboe-meisje tot vrouw wilde hebben, want er was volgens hem geen één goede onder, aan allen mankeerde wat: ze waren hem niet volgzaam genoeg, te ondeugend en te kijflustig! Op eens kwam Sĕdjaring ter oore, dat in de doesoen Soegi Waras in de Moesi-streek wel mooie en aardige meisjes waren, en op zekeren dag toog hij daar dan ook heen. Toen hij te Soegi Waras aankwam waren de lieden daar juist bezig met den rijstoogst. Sĕdjaring, blijkbaar weinig schuchter van aard, vroeg hun, wie het mooiste meisje in het dorp was, waarop men hem mededeelde, dat Rĕtani het mooiste en aardigste meisje uit de doesoen was, wat nog met allerlei verhalen werd opgeluisterd. Geen wonder dat de reeds vrij oude vrijgezel hierdoor in vuur en vlam werd gebracht en dadelijk op zoek ging. En hij had succes, want hij trof Rĕtani aan midden op de ladang, juist bezig met het rijstsnijden, stortte zijn hart voor Rĕtani uit, die hem na de van haar gedane beschrijvingen, niet tegenviel. Rĕtani kreeg ook dadelijk zin in haar aanbidder, nam zeven rijstaren van het midden van de ladang mede, wikkelde die in haar slendang en volgde nog dien-

zelfden dag Sĕdjaring naar Kĕlapa Banjak. De korrels der zeven door Rĕtani medegenomen rijstaren werden het eerst als zaaizaad gebezigd in deze Koeboelanden, en van dien tijd af waren de Koeboes uit die streek bekend met het rijstplanten en aten ook rijst.

De Koeboes van de andere streken, die het geluk niet hadden in hun midden een ouden kieskeurigen vrijgezel te hebben, die zich elders een vrouw ging zoeken, plantten en aten tot nog lang daarna geen rijst, en bleven achterlijk bij de bewoners van deze nederzetting, want die bleven nog slechts gadoeng [1], allerlei vruchten, eetbare wortels, palmieten van niboeng en arèn, toppen van rottanplanten, enz. eten, evenals de lieden van Kĕlapa Banjak te voren hadden gedaan.

De lieden van Kĕlapa Banjak verhuisden daarop weder naar Soengei Bĕloeloes, tusschen de tegenwoordige doesoens Tampang en Laman Pĕtai. Geruimen tijd daarna loste de nederzetting Soengei Bĕloeloes zich op in de navolgende nederzettingen:

1. een gedeelte verhuisde naar Djĕrambah Mĕdang aan den rechteroever van de boven-Lalan;

2. een gedeelte verhuisde naar Loeboek Sĕtamboen aan de boven-Bajat;

3. een gedeelte naar Kĕranggah Bajoeng, dicht bij Mĕlamoen, waar thans nog eenige doerian-boomen staan;

4. een gedeelte naar Soengei Poepoei, tusschen Tjèngal en Tampang;

5. een gedeelte naar Soengei Toenggah, thans doesoen Tjèngal genaamd;

6. een gedeelte naar Moeara Simpang, thans doesoen Mĕranti Pandjang genaamd;

7. een gedeelte naar de Dangkoe-rivier, en stichtte later de thans verlaten doesoen Ikan Lèbar, waarvan de bewoners zich nu te Pangkalan Boelian hebben vereenigd;

8. een gedeelte bleef achter in de oude nederzetting Soengei Bĕloeloes.

Zeker is deze verspreiding der Koeboes, en de illustratie die ze moet geven van de bevolking van bepaalde streken in deze onderafdeeling een mengelmoes van anachronismen, vooral wijl de Koeboe deze verhuizingen en vestigingen allen nog vóór den tijd van Ratoe Sĕnoehoen stelt, die geleefd heeft in de eerste helft van de zeventiende eeuw. Later zal ik terloops hier even op wijzen.

[1] „Gadoeng" is een wilde oebi (knol), die na drie dagen in het water en drie dagen in aarde gezet te zijn, eerst eetbaar is.

De Koeboes duiden de menschen uit de Koeboe-oudheid, d. z. hun voorouders vóór den tijd van Ratoe Sĕnoehoen aan met *orang bari*, wat wij zouden kunnen weergeven met „de menschen uit den goeden ouden tijd".

Als van lateren datum verhaalt men, dat de boven-Toengkalstreek werd bevolkt door Koeboes uit omliggende streken, en dat de boven-Batang Hari Lĕko door de Dangkoe-Koeboes en Bajat-Koeboes werd bevolkt, terwijl nog meer bovenstrooms zich ook Koeboes van de Kloempang-rivier (Rawas) kwamen vestigen.

Van zeer recenten datum is het bijeenbrengen van de Bahar- en Kandang-Koeboes in de dubbeldoessoen Moeara Bahar, waar te Moeara Bahar Tĕlok, aan de linker riviermond, de Bahar- en Kandang-Koeboes, en te Moeara Bahar Tandjong de Boelian-Koeboes uit het Djambische zijn vereenigd.

Van Moeara Bahar Tĕlok hebben weder eenige tientallen personen een nederzetting gesticht te Moeara Mendis.

Een nieuwe periode van de Koeboe-geschiedenis begint met de komst van Ratoe Sĕnoehoen in deze streken. Zooals reeds boven werd gezegd leefde deze Palembangsche vorstin, wier naam nog steeds tot diep in de binnenlanden en zelfs bij de Koeboes voortleeft, bijna drie eeuwen geleden. De Koeboes kennen alleen haar naam, en weten dat het een vorstelijk persoon van Palembang was, doch konden mij niet met zekerheid vertellen of het een vorst dan wel een vorstin was geweest.

Toen zij aan deze Koeboestreken een bezoek bracht, was het eerste wat ze den Koeboes beduidde, dat zij haar onderdanen waren. Als teeken van haar opperheerschappij over de verschillende Koeboe-stammen deelde ze vorstelijke bevelschriften uit, te weten:

1. aan de Lalan-Koeboes, d. i. aan de Koeboes van Oeloe Kĕpajang en Pĕnamping, de *piagĕm tĕmbaga*, d. i. een rood koperen plaat van dertig cM. lang en zeventien cM. breed, waarop Javaansche letters zijn gegrift, en welke piagĕm bewaard wordt in het geslacht van de Koeboevrouw Rĕtikan, vrouw van den gewezen Tjaja Sipati Basaralip te Mangsang.

2. aan de Bahar-Koeboes de *piagĕm tandoeq kĕrbo*, een karbouwenhoorn met een stuk papier er in, waarop Javaansche letters, welke piagĕm werd bewaard in het geslacht van pasirah Klingking te Moeara Bahar, doch die sedert den Djambi-oorlog is zoekgeraakt (?).

3. aan de Bajat-Koeboes de *piagĕm tjoepaq batoe* een koperen kom, waarbij vroeger ook een geschrift behoord moet hebben, dat echter is weggeraakt. Deze piagĕm bevindt zich nog in het geslacht van pasirah Bawah, iemand van Djĕrambah Mĕdang (Loebock Mahaung).

Andere piagĕms zijn er niet in deze Koeboestreken.

Hieruit zou dus afgeleid kunnen worden, dat Ratoe Sĕnochoen deze streken kwam bezoeken nadat de Koeboes te Mocara Bahar (Mocara Lĕbaran) uit elkaar gegaan waren, daar toen, zooals hierboven werd vermeld, de Koeboes nog slechts verspreid waren langs de Lalan-, Bahar- en Bajat-rivieren.

Deze piagĕms worden steeds in hetzelfde geslacht bewaard.

De Lalan- en Bahar-Koeboes gebruiken hun piagĕms thans veel bij beëedigingen, waarbij dan zoo'n piagĕm evenals een qo'rān boven het hoofd van den eedsaflegger wordt gehouden door het districtshoofd. Men zweert dan bij die piagĕm. Heeft men geen piagĕm bij de hand, dan wordt de eed op echt Koeboesche wijze afgelegd, aan welke eedsaflegging een Koeboe veel meer waarde hecht.

De piagĕm van de Bajat-Koeboes doet tegenwoordig veel dienst als standaardmaat. Men gebruikt die niet bij beëedigingen. Ook wordt deze piagĕm wel te voorschijn gebracht bij slamĕtans of sedekah's, of bij het doen van een gelofte.

Ratoe Sĕnochoen was het, die de Koeboes hier voor het eerst kleedingstukken gaf, en hen zout leerde eten. Meermalen kwam ze in deze streken een bezoek brengen, en dan boden de Lalan-Koeboes haar *„gadoeng"*, *„oebi-kajoe"* en *„rotan sĕgo poetih"* aan; van de Bahar-Koeboes ontving zij *„lilin"* (bijenwas); de gaven der Bajat-Koeboes bestonden in *„padi"*, *„bras"* en *„mĕnjan poetih"*.

Over de Lalan-Koeboes was Ratoe Sĕnochoen blijkbaar niet goed te spreken, daar deze haar slechts minderwaardige producten aanboden, waarop zij zich eens in haar verontwaardiging moet hebben laten ontvallen, dat lieden, die haar niet anders brachten, voorwaar niet waard waren rijst te eten! en nog steeds rust ten gevolge van deze uiting van die vorstin een vloek op de rijstaanplantingen der Lalan-Koeboes, die met hun rijstbouw maar geen geluk hebben.

Tengevolge van de bezoeken van Ratoe Sĕnochoen met haar gevolg aan deze streken, kwamen ook handelaren derwaarts, die aan de Koeboes rijst, zout en kleedingstukken verkochten en van hen daarvoor in ruil boschproducten ontvingen. Deze handel was uitsluitend ruilhandel, waarbij de partijen elkaar nooit te zien kregen, want de schuwe Koeboe moest niets hebben van den geslepen, aanma-

KON. BAT. GENOOTSCHAP VAN K. EN W.

tigenden vreemdeling, en toch moest hij handelen, want na de bezoeken van Ratoe Sënoehoen waren zout en rijst een bijna onontbeerlijk iets voor hem geworden. Wetende, dat allerlei boschproducten gewilde artikelen voor den vreemdeling waren, maakte hij sedert dien tijd er werk van ze te zoeken. Vóórdien dreven ze geen ruilhandel en verzamelden ze geen boschproducten, kenden geen behoeften en leefden van wat het bosch met zijn moerassen en rivieren hen aan plantaardig en dierlijk voedsel opleverde. Dat was de tijd van de *orang bari*.

Deze ruilhandel geschiedde aldus. Kwam een vreemdeling, d. i. een handelaar, met zijn prauw ergens aan een boschterrein, waar hij vermoedde, dat zich Koeboes zouden ophouden, dan ging hij een eindje het bosch in, tot hij een zwaren boom vond met groote wortelvleugels (*banir*), zooals b.v. bij de mënggris-, krandji-, pladjoe-, mërëboe- en andere boomen het geval is; liefst zoo'n boom in de buurt van een open plek in het bosch, en begon dan met een stuk hout of dikken stok, of met den rug van een kapmes tegen een dier wortelvleugels te slaan, welk geluid tot zeer ver in het bosch hoorbaar is. Dit slaan op zoo'n wortelvleugel van een boom in het bosch heet *poekoel banir*. Werd zijn slaan door één of meer Koeboes in het bosch beantwoord, dan was dit een teeken, dat de Koeboes genegen waren om handel te drijven, en verwijderde de handelaar zich. Hoorde hij kort daarop opnieuw „*poekoel banir*", dan spoedde hij zich naar de plaats, waar hij even te voren de Koeboes had opgeroepen, en zag daar dan verschillende boschproducten bij hoopen geplaatst met een weinig zout, rijst of een stukje goed er naast, al naar gelang de Koeboe voor zijne boschproducten in de plaats wenschte te hebben. De handelaar keerde daarop naar zijn prauw terug, legde zooveel rijst, zout of goederen naast de boschproducten als hij dacht dat ze hem waard waren, sloeg weer op een „banir" en eclipseerde opnieuw. De Koeboes kwamen dan kijken wat de handelaar hun in ruil voor hun producten wenschte te geven. Stond hun de ruil aan, dan namen zij de goederen door den handelaar naast hun producten gedeponeerd weg, in het tegenovergesteld geval lieten zij de goederen liggen, en verdwenen met hun eigen producten het bosch weer in. Daarop sloegen de Koeboes weer op de „banir", en kon de handelaar komen zien hoe de ruil was afgeloopen.

Wenschte een Koeboe niet direct de onderhandelingen af te breken en verzocht hij meer voor zijn producten dan de handelaar er naast

gelegd had, dan sloeg hij op een *»banir«*, en verwijderde zich even zonder zijn eigen waren dadelijk terug te nemen.

De partijen zagen elkaar hierbij in het geheel niet, ten minste de vreemdeling kreeg geen Koeboe te zien. Omgekeerd werd meestal de vreemdeling wel door de Koeboes gezien, en heeft menige diefachtige handelaar zijn vergrijp met den dood moeten bekoopen, getroffen door een speer, geworpen door een verschólen Koeboe.

Deze wijze van ruilhandel drijven behoort thans sedert een twintig jaar tot het verledene.

Een nieuw tijdperk brak aan toen het Gouvernement in Palembang het heft in handen kreeg. Te Mangsang, Pangkalan Toengkal en Loeboek Bintialo werden *»djěnangs«* aangesteld, die als tusschenpersonen fungeerden tusschen het Gouvernement en de Koeboe-bevolking, evenals men dit thans nog in de Rawas heeft. [1] Deze djěnangs inden toen ook belasting van de Koeboes voor het Gouvernement. Die belasting werd in natura opgebracht en bestond uit hoeveelheden *»lilin«*, *»rotan sĕgo«* en *»mĕnjan poetih«*. Doch daar de djěnangs steeds knoeiden, en het grootste deel der door de Koeboes opgebrachte producten ten eigen voordeele besteedden, en ook omdat de Koeboes sedert wat minder schuw waren geworden, zijn zij sedert eenige tientallen van jaren door gewone inlandsche bestuursambtenaren vervangen.

In den sultanstijd waren er geen djěnangs, en beweren de Koeboes slechts gestaan te hebben onder hun eigen hoofden en rechters d. z. de oudsten van eenige families of van een stam, die *dipati* heetten. Ook thans heeten nog familiehoofden (ladanghoofden) *»dipati«*, d. z. dan veelal de patriarchen, voorgangers in het zoeken naar boschproducten, enz.

De Koeboe-hoofden hebben thans dezelfde titels en functies als de gewone doesoen- en marga-hoofden. De Koeboes worden tegenwoordig door hun hoofden niet meer zoo afgezet als vroeger door de djěnangs, vooral niet als die hoofden ook Koeboes zijn.

Sedert de petroleum-industrie ongeveer twaalf jaar geleden in deze streken haar werkzaamheden begon, leerden de Koeboes ook met geld omgaan. Vóórdien waren ze, en zijn ze het ten deele nog, afkeerig van al wat geld was.

In het Gouvernement en zijn ambtenaren stellen ze een groot

[1] Zie mijn: Bijdrage tot de kennis van de Ridan-Koeboes, Tijdschr. Binn. Best. dl. XXX (1906), bl. 225 vgg.

vertrouwen, en namen van verschillende controleurs van jaren her leven nog in hun herinnering voort als namen van weldoeners.

Nog zij opgemerkt, dat de Koeboes uit deze streken beweren, dat zij niets gemeen hebben met de Koeboes van Boven-Djambi en de boven-Batang Hari Lĕko, die (volgens de Koeboes hier) een heel andere afstamming hebben. Zoo heeten die Djambische Koeboes af te stammen van de Koeboe Sĕmamboe. Hoe die afstamming plaats had is mij even onduidelijk gebleven als het voor de Koeboes hier zelve is, want men vertelt hieromtrent de meest verwarde verhalen.

Alleen is men het hierover eenigszins eens, dat de groote voorganger dier Koeboes, die thans noch zout noch rijst eten, en waartoe wellicht de Ridan-Koeboes behooren, was (of is) Dipati Aroes, die een prachtige langsep-kleurige vrouw en dito schoone dochters had, alle met lange ongekamde loshangende haren, en wiens groote tegenstander was Tĕdoeng Sawangan, een groote forsche en rijke Koeboe, omdat een dochter van Dipati Aroes was geschaakt (geroofd) door een zoon van Tĕdoeng Sawangan. Er ontstond een hevige vechtpartij tusschen Dipati Aroes en Tĕdoeng Sawangan. Na twee volle dagen aan één stuk door vechtens kon men nog niet uitmaken, wie van beiden het gewonnen of verloren had, waarop Tĕdoeng Sawangan met twee zoons en een dochter, die alle nog harder konden loopen dan een neushoorn (d. i. het toppunt van hardloopen bij een Koeboe!) tijdelijk naar deze streken kwam afzakken; de mannen geheel naakt terwijl ze zaten te smullen aan een pas gevangen krokodil; de dochter rijk beladen met ketens van rijksdaalders.

HOOFDSTUK III.

Een en ander over den tegenwoordigen toestand.

Koeboes in dorpen vereenigd. Men kan zich bijna geen Koeboe zonder bosch, en (in dit ressort) geen bosch zonder Koeboes voorstellen. Oorspronkelijk waren de Koeboes menschen, die in het bosch hun geheele leven sleten, en leefden van wat het bosch hun opleverde, wat thans nog in hoofdzaak het geval is.

Tegenwoordig zijn alle Koeboes in doesoens (dorpen) vereenigd en zijn allen geregistreerd.

Nog geen jaar geleden en ook thans nog enkele malen werden echter door bevolkingspatrouilles nog geregeld in de Oeloe Bahar en Oeloe Lalan rondzwervende Koeboes in de bosschen aangetroffen en aangehouden, en naar Moeara Bahar gebracht. Dikwijls ontsnapten de mannen, en werden de vrouwen en kinderen te Moeara Bahar aangehouden, meestal bij familieleden, om aan het dorpsleven te wennen. Na een paar maanden kwamen veelal de mannen hun gezin opzoeken en werden eveneens te Moeara Bahar aangehouden, waar ze dan een huisje moesten bouwen, een stuk grond als erf rondom dat op te zetten huisje schoonmaken, en klappers, pinang, suikerriet, karet, enz. op dat erf aanplanten, welke aanplant dan hun eigendom werd. Tevens moesten ze zich wennen aan geregeld baden.

Na een paar maanden zijn Boschkoeboes reeds zóó aan het dorpsleven gewend, dat zij weer boschproducten mogen gaan zoeken, nadat zij uitdrukkelijk beloofd hebben binnen een bepaalden tijd in de doesoen te zullen terugkeeren, doch de vrouwen en kinderen worden nog steeds zooveel mogelijk in de doesoen gehouden om te voorkomen, dat de familie op nieuw aan het zwerven gaat. Eerst als ze „ladangs" gaan aanleggen mogen vrouw en kinderen zich met den man naar de ladang begeven om die te bewerken, want is een Boschkoeboe eenmaal zoover geciviliseerd, dan bestaat er weinig kans meer, dat hij en zijn familie voorgoed weder het bosch in vluchten. [1]

[1] Vermakelijk is het Doesoenkoeboes thans te hooren vertellen van den tijd, toen ze als Boschkoeboes „gevangen" (*ditangkap*) werden en tot fatsoen-

Afkeer van geregeld werk. Alle Koeboes staan reeds onder gewone doesoen- en marga-hoofden (de doesoenhoofden zijn veelal Koeboes) en betalen reeds belasting en verrichten heerendienst. De belasting bedraagt de helft van die, door Mohamedaansche inlanders te betalen. De door hen gepresteerde heerendienst is zeer onbeduidend, zooals b.v. het schoonhouden en openkappen van een (bosch)weg. Doet een Koeboe een uur per dag „heerendienst", dan heeft hij zich al kranig gehouden, dan noemt hij zich „dood moe", ofschoon hij beter zou kunnen zeggen, dat hem dat werk dan al gloeiend verveelt, want van wat op geregeld werken lijkt moet een Koeboe niets hebben; nog steeds trekt het bosch hem sterk aan en heeft hij een bepaalde voorliefde daarin rond te dolen om er b.v. boschproducten te gaan zoeken; en om nu die voorliefde niet al te veel aan te wakkeren, d.w.z. om de Koeboes geen tegenzin te doen krijgen aan vaste woonplaatsen en geregelde toestanden, moet hij aan alles geleidelijk gewend worden, zoo ook aan den heerendienst, waarbij dan ook nog veel door de vingers wordt gezien.

Een Koeboe heeft zoo'n afkeer van geregeld werken, en vindt dat zoo absoluut niets voor hem, dat b.v. niet één Koeboe zich ooit als vaste koelie heeft verhuurd bij één der in deze streken werkende petroleum-maatschappijen. Hij zou spoedig dood gaan, want van zulk werk transpireert men, en dat noemt een Koeboe *„hilang koewat"*, wat iemand niet al te vaak moet overkomen of hij legt het af! Toch ziet een Koeboe gaarne het ontstaan van maatschappijen in deze streken, want dan valt er wat voor hem te verdienen als gids, of als boschkapper, of als handelaar in suikerriet en vruchten.

Voorliefde voor het bosch. Buiten zijn gewone levensomstandigheden om geeft een Koeboe dikwijls uiting aan zijn voorliefde voor het bosch. Zoo zal hij een eed of gelofte bij voorkeur in het bosch afleggen, zijn eten liever in het bosch gebruiken, waar hij zich dan, een weinig rijst medenemende, een geschikt plekje aan een riviertje uitzoekt, en tijdens hij zijn rijst kookt, even een paar vischjes of garnalen gaat vangen met een primitief in elkaar gezet

---

lijke menschen werden gemaakt (*djadi orang baik*)!, en hoe bang ze toen waren, dat de „Kompenie" ze kwaad zou doen, waarbij zij geregeld personen aanwijzen, die pas veel korter geleden „orang baik" zijn geworden, en zich zelf een graadje waardiger voelen, omdat ze een paar maanden eerder „gevangen" werden!

fuikje. De gevangen vischjes snijdt hij overlangs open, klemt ze in een rij tusschen twee bamboestokjes, houdt ze even boven het vuur, en klaar is het maal, en... de bijna geheel naakte Koeboe geniet van zijn rijst met visch in het koele bosch aan den kant van een riviertje!

Is er toevallig een boom met eenigszins eetbare vruchten in de buurt, dan verzamelt hij daarvan een hoeveelheid voor zijn dessert. En dan na zijn maal een strootje gerold en opgestoken, dat hij languit, den rook diep inhalende ligt te genieten, onderwijl door zijne oprispingen toonende, dat hij verzadigd is en hem zijn maal heerlijk gesmaakt heeft. Dan voelt een Koeboe zich echt „sĕnang".

Zet een echte Koeboe eten voor, dat hij zelf veel beter zal vinden onder voorwaarde dat hij het thuis in de doesoen opeet, men zal hem spoedig hooren zeggen: „maar in het bosch zou het nog veel lekkerder smaken", of „rijst met visch in het bosch smaakt toch nog beter!"

Bevolkings-sterkte. In 1907 bedroeg de totale bevolking van deze boschrijke en menschenarme onderafdeeling Koeboestreken 7594 zielen, waarvan 1926 belastingplichtige mannen. Hiervan waren in totaal 3187 Koeboes en 840 belastingplichtige mannelijke Koeboes, waarvan respectievelijk

in de marga	Koeboe Lalan	1095	en 315.
„ „ „	Koeboe Toengkal	770	„ 192.
„ „ „	Koeboe Bajat	904	„ 195.
„ „ „	Koeboe Oeloe Lĕko	383	„ 129.
„ „ „	Dawas	35	„ 9.

In de marga Soepat, die eigenlijk beter bij Hiran en Banjoeasin waren gevoegd geweest, hebben nooit Koeboes gewoond. In de marga Toengkal Ilir, die vroeger één marga vormde met Koeboe Toengkal, doch einde 1901 daarvan werd afgescheiden, vindt men thans ook geen Koeboes meer. De tot Iliran en Banjoeasin behoorende midjidoesoen Pĕnoegoean, waar zich Palembangsche visschers hebben gevestigd op terrein van de marga Koeboe Lalan, zoude eigenlijk tot dit ressort moeten behooren.

Koeboe-type. De Koeboes hebben een ander type dan de gewone inlanders. Ze zijn over het algemeen donkerder van kleur en het meerendeel is nog behept met een soort van huidschurft,

iets fijn schubbigs (*pĕnjakit loksong*) wellicht een soort van ringworm in hevigen graad.

Het hoofd en gezicht van een Koeboe is wat meer gerekt, niet zoo rond als van een gewonen inlander.[1] Verder zijn ze over 't algemeen slanker, magerder en minder krachtig, en hebben iets mats en slaps over zich, evenals personen die half uitgehongerd of niet goed gevoed zijn.[2] Ze hebben goedige gezichten, vaak iets schuws. Tegenover vreemdelingen zijn ze steeds teruggetrokken, onder elkaar echter vroolijk, opgewekt en zorgeloos.

Hun voeten zijn plat en breed, grooter dan van een gewonen inlander, en hebben veel van platvoeten, die eenigszins binnenwaarts gericht staan, met wijd uit elkaar staande teenen. Bij hoofden en meer welgestelde Koeboes schijnt met de civilisatie ook de vorm en stand van de voeten te veranderen, evenals de houding, die dan niet meer zoo slap en voorovergebogen is.

De vrouwen zijn klein en tenger, en over 't algemeen niet leelijk mits ze reeds aan het gewone doesoenleven gewend zijn en hun huidschurft kwijt zijn. Aan de verzorging van haar lichaam besteden ze nog weinig tijd. Als een vrouw één kind heeft gehad, ziet ze er veelal uit als een oude vrouw.

Hoewel het aantal der Koeboes sedert zij in vaste nederzettingen zijn bijeengebracht en zij een minder ongeregeld leven leiden, vermeerdert, is toch hun kinderrijkdom nog zeer gering. De kindersterfte is zeer groot, grooter dan onder de gewone inlanders. Uitzondering is, als meer dan drie kinderen per huisgezin in leven blijven.

Kleeding, haardracht, versierselen. De kleeding en haardracht van de Koeboemannen en -vrouwen in de dorpen verschilt weinig van die van de gewone mohamedaansche Inlanders, alleen zijn ze over het algemeen armelijk gekleed.[3] Toch treft men in de

[1] Zie Bijdrage kennis Ridan-Koeboes.

[2] Wanneer een Koeboe goed verzadigd is, dan heeft hij eenzelfden opgezetten buik als een klein inlandsch kind, dat door de moeder met rijst of rijstpap is volgepropt.

[3] Dikwijls ziet men in een Koeboe-doesoen nog de meest vermakelijke combinaties van kleeding: b.v. een Koeboe-dandy, die niets anders heeft dan een tjawat en een paar lange zwarte kousen middels echte kousebanden boven de knieën opgehouden!; — of iemand met een tjawat aan, die in een paar te groote verlakte schoenen rondsloft, met een zonnehoed op! of een meisje met ongekamde loshangende haren en over haar geheele lichaam met huidschurft behept, met niets anders aan dan een tjawat en een oud afgedragen heuschelijk Europeesch dames-corset met een boomschors-touw om haar middel sluitend gehouden! — enz.

dorpen nog veel mannen en vrouwen aan die alleen een tjawat dragen, vooral onder de ouderen, meer bezadigden en niet naar opschik hakende personen.

In het bosch echter is voor man en vrouw, jong en oud de tjâwat nog de eenige en algemeene dracht.

Nog niet huwbare of uit te huwelijken kinderen loopen zoowel in het dorp als daarbuiten geheel naakt.

Versierselen worden alleen gedragen door zeer kleine kinderen en jonge meisjes, en zijn dezelfde als die bij den gewonen inlander, zooals b.v. bloemen in het haar, (ijzeren) ringen om enkels en polsen waaraan belletjes of rinkeltjes zijn bevestigd, een touwtje om den hals waaraan een paar muntstukjes, groote knoppen in de oorlellen, enz.

Baden en reinigen. Over het algemeen baadt men zich in de doesoens geregeld, vooral in de dorpen langs de groote rivieren. In de nederzettingen langs de Lalan- en Bahar-rivier hebben de Koeboes reeds prauwtjes, elders echter nog niet of is dit een hooge uitzondering.

In het bosch wordt het baden nog maar al te dikwijls achterwege gelaten. Vroeger moesten ook deze Koeboes niets van water hebben, zooals er nog enkele individuen rondloopen, omdat men bang is door de koude (kille) aanraking met water een opgezetten buik te zullen krijgen!

Ook het zich reinigen na zijn gevoeg gedaan te hebben gebeurt thans in de dorpen middels water (*tjèbok* of *tjèwok*). In het bosch echter, waar tengevolge van de kilte de Koeboe nog dikwijls afkeerig is met water in aanraking te komen, is het nog lang geen uitzondering, dat een Koeboe, voorover staande met de handen steunend boven de knieën, en in de knieën doorknikkende, zich tusschen zijn vleezigste lichaamsdeelen aan een boompje van polsdikte schoonschuurt, wat hier *sĕngkèlat* heet.

De Islâm. De besnijdenis vindt steeds meer ingang. Men kan zeggen, dat thans zeker de helft der mannelijke Koeboes besneden is. Men noemt dit *„tjara slam"*, wat men zou kunnen weergeven met „een naäperij van den Islâm" een grootdoenerij, door de besnedenen, behalve in de doesoen waar ze zich uit een soort van schaamtegevoel onthouden van het eten van alles wat de gewone Mohamedaansche doesoenman onrein vindt, voor geen haar meer

Mohamedaan zijn dan de onbesnedenen, en zij buiten de doesoen gelijkelijk op varkens jacht maken, varkensvleesch eten, enz. enz.

Toch maakt de Islâm steeds grooter vorderingen onder de heidensche Koeboes, die de streek bewonen ten noorden en ten westen van de lijn, getrokken over de monding van de Soengei Sembilan, doesoen Bakoeng, doesoen Pangkalan Toengkal, doesoen Rawas, doesoen Saoet, de monding van de Soengei Koekoei, ongeveer in de richting Soeroelangoen-Rawas, en heeft men thans in dit ressort reeds Mohamedaansche dorpsgeestelijken in de Koeboedoesoens Bakoeng, Pangkalan Toengkal, Meranti Pandjang en Sako Soeban.

Bajoeng Lentjir is eigenlijk een nederzetting van Palembangsche handelaren, waar men ook een Mohamedaansche dorpsgeestelijke heeft.

De lieden van Bakoeng (oorspronkelijk van het dichtbijgelegen „Njarang"), de meest welvarende Koeboedoesoen in dit ressort, zijn ongeveer acht jaar geleden unaniem tot den Islâm overgegaan. Dat was een heele gebeurtenis, want de Bakoengers sloegen toen hun martavanen, bakken, schoteltjes, enz. uit den heidentijd stuk, om zich te ontdoen van al dat onreine wat met varkensvleesch en ander onrein eten in aanraking was geweest, ten teeken dat men gebroken had met den onreinen heidentijd. De Bakoengers zijn het dan ook, vooral, die onder de heidensche Koeboes proselieten voor den Islâm trachten te maken, doch over het algemeen wil de Koeboe nog weinig van den Islâm weten, omdat die godsdienst hem te veel moeilijkheden in den weg legt, vooral ten aanzien van het eten. Over het Mohamedanisme sprekende hoort men de heidensche Koeboe dan ook veel zeggen: „de Islâm is goed voor meergegoeden (waaronder men de Bakoengers ook rekent), maar niet voor ons arme Koeboes, die als Mohammedaan honger zouden moeten lijden, daar dan allerlei eten, dat goedkoop en gemakkelijk te krijgen is, verboden is."

Te Sako Soeban hebben zich een aantal Mohamedaansche lieden uit de beneden-Rawas gevestigd.

Bij de Mohamedaansche-Koeboes te Pangkalan Toengkal, Meranti Pandjang en Sako Soeban bepalen de functiën van den Mohamedaanschen dorpsgeestelijke (*chĕtib*) zich slechts tot het sluiten van huwelijken en het bidden bij een doode. Verder doet alles de *malim*, de heidensche dorpsheelmeester en geestenbezweerder der Koeboes.

Taal, geschriften, rekenen. In de Rawas is de taal der

Koeboes zeer afwijkend van het Maleisch [1], doch hoe meer men naar de benedenlanden komt des te zuiverder spreken zij Maleisch.

Geschriften (uit de oudheid) heeft men niet. Zeer enkele Koeboes kennen reeds een weinig het Arabisch schrift. Vrij algemeen verbreid onder de jongere Koeboes is het Redjangsch spijkerschrift, dat veel gebezigd wordt om minnebriefjes te schrijven op bamboe, plankjes of papier. (Zie Bijlage II).

Rekenen tot twintig en een weinig daarboven gaat nog, want daarbij bezigt men vingers en teenen als telraam, maar verder moet een touwtje waarin men knoopen legt als hulpmiddel dienst doen. Worden eenvoudige berekeningen den Koeboe niettegenstaande zijn vingers en teenen en touwtjes nog te machtig dan rekent hij heelemaal niet meer.

Oorlogsgebruiken. Oorlogsgebruiken, ook van vroeger, zijn onbekend, want steeds hebben de Koeboes stelselmatig alle aanrakingen met de buitenwereld ontweken.

Zoo het bloedgeld (*bangoen*) voor een gedoode niet binnen drie maanden aan de familieleden van den gedoode was afgedragen, togen één of meerdere verwanten van den gedoode op weerwraak of sluipmoord uit om den moordenaar af te maken.

Eten en bereiding daarvan. De Koeboes eten van alles: knollen, aardwortels, vruchten, wormen, insecten, slangen, hagedissen, krokodillen, leguanen, herten, varkens, apen, visch, schildpadden, enz., men kan het zoo vreemd niet bedenken of ze eten het. [2]

Kan hij onderweg een of ander beest machtig worden, b.v. een leguaan, dan wordt dadelijk halt gehouden. Een paar stukjes droog hout en bladeren worden bij elkaar geraapt, vuur geslagen [3], de leguaan even geroosterd, (zout komt er niet bij te pas), en al spoedig is het beest op eenige kleine restantjes botten, huid en darmen na verdwenen in de magen van een paar Koeboes!

---

[1] Waarschijnlijk veel vermengd met Rĕdjangsch?

[2] Slechts een weinig voorkomende kleine soort specht, de *inggap mĕlintang*, acht men oneetbaar. Dit vogeltje moet groene vleugels en veeren hebben en een zwarten snavel. Men zegt, dat deze vogel niet op een tak kan zitten, doch zich slechts tegen een stam kan vastklampen, zooals de naam ook eenigszins weergeeft.

[3] Om vuur te maken wordt nog algemeen gebruik gemaakt van een vuursteen (*batoe pĕmantjiq*) met toebehooren, daar lucifers duur zijn, en tevens in het bosch ten gevolge van de vochtigheid spoedig onbruikbaar worden.

Zelfs in het bosch dood gevonden beesten, zooals een hert of een zwijn, vindt een Koeboe nog een goed maal, ook al is het reeds door wormen en maden aangetast. Als een kreng nog niet uit elkaar valt (*bangkai bĕlom antjoer*) of nog niet tot kleine stukken is vergaan, acht een Koeboe het nog steeds eetbaar. [1]

Ook de zoetwater schildpad (*labi*[2]) is bij deze Koeboes nog een lievelingsgerecht. Alleen vele Bajat-Koeboes houden er niet meer van, doch waarschijnlijk voor de leus, als naäperij van den gewonen doesoenman. Men vangt of steekt die schildpad met een langen stok, waaraan een puntig stuk ijzer in den vorm van een grooten spijker is bevestigd, waarmede men ook wel visch steekt.

Thans nog wordt bijna geregeld het gevangen wild zonder zout, en alleen een weinig geroosterd gegeten. Bij de rijst eet men geregeld zout.

Een kip wordt niet geslacht, doch tegen den grond dood gekwakt, wat men doet, opdat het bloed niet weg zal loopen, daar men dit jammer vindt en de kip hierdoor veel van haar vetheid (dikte) zou verliezen! (*hilang gĕmoeqnja*). [2] Behalve dat een kip van de veeren ontdaan wordt, wordt zij verder niet schoongemaakt, doch evenals visch, in haar geheel met de ingewanden erin wat gepoft of geroosterd, en zoo opgepeuzeld, bijna geheel met darmen en al! Evenals bij wild is dan het binnenste nog geheel rauw.

Houdt men een *sĕdĕkah*, d. i. een algemeene eetpartij tot heil van de familie of iemand uit de familie, dan wordt alles zooveel mogelijk gekookt en gebraden in klapperdoppen (*sajak*), en de rijst in pisangbladeren gewikkeld opgediend. Zijn de gasten vereenigd dan wordt wat wierook gebrand, terwijl de aanrichter van het

[1] Eens was ik er getuige van, dat in een dorp groote vreugde heerschte, omdat een paar Koeboes kwamen aandragen met een half vergaan hert, dat blijkbaar door een tijger was gedood, die ruim de helft had laten liggen. De meest vergane stukken werden weggesneden, en de rest, die nog ontzettend rook en door maden was aangetast, werd verdeeld, en weldra zag men eenige vuurtjes bij elkaar, waarop het vleesch wat werd geroosterd, en spoedig daarop zaten de Koeboes zich aan den buit te vergasten! Of ik al beweerde, dat zoiets niet lekker kon zijn en ook niet goed voor hun gezondheid, het hielp me weinig, en hun eenige antwoord was: „*tapi ènak toean!*" (maar het is toch lekker, meneer!), terwijl ik zag dat ze me toch erg preutsch-kieskeurig vonden, waarop ik me maar verwijderde, daar ik anders groot kans liep, dat ze me nog een stukje van hun lekkernij zouden aanbieden.

[2] Kippen, honden en katten moeten bij de Koeboes zelf hun voedsel maar zoeken, en zien er alle dan ook als vel-over-been en even onoogelijk uit als de Koeboe zelf veelal is.

feestmaal zegt: *„nènèq-poejang ditanah ini, ini akoe sĕdĕkah, minta pandjangkan oemoer kami dan moerah rèsĕki kami"* (voorouders op deze aarde (d. z. de dooden), dit is mijn offermaal, geef ons een lang leven en een goedkoop levensonderhoud); onder gezelligen kout wordt daarop het voedsel genuttigd.

Feesten, spelen, goede en slechte dagen. Buiten het gewone voetbalspel van de inlanders dat men ook bij de Koeboes vindt (*tjèpak*), zijn mij geen andere spelen bekend.

Bepaalde feesten of feestdagen kent de Koeboe niet, tenzij men hiertoe rekent *sĕdĕkah's*, huwelijksfeesten, bezwerings-bijeenkomsten (*bĕrmalim*), het *noebo*-feest, [1] enz., want dan zijn de feesten der Koeboes en de dagen daaraan besteed legio.

Goede dagen of tijdstippen kent men niet, wel slechte dagen, n.l. de 16e, 22e en 30e van iedere (Maleische) maand. Deze dagen hebben geen bepaalde namen, en ook weet men niet, waarom dat slechte dagen zijn, doch algemeen waarschuwt men elkaar den dag te voren met een „morgen niets uitvoeren hoor!, want dan is het „hari 16", „hari 22" of „hari 30."

Op die slechte dagen wordt niet getrouwd, geen ladang bewerkt, boschproductenzoekers staken hun werk, enz., kortom men voert niets uit, want wat men dan doet zou toch slechts ongeluk aanbrengen.

De eerste dag van de maand (maan) is die, waarop de maan het eerst weer zichtbaar is.

Woningen en huisraad. De woningen der Koeboes zijn thans van hetzelfde type als die van arme doesoenbewoners, doch veelal niet grooter dan twee à drie vadem in het vierkant, vaak nog kleiner, veelal bedekt met atap of alang[2]. De huizen staan op palen van bijna manshoogte, de vloer is van niboeng- of bamboelatten, en de omwanding van boomschors of atap.

Als huisraad treft men aan: een paar echt vieze matjes en kussens om te slapen, kleedingstukken, waarmede de familie buitenshuis gekleed gaat, eenige aarden potten en pannen, soms een paar schoteltjes, en een paar bamboekokers gevuld met drinkwater. Verder een paar kapmessen en speren, en de noodige tjawats, waarmede de Koeboefamilie zich binnenshuis en in het bosch bij voorkeur „kleedt". Dan nog wat voedsel en boschproducten.

[1] Noebo = feestelijkheden bij vischpartijen in het groot.

Aanplantingen. Als vruchtboomen plant de Koeboe bijna uitsluitend doerian-, nangka-, tjëmpëdak- en klapperboomen. Andere vruchtboomen treft men slechts bij uitzondering aan in de door Koeboes bewoonde streken.

Verder bestaan zijn aanplantingen hoofdzakelijk in die van oebi, suikerriet, en pisang.

Medicijnen. Aftreksel en papjes van allerlei bladeren kruiden en wortels bezigt de Koeboe als medicijn, en ook het vleesch van verschillende dieren, waaraan men bepaalde eigenschappen toeschrijft. Zoo wordt b.v. bijna ieder lichaamsdeel van een *koeboeng*, een z.g. vliegende vos, met prachtig gevlekte huid en scherpe klauwen, als medicijn gebezigd. Bij alles treedt steeds het transmigratie-idee op den voorgrond, b.v. schaamdeelen van allerlei dieren zijn geneesmiddelen tegen impotentie, afschraapsel van schelpenglazuur tegen tand- en kiespijn, enz.

In nog grooter mate dan een gewone inlander, heeft de Koeboe een afkeer van een Europeeschen geneesheer, want die snijdt! en dat zou heusch bij vele van die afzichtelijke ziekten en verwaarloosde wonden, die men onder hen aantreft, wel eens noodig zijn.

HOOFDSTUK IV.

Middelen van bestaan.

Een Koeboe leeft hoofdzakelijk van het zoeken naar boschproducten, de vischvangst, den ladangbouw en de jacht.

Als boschproducten verzamelt hij:

getah mělěboeai of *getah djěloetoeng*, die hier thans f 7.50 tot f 9 de pikoel doet.

		de pikoel.
balam mérah,	waarvan de prijs thans varieert tusschen	f 300 en f 400
balam soentih,	" " " " " "	- 80 " - 100
balam poean,	" " " " " "	- 40 " - 70
karet,	" " " " " "	- 75 " - 90
damar,	" " " " " "	- 12 " - 16
rotan sĕgo,	" " " "	f 10 de pikoel is.

Door de groote vraag naar boschproducten is de Koeboe er tegenwoordig wel van thuis, goede hars- en gomsoorten met slechtere soorten te vermengen.

Op vreeselijk vernielende wijze gaat hij bij het inzamelen van boschproducten te werk, hij kapt iederen boom of liaan die hij van zijn gading vindt, doch hoewel steeds minder en verder van de doesoens verwijderd, leveren de uitgestrekte bosschen nog veel op, en de bevolking is zeer schaarsch. Met de beschikbare bestuursmiddelen is het onmogelijk om ook maar eenigszins dat ruineeren van boschproducten leverende boomen tegen te gaan, tenzij men het zoeken naar boschproducten en den uitvoer daarvan geheel verbood, wat bijna gelijk zou staan met het laten verhongeren van de Koeboes.

Het zoeken naar boschproducten heet hier *bĕrkintang* of *bĕrimbo*, waaronder men verstaat in een bepaalde boschstreek, waar men een pondok (hutje) heeft opgeslagen, zich ophouden, om van daaruit te gaan *bĕrajau"*, d. i. in het bosch er op uit gaan (rondzwerven).

Een Koeboe gaat over 't algemeen eerst boschproducten zoeken als hij zijn belasting betalen of eene boete voldoen moet, of als een handelaar hem dit verzoekt te doen. De handelaar moet dan

eerst met de noodige rijst en goederen over de brug komen. Dat voorschot in rijst dient voor voeding voor den tocht in het bosch, maar veelal verbruikt de Koeboe met zijn familie eerst bijna alles voordat hij op zoek gaat. Heeft dan, na afloop van den zoektocht, de Koeboe, zooals herhaaldelijk gebeurt, niet genoeg verzameld om zelfs het genoten voorschot aan te zuiveren, dan gaat hij niet eerder weer op zoek uit dan nadat de handelaar hem opnieuw van de noodige rijst voorzien heeft voor een volgenden tocht. Doet de handelaar dit niet, dan acht de Koeboe zich ontslagen van de verplichting om verder voor den handelaar te gaan zoeken of zijn schuld af te doen: want zonder eten kan hij niet werken.

Het vinden van boschproducten is een geluk, een kans [1]. Hij kan soms dagen lang zoeken, zonder iets te vinden, daar men in dien chaos van verschillende boomsoorten dikwijls de gewenschte boomen in het bosch niet opmerkt, terwijl een ander in zoo'n streek komende weer meer succes zal hebben. Vandaar, dat bij de Koeboes het idee bestaat dat boschproducten leverende boomen het vermogen bezitten zich onzichtbaar te maken (*bĕrdéwo*).

De Koeboe zoekt naar zijn beste weten, is over het algemeen zeer eerlijk, en komt trouw zijn belofte na.

Over het algemeen begint een Koeboe eerst te werken (d. i. boschproducten te verzamelen) als hij voorschot heeft genoten of schuld heeft af te doen. Anders acht hij het niet noodig en zich niet geroepen om iets uit te voeren, en lijdt met zijn gezin nog liever half honger door zich in het leven te houden met leguanen, schildpadden, een klein vischje en andere dieren, die hij zoo maar voor het vangen heeft, of met wat eetbare knollen en vruchten *„sebab tidag bolĕh bĕroetang"*. Waarschuwingen en vermaningen in deze helpen zoo goed als niets. Dit fatale idee is dan ook de grootste rem om den Koeboe tot een betere maatschappelijke positie te brengen.

Zijn er handelaren, dan maken de Koeboes schulden en worden ze onverzettend bedrogen en afgezet. [2] Zijn ze er niet, dan klagen de Koeboes dat ze niet te eten hebben, omdat ze geen schulden kunnen maken!

---

[1] Zie onder „Voorteekens".

[2] Thans vindt men nog te Pangkalan Toengkal en in alle Koeboe-doesoens langs de Lalan-rivier van Poeloe Gading benedenstrooms als standaardmaten in gebruik een *„datjing"* en een *„gantang"*, indertijd door controleur Knappert aan iedere doesoen verstrekt om hiermede de waren van en voor de Koeboes te wegen en te meten. In die doesoens acht een Koeboe een handelszaak eerst eerlijk behandeld als deze maten er bij te pas zijn gebracht.

Om elkaar in het bosch te kennen te geven welke richting men is uitgeloopen, plaatst men een van boven gespleten stok in den grond. In die spleet steekt men een twijgje, waaraan men aan den éénen kant een paar bladeren laat zitten, en de rest met de handen heeft afgerist. De richting die men is uitgegaan geeft men aan door het uiteinde van het twijgje met de bladeren eraan daarheen te doen wijzen.

Ook wordt wel een bladerloos twijgje in een van boven gespleten stok gestoken, doch dan wordt dat twijgje in schuine richting, niet horizontaal, geplaatst. De richting, die men is uitgegaan, wordt dan aangewezen door die waarheen de top van het twijgje wijst.

Behalve de kleine vischvangst door hengelen, met vischnetten, het plaatsen van kleine fuiken en kleine vischstaketsels, kent de Koeboe ook nog een groote vischvangst, die veelal tweemaal in het jaar plaats heeft. Verschillende doesoens en nederzettingen ieder onder aanvoering van hun hoofden en oudsten komen dan te voren overeen, dat men op een vastgestelden dag een bepaalde rivier met giftige wortels zal gaan afvisschen (*noebo*). Groot en klein, oud en jong, man en vrouw, alles doet mede.

Op een bepaalden dag komen allen van verschillende dorpen bij elkaar, en wordt bepaald welk deel van de rivier door iedere nederzetting zal worden afgevischt (*bĕrtopong*). Een voor een dorp bepaald deel is een paar palen en meer lang.

Komt de visch, nadat de giftige wortels in de rivier zijn uitgegooid, bedwelmd boven, dan springt onder algemeene vreugde jong en oud van beiderlei seksen te water, en een ieder grijpt en vangt wat hij kan, veelal gewapend met een korf of wan waarmede men de bedwelmde visch opschept.

De buit wordt onder de deelnemers gelijkelijk verdeeld; ook wel is ieders buit datgene wat hij (zij) zelf aan visch heeft kunnen bemachtigen.

Iemand mag geen visch komen vangen in het rivierdeel (*topong*) van een andere doesoen of nederzetting, zoo hem dit te voren door de gezamenlijke deelnemers van het dorp niet vergund is.

Op de bijeenkomst, voordat het *noebo* begint, mag dichtbij de rivier niet hard geschreeuwd worden of *„poekoel banir"*, opdat de visch niet verschrikt wordt en vlucht. De overtreder hiervan wordt gestraft met drie rijksdaalders boete aan de hoofden (rechters) te voldoen en tien rijksdaalders boete (schadevergoeding) voor de aan-

klagers, d.w.z. te verdeelen onder de lieden van de *„topong"*, die hem aangeklaagd hebben, terwijl de overtreder van de deelname aan het *„noebo"* wordt uitgesloten (*ditiwaskan*).

Dit *„noebo"* gebeurt thans nog slechts in de kleinere rivieren (in de groote rivieren is het algemeen verboden), en dan nog alleen met toestemming van het bestuur en margahoofd, daar hierop anders (volgens de Koeboes) een boete staat van drie tot zes rijksdaalders voor iederen overtreder.

De ladangbouw, het aanleggen van droge rijstvelden op een stuk boschgrond waarop het geboomte is omgekapt en verbrand, doch de stronken nog zijn blijven staan, vindt wel steeds meer ingang, doch is nog lang niet algemeen. Rijst wordt nog veelal van Palembangsche handelaren verkregen.

De rijstproductie is dan ook niet de hoofdzaak waarvoor een Koeboe een ladang aanlegt, doch meer het suikerriet, de pisang en de oebi, die men in groote hoeveelheden op een ladang aan en bijplant, en waarvoor men jarenlang op zoo'n ladang blijft, dikwijls zonder er ooit rijst geplant te hebben, want suikerriet, pisang en oebi bezorgt veel minder moeite dan een rijstaanplant.

De producten brengt men, evenals boschproducten en verder alles wat een Koeboe vervoert, in een *doekoeng* [1] naar huis. Deze wijze van goederen dragen heet *bĕrdoekoeng*.

Een Koeboe gaat er nooit anders op uit dan gewapend met een kapmes (*parang*) en een speer (*toembaq* [2] of *koedjoer bĕrongsong* [3]). Dit zijn zijn eenige wapens.

Het kapmes doet zoowat bij alles dienst, n.l. bij houthakken,

---

[1] Een doekoeng is een soort van open, platte en langwerpig-vierkante mand, waarin men goederen bergt, en die men met het grondvlak tegen den rug draagt, terwijl het geheel door touwwerk over de schouders en om het hoofd wordt opgehouden.

[2] Een toembaq is een korte speer van manslengte, waarbij een scheede (*bĕrangko*) hoort. De toembaq wordt in het midden vastgehouden en met één hand geworpen.

[3] Een koedjoer bĕrongsong, of kortweg koedjoer, is een bijna drie meter lange speer van buigzaam en moeilijk te vinden hout (*kajoe tĕpis*), waarbij geen scheede hoort. Het puntige mes, evenals bij de toembaq aan beide zijden scherp, is hier breeder en korter dan bij de toembaq.

Het uiteinde van de koedjoer wordt tegen de rechter handpalm gelegd, en de buigzame speer op bijna een meter daarvan met de linkerhand ondersteund. Men speert hiermede zijwaarts naar links.

ladangbouw, het zoeken naar boschproducten enz. enz. terwijl de beide speersoorten hoofdzakelijk gebezigd worden om daarmede wild te dooden, zoowel van nabij als op eenigen afstand.

Hier zij vermeld hoe de Koeboe op verschillende dieren jacht maakt of ze vangt. Als regel gebeurt dit middels vallen, netten, strikken en kuilen.

Olifanten (*gadjah*) vangt men in daarvoor gegraven en met dun hout en bladeren overdekte en daardoor voor den olifant onzichtbaar gemaakte diepe kuilen op den weg, welke men denkt dat een kudde zal volgen. Olifanten bezoeken ongeveer om de twee of drie maanden eenzelfde streek en volgen steeds bepaalde heuvelruggen.

Ook tapirs (*tĕnoeq*) vangt men middels kuilen.

Om een neushoorn (*badaq*) te vangen graaft men daar waar men denkt dat de neushoorn zich weldra weer vertoonen zal, op de door hem te nemen route een kromloopende en geleidelijk dieper wordende goot van ongeveer tien tot vijftien vaam lang en van ongeveer een meter breed, zoo dat men bij het begin van de goot, die gelijk is met den anderen grond, het ongeveer één vadem diepe eind van deze geleidelijk dieper wordende open gang niet kan zien. Loopt de neushoorn die gang in, en komt hij dan aan het eind vóór dien ± een vadem steilen wand te staan, dan kan hij daar niet tegen op springen, zich in die nauwe gang, waar hij als 't ware ingeklemd is, niet draaien of keeren en het dier schijnt niet het besef te hebben, dat hij door achteruit te loopen zich zelf uit zijn beklemde positie zou verlossen.

Tijgers (*matjan*, *rimau*) worden in sterke vallen gevangen. Ook om olifanten te vangen (te dooden) maakt men wel een soort van vallen, bestaande uit een aan het eene uiteinde met rottan tusschen twee woudreuzen (op den weg, die olifanten zullen volgen) opgehangen zwaren boomstam van drie à vier dM. middellijn en ± tien meter lengte, welke stam van onderen ± 4 à 5 M. van den grond in een scherpe punt uitloopt. Van het boveneind van den aldus opgehangen boomstam hangen lange rottans over den grond af, die, zoo een olifant daarop trapt of eraan trekt, maken dat de opgehangen boom losraakt en als een zware speer den olifant in den nek of rug treft. Dit toestel heet *pĕntjĕboeng*.

Wilde varkens (*babi* of *nangoei*) laten zich niet in kuilen, vallen of netten verschalken, en worden gespeerd evenals apen (*kĕro*) waarvan zeer vele soorten in de bosschen leven.

Een bijzonderheid is het vangen van *nangoei's*, een soort van

wilde varkens met zeer lange snuiten, die zeer veel in deze streken voorkomen. Ze huizen hoofdzakelijk in de uitgestrekte en onbewoonde moerassige bosschen tusschen de Lalanrivier en de zee (straat Banka). In den vruchtentijd, als de doerians, nangka's, tjĕmpĕdak, en de voortbrengselen van de ladangs rijp zijn, komen ze in troepen van honderden, iedere troep met een grooten ouden nangoei (de z. g. *pangoeloe*) voorop, naar den rechteroever, waar de doesoens en tuinen zijn, oversteken, om na eenige maanden weder terug te keeren en te verdwijnen in de richting van „Batoe boeroeq" (een rotseilandje in straat Banka voor de monding van de Soengei Sembilan), zooals de Koeboes zeggen.

Gedurende dien tijd van den trek der nangoei's wachten ettelijke Koeboe's in hun prauwtjes aan den kant van de rivier die beesten op, om ze zoodoende neer te steken. Stil in 't donker zit men te wachten, en zoo'n Koeboe kan dan nijdig schelden op elke prauw die met licht op of in de prauw, voorbijkomt, daar die de nangoei's van zijn wachtpost verjaagt. Ook overdag ziet men die troepen nangoei's wel overtrekken. Velê vallen daarbij ten prooi aan krokodillen.

Allerlei soorten van herten (*kantjil*, *napoe*, *kidjang*, *mĕndjangan)* worden met opgezette netwerken gevangen of gestrikt, terwijl men de grootere soorten ook wel speert. Daarvoor posteert een Koeboe zich bij een plaats, waar herten geregeld komen drinken (*soeban*).

Krokodillen (*boeaja*) en leguanen (*bijawak*) vangt men met groote vischhaken, waaraan men een aas bevestigt, terwijl men leguanen ook wel op land nazet, en ze met een kapmes afmaakt.

Op beren (*bĕroewang*), waarvan groote soorten in het bosch voorkomen, die het tegen een tijger opnemen, maakt een Koeboe geen jacht.

Van groote vogels, zooals jaarvogels en allerlei reigerachtige soorten, haalt de Koeboe de bijna volwassen jongen uit het nest.

Verder is een algemeen geliefde bezigheid van den Koeboe het z.g. *pikat*, dat is het door een lokvogel of lokhaan vangen van allerlei boschduiven en boschhoenders. Bij het vangen van boschduiven plaatst hij zijn lokduif in een soort boom, waarin die duivensoort zich gaarne neêrzet, en rondom de lokduif in den boom een een groot aantal lijmstokjes. De toevliegende duiven in aanraking komende met die lijmstokjes vallen neer en in handen van den Koeboe, die zich onder den boom geposteerd heeft.

Een lokhaan (*ajam bĕroego pikatan*) wordt in dicht bosch aan een

poot vastgebonden [1]) midden in een cirkel gevormd door een klein netwerk, waartegen de boschhaan aanvliegt en waarin hij zich verwart, als hij de lokhaan wil bevechten. De Koeboe houdt zich op een afstand van een 30 Meter van zijn lokhaan schuil.

Springt de boschhaan over het netwerkje heen om den lokhaan te bevechten, raakt niet verwart doch bespringt vrij den gebonden lokhaan, dan is dit de schuld van den lokhaan, die zijn werk niet verstaat en dan als ongeschikt voor zijn taak veelal den volgenden dag naar de braadpan verhuist, tenzij de Koeboe hem op listige wijze voor goed geld van de hand weet te doen.

Een feit is het dat door zoo'n overval van een boschhaan den lokhaan de schrik om het hart schijnt te slaan, en hij maanden achtereen voor het lokken van zijn boschconfraters weinig of niets meer voelt.

Een Koeboe weet geluiden van allerlei boschdieren merkwaardig zuiver na te bootsen, en men hoort dan ook in een Koeboedorp dikwijls iemand aanhoudend een geluid van een bepaalden vogel of anderen boschbewoner nadoen: de Koeboe onderricht dan zijn lokvogel of lokdier!

Is b.v. een vogel zoover, dat hij antwoordt als zijn baas zijn geluidt nabootst, dan wordt het onderricht in het bosch voortgezet, waarbij de Koeboe zich geleidelijk verder van zijn lokvogel verwijdert, totdat eindelijk de vogel uit eigen beweging begint te roepen. Om echter zijn vogel niet teleur te stellen, blijft de Koeboe toch tijdens het lokken zijn vogel bij tusschenpoozen antwoorden of toeroepen. Bij zoo'n lokkerij roept eigenlijk de Koeboe veelal even hard als zijn vogel, en is het door hem gemaakte geluid van dat van den vogel niet te onderscheiden.

In een Koeboedoesoen kan men de vreemdsoortigste boschbewoners vreedzaam en gemoedelijk zien samenleven met de menschelijke.

[1] Hetgeen men *tambang* noemt.

HOOFDSTUK V.

Voorteekens, Pantangans en Amuletten.

1. Voorteekens.

Hieronder volgen eenige van de vele voorteekens,[1] waaraan de Koeboe hecht.

a. Een geluksvogel is de *boeroeng tambah tjoeké*, donkergekleurd, met gele veertjes aan den kop. Ontmoet iemand dezen vogel, dan wacht hem een voordeeltje, zooals de naam reeds aangeeft.

b. Een ongeluksvogel is de *boeroeng sĕdjĕrih*, klein en donker, met langen donkeren snavel. Ontmoet iemand dit vogeltje of hoort hij zijn fluiten, dan staan hem moeilijkheden te wachten[2] en zal

---

[1] Een slecht voorteeken heet *pantji*.

[2] D. i. men zal ongewenschte personen ontmoeten.

Menschen in het bosch te ontmoeten vindt een Koeboe iets zeer onaangenaams, daar hij steeds bang is dan aan een ruwe of minder gewenschte bejegening of behandeling te zullen blootstaan, wat trouwens maar al te dikwijls voorkomt van de zijde van gewone inlanders en Palembangers van de hoofdplaats tegenover Koeboes. Den schuchteren Koeboe worden dan veelal de door hem gezochte producten tegen lagen prijs afgetrocheld, zoo niet gewoonweg ontnomen. Ook om allerlei andere afzetterijen, enz., ontwijkt de Koeboe zoo mogelijk elken vreemdeling, vooral in het bosch, behalve het bestuur, waarin hij een zeer groot, zelfs kinderlijk, vertrouwen stelt. Als voorbeeld hiervan diene het volgende:

Eens werd voor mij gebracht een uitgehongerde Koeboe, die reeds ettelijke dagen niet had willen eten van verdriet en zich ergens in het bosch had neergelegd om te sterven. Toen ik hem vroeg wat de reden hiervan was, zeide hij, dat zijn huwbare dochter door een Palembanger naar Palembang was medegenomen, z.g. ter opvoeding(!), dat het kind al sedert maanden weg was en maar niet terugkwam, en hij nu niets meer om zijn leven gaf en dood wilde, want zijn vrouw kon hem nu ook niets meer schelen. Ik raadde hem aan nog een maandje met de uitvoering van zijn plan te wachten, daar ik naar zijn kind zou laten zoeken. Dat beloofde hij.

Binnen een maand was het meisje gevonden en aan den vader teruggebracht. Ik moet zeggen, dat de Palembanger geen slechte keuze had in het uitzoeken van een pleegdochter!

Een tijdje daarna kwam ik in de doesoen terug, en in hun mooiste kleeren stonden vader, moeder en dochter me op te wachten en kwamen me onder allerlei dankbetuigingen tegemoet. De Koeboe zag er weer goed uit. Toen ik

hij steeds regen op reis hebben. Bij het hooren van zoo'n vogel houden de Koeboes dadelijk even op, rooken een strootje en rusten wat uit om zich lichamelijk te sterken tegen de te verwachten moeilijkheden, terwijl men allerlei geluiden maakt om den vogel uit zijn nabijheid te verjagen. Verder is het dan gewoonte een zeven- tot tiental stokjes van een paar voet lang en een polsdikte in een rij achter elkaar in eenzelfde schuine richting in den grond te planten.

c. De *boeroeng sětjai*, iets grooter dan een musch, is een geluksvogel, en hoort men dien, dan roept de Koeboe hem toe *„moedjoer!„* („Moedjoer„ is een uitroep, die men bezigt om te kennen te geven dat men geluk heeft (gehad), en die een Koeboe ook bezigt als hij ziet dat hij wild heeft gevangen in een geplaatste val of strik, of als hij visch in zijn fuik heeft gevangen).

d. De *boeroeng lang* (kiekendief), des nachts geluid gevende, is een ongeluksvogel, want dan is hij de brenger van *sindai* (*pontianak*), die het vooral gemunt heeft op zwangere vrouwen.

Dit is een slecht voorteeken (*pantji*).

e. Ook is een slecht voorteeken als een *siamang* of *oengko* (d.i. de grootere en kleinere soort van een slingeraap zonder staart, een menschaap) 's nachts zich laat hooren, want dan gaat er binnen een maand in het dorp iemand dood door bloedverlies (*ada orang mati bĕrdarah*) b.v. tengevolge van een verwonding (ook door een tijger), van bloeddiarrhee, of een vrouw zal bij de bevalling doodbloeden enz.

f. Als een *boeroeng pipit* (een soort priet) 's avonds een huis invliegt, dan moeten de bewoners op hun hoede zijn, daar binnen een uur een tijger rondom het huis zal sluipen, en op de bewoners loeren.

Hetzelfde bericht brengt de *boeroeng pialing* (een soort „bètèt„ met korten staart) als hij 's avonds een huis binnenvliegt.

---

hem vroeg of hij nu nog dood wilde, zeide hij lachende: „neen, nu niet meer". Daarop vroeg hij mij, wat hij nu met zijn dochter doen moest, want eigenlijk was dat meisje nu voor mij bestemd. Ik bedankte voor de eer. Maar dan was er een rijke Palembanger, die haar wilde trouwen, en de ouders wilden hun dochter liever niet missen, en het meisje wilde ook niet terug naar Palembang. Mij werd nu gevraagd wat te doen, want eigenlijk had ik nu rechten op hun dochter. Ik ried ze aan een flinken, stevigen en goeden Koeboejongen voor haar als man te zoeken, dan bleef hun dochter bij hen, en hadden ze kans op een mooi en flink nageslacht. Een gelijktijdig langgerekt „ija", alsof hun een licht opging, werd door vader en moeder geuit, en aldus gebeurde.

g. De *boeroeng moerih* (de *„kĕrĕjitja"*), tegen den avond in de buurt van iemands woning fluitende, brengt gasten en spijzen.

h. Komt iemand, in het bosch er op uitgaande om boschproducten te zoeken, een slang tegen, die voor hem dwars over den weg, of het boschpad, of de door den Koeboe te volgen richting, van rechts naar links oversteekt, dan is dit een goed voorteeken, dat hij noemt *radja bĕrdjalan mĕndapat oentoeng* (de vorst is op reis, aan het wandelen, (dus) we krijgen geluk, ons staan geschenken, voordeelen te wachten).

Steekt een slang van links naar rechts den weg over, dan is dit een slecht voorteeken, en keert men dadelijk terug, waarbij men zegt: *pĕsako kĕloear tida bĕrmoesoeh* (het wapen is medegebracht, uit de scheede, maar er is geen vijand om hem te bevechten; d.w.z. onze werktuigen of wapens zullen niets onderhanden krijgen, geen boom zullen we ontmoeten, waarvan boschproducten te halen zijn).

Het is onverschillig, welke soort slang naar links of naar rechts den weg oversteekt.

2. Pantangans.

Pantangan heet alles wat niet gedaan, gezien of uitgesproken mag worden, omdat het onheilen bezorgt, dan wel omdat het onbeschoft of ongemanierd is. Zoo zijn de onder „Rechtswezen" genoemde gevallen *p* en *q* pantangan.

a. Pantangan is het als een zwangere vrouw of een klein kind een lijk ziet, want dan zal het aanstaande kind of het kleine kind getroffen worden door de ziekte *njeladang bankai*, d.i. het plat liggen als een lijk, wat men zegt van iemand, die niet kan zitten of gaan, doch steeds lang uit, plat moet liggen.

Eerst als een kind de woorden *„bangkar bangkai"* goed kan uitspreken, zal het zien van een lijk niet meer schaden.

b. Pantangan is het als een man met of in de buurt van een vrouw sprekende het woord *„siamang"* of *„oengko"* gebruikt, daar deze apen de vrouwen heel wat onheilen kunnen bezorgen, zooals: tijdens een bevalling laten doodbloeden, haar kinderen ter wereld doen brengen welke op die apen gelijken; enz.

Uit iemand tegen een vrouw sprekende het woord *„siamang"* of *„oengko"*, wat door niet-Koeboes licht gebeuren kan als men in het bosch zoo'n aap hoort of gehoord heeft, dan gebeurt het dikwijls, dat zoo'n vrouw een flauwte krijgt van schrik, of het op

haar zenuwen krijgt van angst, of als een dolle te keer gaat, uit welken toestand zij eerst herstelt na urenlange bezweringen, *djampi* [2] en andere doekoen-werking.

Dit komt vooral veel voor bij de Bahar- en Kandang-Koeboes.

Om nu zulke pantangan-dieren niet bij name behoeven te noemen, duidt men, over zoo'n aap sprekende, tegen of in het bijzijn van een vrouw, hem aan met *laoeq* [1] *pantangan.*

c. bidai tĕrkirap (het wiebelend voorhangsel) heet de pantangan als men zijn huis bouwt op een heuvel, vlak aan de helling, met het front naar de rivier of ravijn. Zoo'n woning kan volgens een Koeboe nooit goed vast staan, en bezorgt daarom den bewoners allerlei onaangenaamheden en onheilen.

d. Pĕmatang tindjau koeboer (op den uitkijk staan om zich zelf een graf te delven) heet de pantangan, als men een huis bouwt midden of boven op den rug van een *„pĕmatang"* (heuvelbrug) [2], want dit bezorgt den bewoner allerlei ziekten, ongelukken en kwade geesten, daar het midden van zoo'n heuvelbrug steeds de weg is die door tijgers, olifanten en kwade geesten wordt uitgekozen, en deze den grond daar reeds *„panas"* (ongeluk aanbrengend, onvoorspoedig) gemaakt hebben.

e. Poelau karam [2] (eiland, dat voorbestemd is te verdwijnen, weggevaagd te worden, n.l. door den stroom van de rivier) heet de pantangan, die iemand ziekten en onheilen bezorgt, als hij een woning bouwt op een eiland (in de rivier).

Op een eiland aanplantingen te hebben wordt niet als pantangan beschouwd.

f. Boeaja mangap (de krokodil met de gapenden, wijd opengesperden muil) heet de pantangan, als men een woning bouwt of in een huis blijft wonen, waar dicht in de buurt door het kappen of door den wind een boom is omgevallen, waarvan de stam is gescheurd, dus niet geheel afgeknapt, en waarvan nog een afgescheurd stuk stam, eenigszins overhangend, is blijven staan.

h. Pantangan *lijang* heet de pantangan, als men zijn woning bouwt of in een huis blijft wonen, waar vóór het front een of meer gaten in den grond zijn, waardoor een ondergrondsch stroompje

---

[1] Laoeq is het algemeene woord voor vleeschtoespijs bij de rijst, evenals „*ikan*", waarmede men visch, kip, vleesch, beest, enz. bedoelt.

[2] Een zeer lange pĕmatang, die niet door rivieren wordt doorsneden heet *bakal.*

zichtbaar is. Dit verwekt opzwellingen van het lichaam, die den dood ten gevolge hebben.

3. Amuletten.

Deze heeft men bij de Koeboes zeer vele, die op allerlei wijzen gebruikt worden en tegen allerlei kwalen en onheilen als voorbehoedmiddel moeten dienst doen. Ieder heeft zoo zijn eigen amulet, veelal bestaande uit een stukje hout, steen of ijzer van merkwaardigen vorm of dat er nog al mooi uitziet, waaraan veelal naar de persoonlijke bijgeloovigheid van den houder een bepaalde kracht wordt toegeschreven.

Een amulet (*djimat*) heet bij den Koeboe *bĕbĕsĕl*.

Om een vrouw op iemand verliefd te doen worden wordt veel gebezigd een mengsel van klapperolie met benzoé of een welriekende harssoort, en ook zeer dikwijls olifanten-sperma. Dit wordt, veelal door een oude vrouw, die als tusschenpersoon fungeert, aan de te bewerken vrouw toegediend door er haar voorhoofd of andere lichaamsdeelen mede te bestrijken, of haar aan te manen dit te bewaren of bij zich te dragen, terwijl dan door allerlei geheimzinnige uitlatingen de nieuwsgierigheid en het verlangen van de te bewerken persoon geleidelijk meer wordt opgewekt. Op dergelijke wijze iemand bewerken of betooveren heet *taroh hikmat*.

Een algemeen gebezigde amulet is het stukje afgestorven navelstreng van een pasgeboren kind, dat men als onheilen afwerend middel, omwikkeld in doek of boomschors, veel bij zich draagt, of het kind van wie het afkomstig is om den hals laat dragen, doch dat ook wel aan fijne stukjes wordt gehakt en in rijst gekookt, waarop dan de gezamenlijke familieleden onthaald worden, opdat de familie steeds voorspoed hebbe, eensgezind blijve, en onder de leden ervan nooit twist ontsta.

Een zeer veel voorkomende amulet is ook de *gigi njaroe*, een veelal bruinachtige steen, waarvan men steenen slijpt voor vingerringen, en die als sterk afwerend middel dienen tegen ongelukken, en vooral ook tegen den bliksem.

De Koeboe zegt dat de bliksem het rijpaard is van den kwaden geest, *njaroe* geheeten, die er ongeveer moet uitzien als een beer met zeer lange slagtanden. Zeggen wij, dat iemand of iets door den bliksem getroffen is, dan zegt een Koeboe, dat zoo iemand of iets aangeraakt, getroffen is door njaroe, want de bliksem doet niemand

kwaad, wel de brullende njaroe, die dikwijls hier en daar tanden achterlaat, zooals in pisangstammen of in holle stammen van getah- of damar-gevende boomen. Vindt men in zoo'n stam een langwerpigen steen, ongeveer van de lengte en omvang van een vinger, waaruit men vuur kan slaan, dan is dat een achtergebleven tand van njaroe.

De steenen van de *„gigi njaroe"* geslepen, dienen o. a. ook om geen last te hebben van radja Braïl, d. i. de kwade geest, die in iemands binnenste (*djantoeng hati*) huist, en die iemand boos doet worden en opspelen.

HOOFDSTUK VI.

Huwelijk.

Wenscht een jonggezel (*boedjang*) of een weduwnaar (*doedo*) te gaan trouwen met een maagd (*gadis*) of weduwe (*rando*), dan gaat de vader van den trouwlustigen man *bĕrasan* (van gevoelen wisselen, poolshoogte nemen) met den vader van het meisje of de weduwe. [1]

Stemt de vader toe, dan verzoekt hij een *rindoe kĕpèngin* [2] (liefdespand) d. i. een of ander voorwerp, waarvan de waarde niet meer mag bedragen dan f 25. Zoo'n „rindoe kĕpèngin" wordt steeds geacht 5 rijksdaalders waard te zijn, ook al zou de prijs slechts eenige centen bedragen. Volgens de gewoonte mag een goed van meer dan f 25 waarde (b. v. een huis) niet meer als „rindoe kĕpèngin" gegeven of aangenomen worden: dat staat onbehoorlijk en, voor den ontvanger, inhalig.

Als „rindoe kĕpèngin" wordt door den vader van de uit te huwelijken dochter b. v. gevraagd:

1°. een *ajam bĕroego pikatan*, d. i. een kleine lokhaan dien men bezigt om boschhoenders te vangen;

2°. een *adjing jang maoe*, d. i. een hond die leguanen, wilde varkens, napoe's (een soort dwerghert), enz. weet te drijven of te vangen;

3°. een *pĕsap* of *ambat*, d. i. een handvischnet of handschepnet;

4°. een *boeroeng poejoel* (kwartel), die de kunst verstaat om met andere kwartels te vechten;

5°. een mooi kleedingstuk of kain, enz.

Slechts één voorwerp mag als „rindoe kĕpèngin" gevraagd worden, nooit meer dan één, doch het gevraagde moet ook geleverd worden, anders gaat het voorgenomen huwelijk niet door.

Daarop gebeurt het dikwijls, dat de vader van de uit te huwelijken vrouw vraagt, of de vader van den trouwlustigen man onge-

---

[1] Bij gebreke van een vader geschiedt dit door een broer of oom of anderen naasten mannelijken bloedverwant.

[2] Rindoe = kĕpèngin = veel houden van, zijn zinnen gezet hebben op, smachtend verlangen.

vraagd aanbiedt een bedrag van 8 rijksdaalders. Hiervan worden gewoonlijk slechts 4 rijksdaalders aangenomen, en 4 rijksdaalders aan den aanzoek doenden vader teruggegeven. Gebeurt dit, dan verliest de vader van de maagd of weduwe niet geheel het recht op zijn dochter na het huwelijk, en mag of moet ze (volgens de gewoonte) ook nog ten behoeve van haar eigen ouders werkzaamheden verrichten. [1] Neemt de vader van de uit te huwelijken vrouw alle 8 rijksdaalders aan, dan verliest hij daardoor alle rechten op zijn dochter, en gaat zij geheel in de familie van den man over.

Drie, vier of acht rijksdaalders heeten *pintaän*.

Zijn de wederzijdsche vaders tot hiertoe tot een accoord gekomen (*soedah pakat rasan*), dan gaat de vader van de uit te huwelijken vrouw veelal alleen het bosch in om te *poekoel banir*, d. i. door het in een bepaald rhythmus slaan op een wortelvleugel van een levenden boom in het bosch (veelal een mĕnggris-boom) van de aanstaande gebeurtenis aan de gemeente kond doen. De dorpsbewoners dit hoorende gaan dan ook het bosch in om door hetzelfde „poekoel banir" hun instemming met het voorgenomen huwelijk te kennen te geven. Van degenen, die niet van hun instemming doen blijken zegt men, dat zij *mĕninggal tjara bari* (de gewoonte uit den goeden ouden tijd niet meer nakomen) wat wil zeggen, „het kan ze niets schelen", of „ze trekken er zich niets van aan", *sebab baiknja toeroet, djahatnja tinggal*, d. i. want in het goede of aangename doen zij mede, doch in het kwade, moeilijke of onaangename blijven ze weg, laten ze je in den steek.

Dit „mĕninggal tjara bari" gebeurt b. v. door familieleden, waarmede men in onmin leeft, of door een mede-candidaat naar de hand van het meisje.

Niettegenstaande dat, gaat het voorgenomen huwelijk toch door, en is het „poekoel banir" thans meer een wijze van oproeping en uitnoodiging van gasten geworden.

Na het „poekoel banir" keert de vader van de uit te huwelijken vrouw naar huis terug, waarop dan tevens de aanstaande echtgenoot en zijn familie-leden zich vereenigen in het huis van de bruid. Bruid en bruidegom worden daarop beschilderd, hetgeen *ditjatjah tĕpoeng* (*poetih*) heet, terwijl deze heele ceremonie kortweg heet

[1] Het is dan ook de gewoonte, dat de jonggetrouwden het ééne jaar bij *haar* ouders inwonen en de ladang helpen bewerken, enz., en het andere jaar bij de *zijne*. Eerst als de ouders overleden zijn, bouwen ze zich een eigen woning.

bĕrtĕpoeng; met wit rijstmeel wordt aan bruid en bruidegom gelijkelijk op het bloote lichaam één stip aangebracht midden op het voorhoofd, één op iederen slaap, één op iederen schouder, en één boven iederen borsttepel.

De bruid draagt een kain, kĕmbĕn (slendang) en een baadje, het haar plat-breed uitgevouwen tegen het achterhoofd (*bĕrsanggoel*), terwijl ze groote oorknoppen (*soebang*) van goud of zilver of imitatie daarvan (van *gaboes*) in de ooren heeft. Behalve soms een paar bloemen in het haar, en het tegenwoordig steeds meer in zwang komen van het roodverven van de nagels, draagt zij verder geen opschik of versierselen.

De bruidegom draagt een baadje, geopend, om de meelstippen zichtbaar te laten,[1] een hoofddoek, een kain en een korte broek onder de kain.[2]

Daarop zetten bruid en bruidegom zich naast elkaar, het meisje rechts van haar aanstaanden man, terwijl een ieder een tegenovergestelden kant uitziet. Vóór de bruid plaatst zich de moeder van den bruidegom en vóór den bruidegom plaatst zich de moeder van de bruid,[3] waarop de moeder van de bruid begint te zingen (*bĕrpantoen*):

Pisang kĕlat, pisang tĕmbatoe,
Goegoer moembang, kĕlapa tjina,
Soedah pĕnat tangan mĕmangkoe,
Tjaboet soebang dari tĕlinga.[4]

---

[1] De bruid sluit na het „bĕrtĕpoeng" haar baadje.

[2] Vóór en na het „bĕrtĕpoeng" wordt dikwijls een sirihpruim gekauwd (*nginang*), doch dit kan ook geheel achterwege blijven, al naar believen. De bruid maakt dan een pruim voor den bruidegom en omgekeerd, die ze elkaar overreiken (aangeven). De pruim bestaat uit een sirihblad, waarin wat „kapoer", „gambir" en „pinang".

[3] Bij gebreke van de moeder, de naaste getrouwde vrouwelijke bloedverwant.

[4] Pisang kĕlat = een wilde soort, bittere boschpisang die door de Koeboes na koken gegeten wordt.

Pisang tĕmbatoe = een goede soort pisang, die wordt aangeplant.

Goegoer = afvallen, ontijdig afvallen van vruchten.

(Klapa) moembang = een jonge afgevallen klapper, die pas zoo groot is als een eendenei.

Klapa tjina bestaat niet, en is hier een invoegsel voor het rijm of om het vers vol te krijgen.

Pĕnat = vermoeid.

Tangan mĕmangkoe = de verzorgende hand der ouders. (Pangkoe = schoot).

Trouwt een weduwe, dan wordt deze „pantoen" achterwege gelaten, want alleen maagden dragen „soebangs".

Na dit gezang neemt de bruidegom de oorknoppen uit de ooren van zijn bruid als teeken, dat zij voortaan maagd af is, en houdt ze tot na de ceremonie bij zich. Daarna geeft hij ze aan zijn bruid (vrouw) terug, om ze te bewaren, opdat deze later bij een mogelijk te verwekken dochter weder van dienst kunnen zijn. Namaaksel (*gaboes*) wordt na de trouwplechtigheid weggeworpen.

Deze *„pantoen"* wordt beantwoord door de moeder van den bruidegom, n.l.

Roemah kĕtjiq, tijan sĕriboe,
Roemah bĕsar dimakan api,
Laji kĕtjiq dipangkoe iboe,
Soedah bĕsar dipangkoe laki.

Daarop heft de bruidegom het volgende gezang aan:

naq mandi nĕkănkăn batoe,
masang djĕloedjoer di soengai doewa,
naq mati pĕsănkăn akoe,
èsoq tĕrkoeboer kita bĕrdoewa. [1]

waarop de bruid dit gezang beantwoordt met:

mĕndĕsah rantau gamboet,
araq-goemaraq matahari,
tidoer sĕtikar sĕbantal ramboet,
manakah boleh saraq lagi. [2]

Dikwijls zetten zich de vaders en familieleden ook bij de zingenden, doch veelal staan ze erbij te kijken of loopen rond.

Zijn deze vier pantoens afgehandeld, dan geeft de vader van het meisje één of meer *poesaka* [3] aan den bruidegom, en de vader van den jongen man geeft één of meer „poesaka" aan de bruid,

---

[1] Naq = is afkorting van „*hĕndaq*", in de beteekenis van: als, indien, wanneer.

Djĕloedjoer = kleine vischfuik.

Koeboer = onbegraven laten liggen van een lijk in het bosch.

[2] Mĕndĕsah = ruischend geluid van een sterk stroomende beek, ook van regen door het gebladerte.

Rantau = rivierbocht.

Gamboet = fijne loshangende wortels van boomen of struiken, welke wortels in een riviertje drijven, en het water een ruischend geluid doen geven.

Araq-goemaraq = stralen uitschieten, zooals bij een mooie opkomende of ondergaande zon.

[3] Poesaka = familiestuk, erfstuk, dikwijls als heilig beschouwd of waaraan men een of andere wondere kracht toeschrijft.

bestaande uit een parang, kris, toembaqlada, sialangboom, klapperboom, enz., waarvan het aanwezige publiek getuige moet zijn.

Is dit afgeloopen, dan wordt het huwelijk als voltrokken beschouwd.

Heeft men een wild varken (*nangoei*) of kidjang of ander wild kunnen machtig worden, dan wordt er nog een *„sĕdĕkah"* aangericht, waarbij wilde pisangbladeren als borden dienst doen; doch heeft men niets, dan is hiermede de plechtigheid afgeloopen. [1]

De eerste huwelijksnacht wordt doorgebracht in de woning van de ouders van de bruid, alleen niet als haar vader voor haar de bovenbedoelde acht rijksdaalders in totaal heeft geaccepteerd, daarmede dus voorgoed van zijn dochter afstand gedaan heeft, en zij derhalve overgaat in de familie van haar man, bij wiens ouders in dat geval ook de eerste huwelijksnacht moet worden gepasseerd.

Deze geheele huwelijksvoorstelling is in één dag afgeloopen. Het is nog nooit voorgekomen, dat een vader of jongeling of bruid zich vóór de huwelijksvoltrekking en na het geven van de *„rindoe kĕpèngin"* bedenkt of van zinnen verandert. (Dit mag ook niet volgens de adat, evenmin als b.v. het teruggeven van de *„rindoe-kĕpèngin"*). Een groote waarborg hiertegen is dan ook dat alles zoo vlug van stapel loopt, en dat men weer zeer gemakkelijk van elkaar af kan.

Een man mag op zijn hoogst twee vrouwen hebben, die dan ieder haar eigen woning moeten hebben, een eigen ladang, enz., dus alles in tweevoud.

Zijn twee vrouwen met eenzelfden man getrouwd dan is de ééne vrouw de *madoe* van de andere vrouw. [2]

Iemand die twee vrouwen heeft, moet zijn beide vrouwen gelijkelijk behandelen, en haar beurtelings met een bezoek van een gelijk aantal nachten vereeren. Brengt hij b.v. bij de eene vrouw drie nachten door dan moet hij daarop drie nachten bij de andere vrouw slapen. Trouwt iemand met een tweede vrouw en blijft hij

[1] Bij de Koeboes van de Beloe Batang Hari Lĕko en van de Soengei Dangkoe komt het „poekoel banir" en het zingen van „pantoens" niet meer (nog niet?) voor.

De conservatieve Koeboes van Daboek en Grĕsik huwen nog veel zonder formaliteiten (*„saperti kambing!"* zooals Koeboes uit die doesoens mij meermalen heel gemoedelijk verklaarden), ongeveer zooals beschreven is in meergenoemde Bijdrage over de Ridan Koeboes. Ook gebeurt hier wel, dat de oudste der wederzijdsche familieleden de aanstaande echtgenooten met neuzen en voorhoofd even tegen elkaar drukt, waarna het huwelijk is voltrokken.

[2] *Madoe* = honig; mede-echtgenoote. T. a. v. elkaar zijn twee vrouwen van één man *bĕrmadoe.*

daar b.v. een week bij, dan moet hij daarop een gelijken tijd bij de eerste vrouw doorbrengen.

Een man zoekt zich veelal eerst een tweede vrouw als hij bij de eerste geen kinderen heeft.

Het behoeft geen betoog, dat zoo spoedig mogelijk getrouwd wordt, èn uit natuurdrift [1], èn uit winstbejag, èn ook om ongelukjes en tegenvallers te voorkomen.

Kan een jongeling reeds boomen omkappen (*tĕbang*) dan geldt dit als het teeken, dat hij zijn kost kan verdienen, in zijn eigen onderhoud kan voorzien, daar een Koeboe hoofdzakelijk in zijn onderhoud voorziet daar het kappen van allerlei gom- en harsgevende boomen, waarvan hij het verzamelde product verkoopt, en door het aanleggen van ladangs.

Zoo hij nog niet in staat is tot *tĕbang pohon* dan *ija bĕlom bisa menghidoepi* (kan hij nog niet in het levensonderhoud van vrouw en kind voorzien).

Bij een vrouw geldt als criterium het reeds behoorlijk kunnen vlechten van matjes en korven (*afam tikar* (*dan*) *bakoel*), en veelal ook, evenals bij de Mohamedaansche inlanders, dat de gaten in de oorlellen reeds tot een dergelijke grootte zijn bewerkt, dat ze *soebang* (groote oorknoppen, waarvan de steel door de oorlel een omvang heeft van een kwartje, soms meer) in haar ooren kan dragen.

Hoewel zoowel jongens als meisjes reeds op bijzonder jeugdigen leeftijd zich de kundigheden weten eigen te maken, die als huwelijkscriteria gelden, zijn er toch bij wie het liefdesvlammetje nog ontijdig vroeger opkomt. Bij Koeboe-jongelingen schijnt dit zeer zelden voor te komen [2], daar zij weten, dat hoofdzakelijk op hen de lasten en gevolgen van hun daad neerkomen, doch onder de Koeboe-meisjes komt dit nog al eens voor, waarbij men haar dan de volgende pantoen toedicht:

tiq-tiq oedang di-api,
angkoel[2] dalam prahoe,
kĕtjiq[2] hendaq bĕrlaki,
anjam tikar (bakoel) bĕlom tahoe! [3]

---

[1] Het uitoefenen van de echtelijke gemeenschap heet hier *bĕrdjimaq* of *bĕrkèlèan*, welk laatste woord thans grof klinkt.

[2] Als uitingen van verliefdheid van manspersonen, ziet men wel dat zij op groote boomen in de buurt van de doesoen een mannenfiguur levensgroot insnijden. Wie zoo iets kan, gaat bij de Koeboe-schoonen door voor een krachtig persoon, die in mannelijke flinkheid nog zal toenemen, evenals in grootte en forschheid, de gesneden figuur door het groeien van den boom.

[3] Tiq-tiq is een klanknabootsend geluid.
Angkoel = krom uitgesneden houtje om de kadjang, die de prauw overdekt, te steunen.

Vooral de Koeboe-moeders zijn hiervan de schuld, daar zij haar toch reeds vroegrijpe dochters door allerlei manipulaties nog ontijdig vroeger voor het huwelijk geschikt weten te maken, wat niet weinig de hysterie dier meisjes aanwakkert, die dan veelal van het middel onder „Rechtswezen" sub *f* (*njěram*) bedoeld, gebruik maken om met een man te kunnen samenleven, wat doorgaans niet de bedoeling dier moeders is, daar haar hierdoor de voordeelen van het gewoon uithuwelijkenf van haar dochter ontvallen. [1]

[1] Meermalen zag ik zulke kinderen van hoogstens 10 jaar oud, reeds getrouwd. Zelfs werd eens een z.g. echtscheidingszaak vóór mij bedisseld, waarbij een volwassen man ontslagen wenschte te zijn van zijn kind-vrouw, die ik op 9 à 10 jaar schatte, omdat.... hij bij haar geen voldoening kon vinden; haar geslachtsorgaan was door haar moeder te veel bewerkt!

HOOFDSTUK VII.

Echtscheiding.

Men kent bij de Koeboes drie gevallen waardoor een huwelijk ontbonden kan worden, n.l.

a. echtscheiding met onderling goedvinden (*pĕqat sama soeka*).

b. echtscheiding tengevolge van een vervloeking of verstooting (*tĕrdjoen bolos*).

c. echtscheiding, omdat een getrouwde vrouw langer dan drie maanden achtereen haar man heeft verlaten (*mĕlarikan orang lain poenja bini*).

a. Als man en vrouw het samen niet meer kunnen vinden, of om welke reden dan ook het beter achten de samenleving niet langer te doen voortbestaan, en met onderling goedvinden een echtscheiding volgt (pĕqat sama soeka) dan worden de goederen en kinderen onderling gelijkelijk verdeeld, ieder gaat zijns weegs, en kan weder dadelijk een ander huwelijk aangaan, de vrouw zelfs al is ze nog zwanger. Man en vrouw zijn echter verplicht van deze echtscheiding kennis te geven aan de hoofden (vroeger aan de oudsten).

Is er slechts één kind, dan gebeurt het veelal dat het kind de ééne maand (of een paar maanden) bij den vader blijft, daarop een gelijken tijd bij de moeder, enz. Is er een oneven aantal kinderen dan speelt na de verdeeling der kinderen het overgebleven ééne kind die rol.

Zijn er tijdens zoo'n verdeeling van kinderen bij echtscheiding met onderling goedvinden zuigelingen, dan blijven die altijd bij de moeder, wat echter niet wegneemt, dat die kinderen als ze grooter geworden zijn, ook desverlangd den vader kunnen volgen.

b. Evengoed als een man zijn vrouw kan vervloeken of verstooten, kan een vrouw haar man treffen door de tĕrdjoen bolos,[1] als zich één der volgende gevallen voordoet:

[1] Tĕrdjoen bolos = het doen nedervallen van de vergelding (= balas).

1. *bĕrdosah*, d.i. het misdadige feit van overspel (*berlaki didalam bĕrlaki*) waarbij de overspelige man gestraft wordt met 12 rijksdaalders boete voor de hoofden (rechters) en 20 rijksdaalders *tansoeko* [1] (= vergoeding voor geleden schade of aangedane beleediging) voor den beleedigden echtgenoot der overspelige vrouw.

Deze veroordeeling heet *hoekoem pati.*

2. *pĕrsonah*, d.i. het misdadige feit van laster. [2] Wie lasterlijke of vuile praatjes rondstrooit, zonder ze te kunnen bewijzen wordt gestraft met 12 rijksdaalders boete aan de hoofden (rechters) en 10 rijksdaalders „tansoeko" aan de beleedigde partij te betalen.

Deze veroordeeling heet *hoekoem pĕrsonah.* [3]

3. *pĕrosah*, d.i. het strafbare feit van kleptomanie. [4] Hiervoor veroordeeld heet *dihoekom pĕrosah.*

4. *pĕmaling*, d.i. het strafbare feit van stelen, dus diefstal, b.v. van kippen, enz.

5. *pĕmbosah*, d.i. het laakbare feit van goederen en levensmiddelen ten eigen behoeve te koopen en te verbruiken zonder zijn (haar) wederhelft hiervan deelgenoot(e) te maken b.v. het koopen en zelf opeten van kippen, vruchten, enz., zonder dat de mede-echtgenoot(e) hiervan iets meekrijgt.

6. *mantjal*, d. i. het laakbare feit van zijn (haar) echtgenoot(e) zonder reden te ontloopen of te ontvluchten of te veronachtzamen door zelf een ander heenkomen te zoeken, b.v. van een vrouw, die zonder reden haar man verlaat, en naar haar eigen ouders terugloopt, zonder zich iets van haar man aan te trekken.

Wordt de man in den steek gelaten dan zegt men *mantjal laki*, anders *mantjal bini.*

Het getroffen worden door de „tĕrdjoen bolos" d.w.z. de vervloeking van zijn (haar) mede-echtgenoot(e) moet steeds gebeuren met medeweten van of bekendmaking aan de hoofden.

Vervloekt een man on een der bovengenoemde gevallen zijn vrouw dan zijn alle goederen en kinderen voor den man, en de vrouw krijgt niets. [5] Kinderen, die dan de moeder willen volgen, kunnen

---

[1] Tansoeko = *tanda soeka.*

[2] Laster = pĕrsonah, *pitnah.*

[3] Daar pĕrsonah = personah pati = sĕtengah pati, kan men ook i. p. v. „dihoekoem pĕrsonah" zeggen: „*dihoekoem pĕrsonah pati*" of „*dihoekoem stengah pati*".

[4] Kleptomanie = pĕrosah of *pĕnggĕntip.*

[5] Het idee, dat degene, die vervloekt wordt (*kĕna tĕrdjoen bolos*) op niets meer recht heeft en niets medekrijgt, gaat zoover, dat ik eens zag, dat een

gedwongen worden naar den vader terug te keeren. Zuigelingen kunnen voorloopig bij de moeder blijven.

Ook na de ontbinding van een huwelijk door „terdjoen bolos" kan de man zoowel als de vrouw direct weder een ander huwelijk aangaan, de vrouw zelfs al is zij in zwangeren toestand.

c. Indien iemand een andermans vrouw ontvoert (*mělarikan orang lain poenja bini*) dan is hij strafbaar wegens *bĕrlaki dĕlalam bĕrlaki*, evenals de ontrouwe vrouw, die dan door haar man getroffen wordt door tĕrdjoen bolos wegens bĕrdosah.

De eigenlijke man heeft het recht den schaker, zoo hij hem binnen drie maanden aantreft, te dooden [1], zonder dat hij hiervoor vervolgd kan of mag worden, want gedurende die drie maanden is de schaker t.a.v. den beroofden man als 't ware een vogelvrij verklaarde, wat uitgedrukt wordt door: *mati tidaq dibangoen*, *loeko tedag ditĕpoeng* (hem doodende behoeft geen bloedgeld betaald te worden, hem verwondende behoeven geen medicijnkosten vergoed te worden). [2]

Doodt de man in die drie maanden den schaker (of zijn voortvluchtige vrouw of beiden), dan is hij (zij of beiden) hierdoor tevens veroordeeld, wat men weergeeft met *dihoekoem njamboet*, d.w.z. „veroordeeld (gedood) wegens het overeenstemmende recht", daar hij (zij of beiden) in dien tijd wegens overspel ten doode gedoemd is (zijn).

Heeft de schaker zich met de ontrouwe vrouw drie maanden of langer aan de vervolgingen van den bedrogen echtgenoot weten te onttrekken, dan is hij daardoor van rechtswege met de geschaakte vrouw getrouwd, en mag de bedrogen echtgenoot hem noch zijn

---

man, die zijn ontrouwe echtgenoote op die wijze verstootte, haar meteen de sarong en het baadje van het lijf rukte en medenam. Hij gaf haar daarop niet anders dan een smalle reep doek, van de sarong afgescheurd, om dit als schaamgordel te kunnen omdoen, terwijl ze met haar loshangende haren (*boerai ramboet*) haar borsten bedekte, welke handeling volgens de hoofden geheel in den haak was. Men noemt de verstooting van de vrouw door haar man dan ook veelal *tĕrdjoen bolos*, *boerat ramboet*, terwijl de verstooting van den man door zijn vrouw kortweg tĕrdjoen bolos heet.

[1] Dit gebeurt door den schaker te besluipen en hem met een speer in den rug te dooden (*koedjoer bĕrmakan dari bĕlakang*). Meermalen hoorde ik een bedrogen echtgenoot spijtig zich den goeden ouden tijd herinneren, toen deze wraakneming nog geoorloofd was, en daarbij deze uitdrukking bezigen.

[2] De Bahar-Koeboes zeggen: *mati tidaq dibangoen*, *loeko tida berpampas*, hetgeen hetzelfde beteekent.

gewezen vrouw iets meer doen. Verricht de bedrogen echtgenoot dan nog handtastelijkheden, dan worden beide partijen veroordeeld d. i. *dihoekoem bĕrtoekar* [1], daar zij van weerszijden schuld hebben, n.l. de bedrogen echtgenoot wegens dooden of verwonden, en de schaker *„dihoekoem pati"* wegens overspel. De ontrouwe vrouw wordt steeds getroffen door tĕrdjoen bolos en daaruit voortvloeiende gevolgen.

Een andere wijze van schaken, waardoor een man zijn vrouw kan verliezen, is, dat de schaker en de ontrouwe vrouw dadelijk samen naar het huis van een dipati (*pasirah*, eerste hoofd, districtshoofd) vluchten, en daar hun daad en voornemen bekennen. [2] Daar aangekomen zijn zij onschendbaar en daardoor direct getrouwd, al is de ontrouwe vrouw ook zwanger.

Hij (de schaker) wordt echter wegens overspel veroordeeld (dihoekoem pati, d. i. f 30 tot pl. m. f 50), en de vrouw wordt getroffen door tĕrdjoen bolos van haar bedrogen man. [3]

---

[1] Deze uitdrukking wordt gebezigd als b.v. bij scheldpartijen beide partijen veroordeeld worden.

[2] Schaakt een man een meisje of weduwe, dan kunnen beiden naar het huis van ieder doesoenhoofd vluchten, om daarmede de dure huwelijksonkosten te voorkomen en de wederzijdsche ouders voor een „fait accompli" te stellen, evenals dit onder de Mohamedaansche doesoenlieden het geval is, en heeft de veroordeeling plaats volgens de *Oendang² Simboer Tjahaja.*

Steeds wordt alleen de schaker veroordeeld.

[3] Het is dus tengevolge van een en ander niets te verwonderen, dat een Koeboe veelal niet weet of kan gissen, wie zijn vader is (geweest).

HOOFDSTUK VIII.

Zwangerschap en Geboorte.

Het idee dat de Koeboe zich vormt van zwangerschap en bevalling kan wel als het merkwaardigste beschouwd worden van de geheele heidensche Koeboegemeenschap, want dit vormt grootendeels den grondslag van haar filosofie, eeredienst en daarmede samengaande geneeskunde, waarover later.

Is een vrouw zwanger, dan is het haar verboden (*pantangan*) een lijk, een olifant en een karbouw te zien. Ziet ze een lijk, dan zal haar kind niet kunnen loopen of zitten, doch slechts plat liggen als een lijk (*njĕladang bangkai*). Ziet zij een olifant of een karbouw dan zal dit oorzaak wezen, dat ze niet na den gewonen tijd van zwangerschap van 9 maanden plus 10 dagen bevalt, doch dat haar zwangerschap veel langer duurt, daar ook olifanten en karbouwen een langeren tijd van zwangerschap doormaken.

De vrouw mag echter in den tijd van zwangerschap alles eten, zoo ook b.v. karbouwenvleesch.

Men neemt gedurende de zwangerschap de volgende perioden aan. Bij zwangerschap tot drie maanden zegt men dat de vrucht nog „slechts water" is. Na drie maanden beweert men dat de vrucht „bloed wordt", welke vorming voortgaat tot de vijfde maand van zwangerschap en men zich de vrucht voorstelt als een klomp bloed of een bloederige massa zoo groot als de omvang van het dijbeen.. Van de vijfde maand van zwangerschap af worden de ledematen van het foetus gevormd, en noemt men deze periode *tjoekoep sipat*, die voortduurt tot de zevende maand. Gedurende de zevende maand krijgt het foetus eigen leven, hoewel zijn lichaam nog klein is, welk stadium men noemt *bĕsar njawa kĕtjil badan*. De achtste maand duidt men aan met *bĕsar badan kĕtjil njawa*, terwijl men de negende maand noemt *boeloen tjoekoep*.

Een kind van zeven maanden kan in leven blijven, doch een kind van acht maanden gaat zeker dood.

Het is „pantangan", dat een vrouw bevalt in huis of in het

dorp of in een plaats, die tot verblijf van menschen dient, daar zij dan oorzaak zou zijn, dat die plaatsen door minder gewenschte geesten bezocht worden. Een Koeboevrouw bevalt dan ook nog steeds bij voorkeur in het bosch.

Voelt zij dat zij moeder zal worden, dan loopt ze vergezeld van haar man en ouders, broers en zusters het bosch in, en heeft ze te lang gewacht, zoodat ze niet meer loopen kan (*soedah njĕsaq*) dan wordt zij op een premitieven draagstoel vlug het bosch ingebracht, waar haar naaste verwanten reeds een *pĕlantar* hebben klaar gemaakt, waarop zij gaat zitten door haar man gerugsteund, terwijl aan weerszijden een vrouw de opgetrokken knieën vasthoudt, opdat deze niet naar binnen getrokken zullen worden.

Zoo'n pĕlantar of bevallingsplaats bestaat uit een vloer van naast elkaar gelegde poar-stammen van ongeveer één vadem lang en een halven vadem breed. Deze vloer ligt ruim een voet boven den beganen grond. Onder dien vloer worden kleine stokjes van *tras sĕtjang* (het binnenste van sĕtjanghout) in den grond geplant tot afwering van de *sindai* (*pontianak*), die steeds boven de bevallingsplaats zweeft om zich te vergasten aan het bloed, dat de vrouw bij de bevalling verliest, en tevens om zoo mogelijk de bevallende vrouw kwaad te doen. Uitsluitend poar-stammen mogen gebezigd worden als vloer van de pĕlantar, daar b.v. bamboe door zijn kleine harige vezels (*miang*) jeuk verwekt; gewoon rondhout door den bast onreinheid kan veroorzaken, evenals het ontschild de vrouw kan hinderen door het lijmerige vocht van het hout, enz.

Den loop van een bevalling drukt de Koeboe kortweg uit door: *toeban* (vruchtwater), *anak* (kind), *oeri* (navelstreng), *tĕmboeni* (nageboorte), *darah* (bloed).

Het vruchtwater beschouwt men als een restant van het foetus vóór de vierde maand van zwangerschap, het bloed als een restant van de vierde maand. Toeban, oeri, tĕmboeni en darah [1] worden als een soort metgezellen van het ter wereld gekomen kind beschouwd, en vooral aan de oeri en tĕmboeni schrijft men groote levenskracht toe, want ze worden als broers (zusters) van het pasgeboren kind aangemerkt, wier lichamen niet tot volkomenheid zijn gekomen, doch wier ziel en geest even normaal is als dat van het pasgeboren kind, ja zelfs direct een veel hooger stadium van ontwikkeling heeft bereikt. Oeri en tĕm-

[1] Steeds in de volgorde „oeri-tĕmboeni-toeban-darah" genoemd.

boeni [1] komen dan ook driemaal daags en drie maal 's nachts den met hen geboren mensch tot aan zijn dood bezoeken of zweven voorbij hem heen. Zij zijn de goede geesten, een soort van beschermengelen van den met hen ter wereld gebrachten en op aarde levenden mensch, dien zij zullen behoeden voor alle kwaad. Vandaar dat de Koeboe steeds aan zijn *»oeri-tëmboeni»* denkt, voordat hij gaat slapen, gaat werken, een reis onderneemt of wat dan ook. Hen slechts te herdenken is voldoende; men behoeft ze niet aan te roepen of iets te vragen of af te smeeken. Door hen niet te herdenken zou men zichzelf berooven van hun goede zorgen.

Toeban en darah worden meer beschouwd als bewijs dat 's menschen lichaam is ontstaan uit en een maaksel is van water en bloed.

Bij de bevalling wordt een vrouw veelal ook bijgestaan door eene vrouwelijke doekoen, die *bidan* heet. Is van te voren de bidan aangezocht om bij de bevalling te helpen, dan is haar betaling slechts een dunne zilveren ring (men mag haar echter meer geven.) Wordt echter de bidan plotseling bij een bevalling geroepen (*bidan nardjoeni*) omdat het wellicht eene moeilijke bevalling is of zal worden, dus is zij niet van te voren aangezocht dan moet zij met één rijksdaalder voor haar hulp betaald worden.

Dadelijk na de bevalling worden moeder en kind met water afgewasschen, en de placenta met navelstreng dicht bij de bevallingsplaats ongeveer een voet diep in den grond begraven. Voordat men naar huis terugkeert wordt deze plek eerst *»gedjampied»*, want zoude men dit nalaten, dan zou de *»oeri-tëmboeni»* in plaats van een goede geest wel eens een booze voor het pasgeboren kind kunnen worden, die uit kwaadheid over deze veronachtzaming dan het kind met allerlei kwalen zou kunnen bezoeken.

De moeder en het geheele gezelschap, dat bij de bevalling heeft geholpen versieren zich daarop met meelstippen (*bërtëpoeng*). Dit gebeurt met een mes, waarvan de punt is gewikkeld in een sirihblad. Hiermede schept men het rijstmeel, veelal vermengd met een weinig citroenwater, op en brengt zich daarmede één stip aan op iedere slaap, één op iederen wang, één op iederen schouder, op het borstbeen één, en op den rug tusschen de schouderbladen één. Door deze ceremonie zuivert men zich van de onreine handeling waaraan men heeft medegewerkt. De onreinheidbezorger, het kind, wordt dan niet gereinigd, d.i. met meelstippen versierd.

[1] Dikwijls als één beschouwd. Men spreekt deze woorden steeds tezamen uit.

Hierna keert het geheele gezelschap naar het dorp terug, en worden veelal moeder en kind op een eenvoudigen draagstoel huiswaarts gebracht.

Thans gebeurt het echter ook reeds veel, dat eene vrouw hare bevalling in huis of in de doesoen afwacht. Terwijl in het bosch bij eene moeilijke bevalling het *„djampi"*[2] en uiten van bezweringen tegen kwade geesten, zooals *„sindai"*, slechts de eenige middelen zijn om hierin verbetering te brengen, worden thans bij een moeilijke bevalling in huis bovendien nog alle deuren en kisten geopend enz., evenals dit bij gewone inlanders het geval is. Bepaalde kwellingen of pijnigingen heeft een vrouw tijdens of na hare bevalling hier niet te doorstaan, evenmin bij moeilijke bevallingen, waarbij de vrouw veelal bezwijkt.

Sterft een vrouw tijdens eene bevalling, dan hebben dezelfde ceremoniën plaats als bij een gewoon sterfgeval. Sterft ze in het bosch op de *„pělantar"*, dan wordt ze daar *„dikoeboerkan"* en ontwijkt men die plaats (*mělangon*); sterft ze in de doesoen, dan wordt haar lijk, evenals dat met anderen gebeurt, begraven (*dipěndem*). [1]

Tusschen de drie en zeven dagen, nadat de afgebonden navelstreng bij het pasgeboren kind is afgevallen (*mopak poesat*), wordt het kind gewasschen, gereinigd, gedoopt (*dimandikan*) en krijgt het een naam (*mělěkatkan nama*). Die doop geschiedt door een mannelijken doekoen, n.l. den *malim*, den dorpsgeneesheer en geestenbezweerder, die het kind op zijn linker arm naar de rivier draagt (*ambèn*). [2] De malim draagt dan een kris of *toembaqlada* op zij, en heeft in de rechterhand een korte speer van nog geen manshoogte, die hij als stok bezigt met de speerpunt naar boven. Deze speer heet *toembaq toengkat mandi*, waarvan er hoogstens één in iedere doesoen is, en die speciaal voor deze plechtigheid wordt gebruikt. Als kris kan elke kris of toembaqlada gebezigd worden. De doekoen (malim) brengt dan tevens met zich mede (of iemand brengt hem dit na) één sirihblad en één djeroekblad, die hij tezamen vasthoudt, eenige malen in het water dompelt en daarmede het kind over hoofd, gezicht en borst besprenkelt zeggende: *„mibarlah kaoe tědalang, sěmawan, apoi, api, goewam, sarap"*. [3] (vlucht weg gij ziekte die de

[1] Zie „Overlijden".
[2] Ambèn = gèndong.
[3] Těladang = njěladang bangkai.
Sěmawan = sawan.
Apoi = diarrhee, buikloop.
Api = api-api = hoofdschurft bij kleine kinderen.
Goewan = spruw bij kleine kinderen.
Sarap = ontsteking van de huid, n.l. aan de lippen of in de liezen.

kinderen doet platliggen als een lijk, (gij) stuipen, diarrhee, hoofdschurft, spruw (en) ontsteking van de huid). Waarop hij tevens zegt hoe het kind voortaan zal heeten.

Daarop begeeft de stoet, waarbij ook de moeder van het kind, zich weer naar huis, en wordt de plechtigheid vervolgd door het knippen van het haar van de kleine (*ditjoekoer* of *boewang rambut tjëmar*).[1] Ieder der aanwezigen knipt een vlokje haar van het hoofd van het kind, tot het ten slotte aan de moeder wordt teruggegeven, die het met een mes kaal scheert. Al het haar wordt in een kopje of kokertje verzameld en daarop weggeworpen, veelal in de rivier.

Is ook dit afgeloopen dan richt men een feestmaal aan tot zegen van het kind, en tevens tot lichamelijk heil van den malim, die hierdoor voor zijn moeite wordt beloond: de malim ontvangt hiervoor geen (geldelijke) betaling. Er wordt dan voor die gelegenheid ook een kip of een geit, een varken, leguaan of wat men maar krijgen kan of heeft geslacht. Indien een bidân bij de bevalling hulp heeft geboden, zit zij ook bij dit feestmaal aan.

Bij een en ander wordt steeds wierook gebrand.

Het doet er niets toe, en zal ook geen afbreuk doen aan het toekomstig heil van het kind als het op een van de slechte dagen van een maand geboren is, n.l. op den 16^{den}, 22sten of 30sten. Deze dagen zijn alleen ongunstig voor een te verrichten werk.

De Koeboe acht het over het algemeen een grooter geluk, zegen of voordeel, als hem een dochter wordt geboren, dan dat hij vader wordt van een zoon, want een dochter helpt later in het ouderlijk huis koken, waterdragen en allerlei ander werk verrichten, dus wordt een gemak voor de ouders, terwijl de uithuwelijking van een dochter voor de ouders steeds een voordeeltje is. Het aantal mannelijke Koeboes is over het algemeen grooter dan het aantal van de vrouwelijke sekse, dus een Koeboe behoeft niet bevreesd te zijn, dat hij met zijn dochter blijft zitten.

Enkele geslachten zien echter liever de geboorte van een zoon, zooals hoofden en de malim-geslachten, omdat deze hen later kan opvolgen. Hebben ze één of twee zoons, dan beginnen ook zij al spoedig om hun materieel heil te denken, en verbeiden dan steeds vuriger de geboorte van een dochter.

Als een goed teeken wordt aangemerkt een gelijk aantal jongens en meisjes te hebben, waarom het meermalen geheurt, dat de eene

[1] D. i. geschoren of het verwijderen van de vuile, onreine haren.

familie een kind aanneemt (overneêmt) van de andere, om zoodoende beiden een gelijk aantal jongens en meisjes te hebben. Van het aannemen van kinderen moet steeds kennis gegeven worden aan de hoofden, waarbij dan een kip of een geit geslacht wordt.

Krijgt een vrouw geen kinderen dan neemt de man veelal eene tweede vrouw. Dit gaat bijna altijd met onderling goedvinden, waarbij de vrouw vraagt en de man belooft, dat zij niet verstooten of in zijn gunsten misdeeld zal worden.

Een vrouw die haar echtvriend met tweelingen of drielingen verblijdt, wordt niet zoo schappelijk behandeld, daar een Koeboe zich al gauw ontslaat van een wederhelft, die als een geit kinderen voortbrengt, (*běranak tjara kambing*) en den Koeboe verplicht tot meer arbeid om tegelijk voor zoovcel kinderen te kunnen zorgen.

HOOFDSTUK IX.

Overlijden.

Denkt men, dat een zieke niet meer zal genezen, dus zal sterven, dan ontvluchten (*mělangon*) vrouw en kinderen en allen die bij den zieke waren, de plaats waar de stervende ligt, en loopen het bosch in, daar het in 't algemeen *pantangan* [1] is iemand te zien sterven (*poetoes njawa*) [2]. (Als een kind stervende is mogen dit slechts de ouders of de opvoeders van het kind zien, daar anderen door hun tegenwoordigheid zich allerlei ongelukken en onheilen bezorgen). Na drie dagen en drie nachten gaat dan een van de naaste mannelijke bloedverwanten; veelal een broer, zien of de zieke nog leeft. Is de zieke niet gestorven en schijnt het, dat hij weer beter zal worden, dan worden alle vluchtenden teruggeroepen om opnieuw te probeeren hem door het toedienen van medicijn, door *djampi*[2] (door bespuwen genezen) alles met behulp van den malim, te genezen.

Is hij overleden, dan gaat de onderzoeker hiervan onmiddellijk kennis geven aan de zich in 't bosch bevindende vrouw en kinderen en naaste bloedverwanten, en zegt dan tegen de vrouw van den overledene: *„Kakaq*, X *soedah mati"* (oudere zuster, X is dood) [3], waarop zij en de aanwezigen antwoorden: *„pajo* [4], *apa boleh boeat orang nanam soedah mĕntjaboet"* (och, wat is er aan te doen, wat geplant is, is verwoest), waarop de vrouw en kinderen en naaste bloedverwanten tot een luid weenen overslaan, naar huis terug keeren en onontbolsterde rijst (padi) rondom den doode en om de plaats waar de aanwezigen zich bevinden strooien, zeggende: *„inilah taboer berdjalan kaoe"* (dit strooisel maakt met u de reis, d.w.z. dit strooisel zij uw eten op reis).

---

[1] Zie onder Pantangans.

[2] Niet het zien van een doode, uitgezonderd voor zwangere vrouwen en kleine kinderen.

[3] In dit formulier en in alle navolgende wordt verondersteld, dat de berichtgever jonger is dan de vrouw van den overledene X, en zij met „kakaq" wordt aangesproken.

[4] Pajo = vooruit dan maar!; daar heb je het!

Thans wordt veelal het wegloopen naar het bosch voordat iemand gestorven is reeds nagelaten, en stoort ook een vrouw er zich weinig meer aan, dat het „pantangan" is iemand te zien sterven. Wel zorgt men er nog voor, dat kleine kinderen en zwangere vrouwen vooral geen lijk zien of getuige zijn dat iemand sterft.

Daarop wordt de doode geheel in gewone doeken (kains) gewikkeld, en op een overkorfde bamboe-ladder gelegd, waarop hij grafwaarts wordt gedragen, door één persoon aan ieder einde van de ladder. Thans gaan ook vrouwen veelal mee naar het kerkhof, wat vroeger nooit gebeurde.

Het grafwaarts dragen van een lijk gebeurt in langzamen pas, daar het anders mogelijk zou zijn, dat het lijk van de ladder viel, wat *njĕrau* (ongeluk-aanbrengend) is. Ook wordt uit piëteit een lijk wel door iemand *„gedoekoengd"* d. i. als een klein kind op den rug gedragen.

Zonder ceremoniën wordt het lijk in een ruim één meter diepen kuil gelegd [1], opdat tijgers en wilde varkens het niet zullen opgraven en schenden. Nadat de kuil met aarde is aangevuld, legt men op het graf gekookte rijst in pisangbladeren gewikkeld, waarop men weder een gebraden kip legt. Vlak daarbij bindt men, zoo de overledene een man is, een levenden haan, en als de gestorvene een vrouw is een levende kip aan een poot vast, terwijl men den doode toeroept: *„inilah tambang birai kaoe"* (deze strekke u boven het graf tot heil), en als dit alles boven het graf is geplaatst, zegt een ieder der verzamelde menigte, die geholpen heeft aan het begraven: *„inilah nasi padjoeh kaoe, kalan kaoe hendaq makan ajam panggang, inilah laoep kaoe makan"* [2] (dit is uw rijst om van te smullen, als ge gebraden kip wenscht te eten, ziehier dan uw toespijs, kip).

Hiermede is de begrafenisplechtigheid afgeloopen. Niet al te hongerige Koeboes laten die rijst, gebraden kip en levende kip voorgoed op het graf achter. Veelal echter komt men een volgenden dag, soms al eerder, eens zien wat van dat alles nog is overgebleven, en wat dan nog niet door dierlijke woudbewoners is weggehaald, verzeilt in de magen van Koeboes.

[1] In de Bahar-streek b.v. brengt men een vloer aan op ruim een voet hoogte van den bodem van den kuil, waarop poarbladeren gelegd worden en daarop het lijk. Binnen een jaar na het begraven zijn deze verspreide graven dan kenbaar aan den ingezakten grond, daar bij het begraven de kuil gelijk met den omliggenden grond met aarde wordt opgevuld.

[2] Padjoeh = gulzig eten, smullen, zooals men zich voorstelt, dat een doode eet.

Een Koeboe-kerkhof (*tĕmpat pĕndĕm*) lijkt veel op een gewone inlandsche begraafplaats, en wordt veelal beter schoongehouden [1]. Alleen de zandhoopen op de graven zijn kleiner en dakvormig. Tegen den rijstoogst of vruchtenoogst en ook wel als de vruchtbóomen in bloei staan, bezoekt men geregeld de kerkhoven, maakt de graven schoon, en legt dan bij de graven van zijn verwanten wat rijst of vruchten, de hoop uitsprekende dat de dooden zich nu behagelijk zullen voelen en zij de levenden zullen helpen aan een goeden oogst.

Na het begraven keert men huiswaarts, waar een der naaste bloedverwanten van den overledene tot de overlevende vrouw zegt: *„Kakaq, ini kaoe akoe sĕrahkan kadapa orang-toewamoe dari X soedah mati"* (oudere zuster, hierbij geef ik u terug (over) aan uw ouders, omdat X dood is), waarop de weduwe antwoordt: *„baiklah adiq akoe disĕrahkan kapada orang toewa-koe"* (het is goed jongere broeder, dat ik aan mijn ouders word teruggegeven, onder hun hoede word gesteld). [2]

Daarop herneemt de naaste mannelijke bloedverwant van den overledene, de moeder (of broeder, enz.) van de weduwe toesprekende: *„Mamaq, ini kakaq akoe sĕrahkan kapada kamoe, karĕna dari X soedah mati; kadan dia makan maboq, minoem ratjoen, atau njoeroeq dibawah roemah orang atau kalan ija mĕlompat diprahoe orang dagang, karĕnanja ini orang sĕdang loepa lali*, (moeder, deze oudere zuster stel ik (hierbij) onder uw hoede, geef ik aan u over, want X is dood, en het is mogelijk, dat zij iets eet waarvan zij bedwelmd wordt, (of) vergif inneemt (drinkt), of zich verstopt onder het huis van een ander, of dat zij in een prauw van een (vreemden) handelaar springt, want zij is thans niet (geheel) toerekenbaar), waarmede de spreker te kennen wil geven, dat hij na dit moment niet meer in staat (verantwoordelijk kan gesteld worden) voor de handelingen van de weduwe. Het antwoord van de(n) persoon aan wiens (wier) hoede de weduwe wordt toevertrouwd luidt: *„ija anakkoe, baiklah itoe, karana lakinja soedah mati"* (ja kind, het is goed zoo, want haar man is dood).

Daarop wordt aan de weduwe gevraagd, door de(n) persoon aan wiens (wier) hoede zij is toevertrouwd en ook door haar naaste

[1] Begraaft men echter nog niet op één bepaalde plaats, dan worden de graven nog weinig schoongehouden.

[2] Heeft de weduwe geen ouders meer, dan wordt zij aan haar (oudsten) broer teruggegeven.

bloedverwanten: *„kamana kasoekaän-moe, apa hendaq mĕlangon atau hendaq ditampat orang jang ramai„* (wat wilt gij nu, deze plaats ontvluchten en het bosch in gaan, of blijven op de (deze) plaats, waar drukte van menschen is). Veelal geeft de weduwe haar wensch te kennen om in het bosch alle drukte te ontwijken (*mĕlangon*) en daar rond te dolen, of in het bosch te verblijven op een eenzame plaats op een heuvelrug (*pĕmatang*) waar veel vogels zijn, of waar in de buurt een vischrijk watertje is. Wenscht zij dit, dan wordt zij veelal vergezeld door haar ouders of een broer of zuster, en wordt eenig voedsel, zooals rijst, pisang en suikerriet, medegenomen. Eerst na drie maanden keert de treurende weduwe op bewoonde plaatsen terug. [1]

Na drie maanden mag de overlevende vrouw (of man) weder met een ander in het huwelijk treden, de vrouw zelfs al is ze dan nog zwanger van haar overleden echtgenoot.

Wordt een man of vrouw echter weduwnaar of weduwe, en trouwt hij (zij) binnen drie maanden nadat de mede-echtgenoot(e) is overleden, dan wordt hij (zij) veroordeeld tot de betaling van f 80 *„bangoen„* aan de bloedverwanten van den nog geen drie maanden geleden overleden echtgenoot(e), daar de overlevende echtgenoot(e) dan rechtens verdacht wordt [2], zijn (haar) overleden echtgenoot(e) uit winstbejag of uit overspelige liefde te hebben vergeven of behekst [3].

Om zich dus niet aan verleiding bloot te stellen, en de kans te loopen met f 80 „bangoen„ beboet te worden, doet daarom een „treurende„ weduwnaar of weduwe steeds het best, die drie maanden in de eenzaamheid (het bosch) door te brengen.

Hierboven werd beschreven het sterven van een huisvader, omdat hierbij de meeste formaliteiten zich voordoen. Bij andere sterfgevallen worden al naar de omstandigheden eenige der bovengenoemde formaliteiten weggelaten.

Het begraven van lijken komt nog niet algemeen voor. Koeboes, die in het bosch verblijf houden of zich daar tijdelijk ophouden,

---

[1] Over het algemeen hebben de doesoen-Koeboes thans nog de gewoonte om als iemand uit hun familie gestorven is, voor eenigen tijd te gaan „mĕlangon". De kortste termijn van dit verlaten van de plaats, waar iemand gestorven is, en zich in het bosch schuil houden, is drie dagen, b.v. voor een verren bloedverwant of een kind waaraan men minder gehecht was.

[2] *Kĕna toehma.* (Toehma = ongeveer *sangka* = verdenken, verdenking, kwaad vermoeden).

[3] Van iemand, die behekst is, zegt men *didagoeq* of *dibĕroewang.*

begraven nog dikwijls de lijken niet, en gaan „mělangon", zooals beschreven is in meergenoemde Bijdrage over de Ridan Koeboes.

Het begraven zooals hierboven vermeld heet *pěnděm* (= *pondom*). Laat men een lijk liggen op de plaats waar iemand gestorven is, ook veelal door het eerst te leggen in een gesloten hutje op stijlen in het bosch, waaronder men dan een vuur aanlegt in de hoop, dat het hutje met zijn inhoud verbrandt, dan noemt men dit *dikoeboer*, waarop men het lijk zoo spoedig en zoover mogelijk ontvlucht (mělangon).

Een andere wijze van begraven heet *dipasar*, waarbij het lijk in zittende houding tegen en in een hollen boom wordt gezet, terwijl men aan de open zijde een hekwerkje maakt van stevige rondhouten, waarna men deze plaats eveneens ontvlucht. [1]

Dit „dikoeboer" en „dipasar" en het daarmede gepaard gaande „mělangon" komt nog dikwijls voor bij epidemieën, of als op één dag meerdere personen sterven en ook als Koeboes zich in het bosch bevinden voor het zoeken naar boschprodukten, dan wel door een langdurig verblijf in het bosch of op hun ladang zich weder geruimen tijd aan de doesoen-gemeenschap hebben onttrokken, en zij weer hun oude gewoonten beginnen aan te nemen.

---

[1] Op een tocht in de buurt van de verlaten doesoen Ikan Lèbar, vond ik in een hollen boom nog de restanten van een dergelijke begraafplaats.

HOOFDSTUK X.

Erfrecht.

Het erfrecht is zeer eenvoudig, trouwens bij een Koeboe valt over 't algemeen weinig meer te erven dan wat kleedingstukken, eenig huisraad en enkele vruchtboomen.

Bij overlijden van een man of vrouw vervallen de bezittingen aan de kinderen en overlevende vrouw of man.

Overlijdt een man kinderloos, alleen een weduwe nalatende, dan vervallen de goederen aan de broers en zusters van den overleden man, terwijl deze aan de achtergebleven vrouw zooveel van den boedel toebedeelen als hun goeddunkt. Dit houdt verband met den regel dat een vrouw na den dood van haar man aan haar ouders of familieleden wordt teruggegeven, die dan ook voor haar moeten zorgen. (Zie „Overlijden").

Overlijdt een vrouw kinderloos, dan vervalt de geheele echtelijke boedel aan haar man.

Overlijdt iemand zonder vrouw (of man) of kinderen na te laten, dan vervallen zijn (haar) goederen aan zijn (haar) ouders, en bij ontstentenis daarvan aan zijn (haar) broers en zusters.

Mannelijke en vrouwelijke erfgenamen deelen gelijkelijk op.

Echter volgt men thans in dezen steeds meer de *Oendang*[2] *Simboer Tjabaja*.

Zie verder onder „Rechtswezen" sub *r*.

HOOFDSTUK XI.

De Malim en het bĕrmalim. [1]

A. De dorpsheelmeester en geestenbezweerder, en zijn hoogere wetenschap. In overoude tijden, toen de Koeboes nog te Oeloe Kĕpajang verzameld waren, leefde daar in de buurt een echtpaar, waarvan de man malim Koejoeq [2] en de vrouw Rĕbijah heette, welk echtpaar een jongen hond had, die onder hun hut (pondok) zijn verblijfplaats had. Op zekeren dag zag malim Koejoeq, toen hij zijn hut uitging, dat zijn jonge hond dood onder de pondok lag. Dadelijk liet hij zijn vrouw Rĕbijah een ontloken melati-bloem zoeken. De melati werd in een schoon wit kopje gelegd, [3] gevuld met helder koud water. Vervolgens werd een waskaars (*dĭjan*) aan het kopje bevestigd (geplakt), aangestoken, en zóó vastgehouden dat het schijnsel van de vlam in het kopje waarop de melati bloem dreef, te zien was (weerkaatste). Malim Koejoeq nam daarop het kopje in zijn linkerhand, en begaf zich met zijn vrouw naar de plaats waar het lijk van zijn hond lag. Drie malen deden man en vrouw een plechtige ommegang (*bĕrĕntak*) [4] om hun hut, waarop het kopje met inhoud en brandende kaars op den kop van den dooden hond werd gezet, waardoor deze opeens weer levend werd. Welke bezweringen hierbij werden verricht of uitgesproken is

---

[1] Het ligt voor de hand, dat het hier vermelde niet uitsluitend betrekking heeft op „onvermengde" Koeboes; vele Maleische en Arabische woorden wijzen duidelijk op vreemde invloeden.

Het medegedeelde geldt, in hoofdzaak, voor alle streken waar dergelijke malims nog gevonden worden; de uitvoerigheid der mededeelingen zal vergelijkende studiën vergemakkelijken.

De vertalingen zijn wellicht niet altijd volkomen juist, doch geven de bedoeling vermoedelijk voldoende terug; blijkbaar heeft de Schrijver zich veel moeite gegeven om deze te doorgronden. RED.

[2] Koejoeq = (jonge) hond.

Malim koejoeq = hondenkenner, geleerde op het gebied van honden.

Rĕbijah = rĕbija = roebija = vrome, godsdienstige vrouw.

[3] Die men daar toen reeds scheen te hebben!

[4] Bĕrĕntak = stampvoeten.

thans geheel onbekend, evenmin weet men of deze ceremonie bij dag of des nachts plaats had.

Door deze bovennatuurlijke handeling werd malim Koejoeq, de hondengeleerde, gepromoveerd tot *doekoen bĕrmalim*, de toonaangevende, de eerste geneeskundige; de leeraar, wegwijzer op geneeskundig gebied! [1]

Thans echter kan het bĕrmalim (genezen van personen, bezweren van geesten) slechts 's nachts geschieden, daar het overdag daarvoor te licht is, en de malim (afkorting van „doekoen bĕrmalim") te veel kans loopt om afgeleid te worden. 's Nachts heeft de malim hier minder last van, en kan hij zich geheel bij zijn werk houden, zóó dat zijn oogen en ooren niet afgeleid worden (*pĕkag koeping dan boeta kamata*) wat een eerste vereischte is voor den malim, wil hij succes van zijn werk zien.

Al spoedig kwam het aan negen lieden ter oore, dat malim Koejoeq naam had op het gebied van geneeskunde (bezweringen), waarop deze negen personen gewoonlijk *malim sĕmbilam* genoemd, bij hem in de leer gingen en allen afstudeerden. Eén van hen was Sĕdjaring, ook wel genoemd Monĕng djaring, [2] een zoon van Tĕmĕnggoeng koeboe lèbar tĕlapaq, die zich later bij de Bajat-Koeboes bevond. [3] De overige acht leerlingen, niet meer bij name bekend, werden respectievelijk de geestelijke voorgangers van de Lalan-Koeboes, Bahar-Koeboes, Dangkoe-Koeboes, Toengkal-Koeboes, Kandang-Koeboes, Djangga-Koeboes (in Djambi), Boelijan-Koeboes [4] (in Djambi) en de Mĕrkanding-Koeboes.

Bijna iedere streek heeft thans zijn hoofdmalim of doekoen-bĕrmalim, die allen beweren af te stammen van één van de negen leerlingen (malim sĕmbilan) van malim Koejoeq [5] in navolging van wien deze

[1] Geleerde, ziener, geneeskundige, geestenbezweerder, duivelbanner, godsdienstvoorganger. Geestelijke beteekent bij laagstaande volken ongeveer hetzelfde. Men denke slechts aan onze middeleeuwen terug.

[2] Monèng van onèng[2] = afstammeling in den vijfden graad, waarom Sĕdjaring wel niet dezelfde zal zijn als monèng djaring.

[3] Zie onder „Geschiedenis".

[4] De Boelijan-Koeboes, waarover later, ontkennen dit.
Vergelijk het „bĕrsaleh" bij de Boelijan-Koeboes.

[5] Hetgeen echter niet mogelijk is, òf die negen leerlingen moeten de stamvaders zijn van het geheele Koeboevolk in dit ressort, want een ieder, zoo hij hiertoe roeping gevoelt, een sterk gestel heeft, als Koeboe wat filosofisch is aangelegd, een weinig geluk heeft en zich op den voorgrond weet te plaatsen, kan, door in de leer te gaan bij een „malim-pĕngasoe" zich de kundigheden verschaffen om op gevorderden leeftijd „doekoen-bĕrmalim" te worden of als zoodanig door de dorpsgemeente worden erkend.

tegenwoordige hoofdmalims zich veelal noemen of genoemd worden *malim pĕngasoe* [1] of kortweg malim.

De oudste malims zijn thans:

1. Doeltipoe, de malim-pĕngasoe van de Lalan-Koeboes, wonende te Pĕnamping;

2. Kĕdidi Rantau en Maloe, beiden malim-pĕngasoe van de Bahar-Koeboes, en wonende te Mocara Bahar Telok;

3. Rĕbidjak, de malim-pĕngasoe van de Bajat-Koeboes, wonende te Tampang;

4. Ertawin, de malim-pĕngasoe van de Toengkal-Koeboes, wonende te Sakokarangan;

5. Sĕdoego, de malim-pĕngasoe van de Dangkoe-koeboes, eerst kortelings verhuisd van Ikan Lèbar naar Pangkalan Boelijan.

Zooveel mogelijk, en veelal, blijft het hoofd-malimschap in één geslacht, daar ieder dezer malim-pĕngasoe een zoon, veelal den oudste, tot zijn opvolger opleidt.

Deze personen heb ik hier als „hoofdmalim" betiteld, omdat zij steeds als voorganger bij een bezweringsoefening optreden en volkomen op de hoogte dienen te wezen (of als zoodanig beschouwd worden) van den Koeboe-eeredienst en hoogere wetenschap alsmede van de toepassing daarvan, wat niet het geval is bij gewone malims. Want ook alle andere personen, die aan een bezwerings-scène meedoen en den hoofdmalim daarbij assisteeren (veelal zijn leerlingen) zijn of heeten „malim". Van hen echter wordt verwacht en verondersteld, dat zij de uiterlijke vormen en instellingen kennen, en weten tot welk nut ze worden aangewend, doch in alles blijven ze tweede rangsbezweerders, leerlingen of assistenten van den „malim-pĕngasoe", den voorganger, die zich dusdanig aan de hoogere wetenschap heeft gewijd, dat hij zich bij de toepassing daarvan, geinspireerd door malim Koejoeq en Rĕbijah, zóó weet te abstraheeren, dat van hem de kracht uitgaat om zieken te genezen, enz. wat bij gewone malims, die als assistenten bij de gewijde scène meedoen ook wel eenigszins, doch nog niet in die mate het geval is als bij den „malim-pĕngasoe".

Evenals malim Koejoeq door zijn vrouw Rĕbijah werd bijgestaan, toen hij zijn hond op zoo wonderbaarlijke wijze in het leven terugriep, d.i. den kwaden geest uitdreef die den hond doodde, waardoor hij weer levend, gezuiverd, gezond werd, zoo helpt ook de

[1] Pĕngasoe van asoe (= hond).

vrouw van den „malim-pĕngasoe" thans haar man op allerlei wijzen bij zijn bezwerings-mis, en wordt zij als zoodanig als *oeloebalang* [1] betiteld.

Een vrouw kan nooit „malim", laat staan „malim-pĕngasoe", zijn, alleen „oeloebalang", en wel in de eerste plaats in navolging van malim Koejoeq en Rĕbijah, in de tweede plaats omdat het ongepast zou zijn als een vrouw alles en allen aanvat zooals een malim dit bij zijn werk moet doen, en ten slotte omdat een vrouw volgens een Koeboe nooit die hoogere wetenschap en gaven zou kunnen deelachtig worden of zich daarin volledig bekwamen, daar zij daarvoor te dom is, en vooral ook omdat ze te vleeschelijk is aangelegd en door huishoudelijke, echtelijke en lichamelijke omstandigheden, door zwangerschap, het krijgen en verzorgen van kinderen enz. haar zinnen te veel bepaald zijn op en worden beziggehouden met het gewone, natuurlijke en zinnelijke, om zich door zelfabstraheering (geheel) uit dien toestand te kunnen verheffen.

En die hoogere malim-wetenschap is geen kleinigheid, ten minste niet voor een Koeboe. De malim dient daarvoor in de eerste plaats een juiste en heldere voorstelling te hebben van de ontwikkelingsstadia van het menschelijk embrijo en foetus, welke zijn:

het stadium van *aiĕr* (water), gedurende de 1e, 2e en 3e maand.
" " " *darah* (bloed), gedurende de 4e maand.
" " " *insan* (eerste teekenen van menschvorming) gedurende de 5e maand.
" " " *dat* (de vorming van spieren, peezen en beenderen, d. i. de omlijning der menschvorming) gedurende de 6e maand.
" " " *sipat* (het duidelijk aanwezig zijn van ledematen) gedurende de 7e maand.
" " " *kĕdrat-niradat* (voltooiing, vervollediging der lichaamsdeelen) gedurende de 8e maand.
" " " *njawa* (ademhaling) gedurende de 9e maand. [2]

De malim-pĕngasoe maakt zich een eenigszins andere, meer gedetailleerde voorstelling van dezen gang van zaken dan de gewone Koeboe. [3]

Is het kind geboren, dan zegt men kortweg dat het, evenals

---

[1] Oeloebalang = koeloebalang = voorvechter, — hier de eerste persoon bij de bezwerings-scène na haar man.

[2] De njawa ontstaat te zamen met de insan.

[3] Zie onder „zwangerschap en geboorte".

ieder mensch, bestaat uit *sipât* (materie) + *roh* (geest, denkvermogen) + *njawa* (ademhaling).

Het lichaam, de materie, duidt men aan met sipat. Wat wij onder „ziel" verstaan is bij den Koeboe iets tweeledigs, en bestaat uit njawa, d. i. de ademhaling, die nooit het lichaam verlaat dan alleen als men sterft, en uit roh, d. i. de geest, (het denkvermogen), die zich tijdelijk uit het lichaam kan verwijderen en hêr- en derwaarts ronddwalen b.v. bij droomen. De roh en njawa van een lichaam zijn echter toch onafscheidelijk aan elkaar verbonden, behooren bij elkaar, en de één kan bij algeheele afwezigheid van de ander niet bestaan, evenals zij te zamen met een bepaald lichaam (sipat) waarbij zij behooren, een levend mensch vormen. [1]

De geleerden zijn het er echter niet geheel over eens, of hebben zich te voren waarschijnlijk nooit in de kwestie verdiept, hoe opeens de roh aan het menschelijk zijn is toegevoegd. Sommigen beweren dat de roh tegelijk met de njawa in de materie van het foetus (insan) ontstaat, doch zich dan sluimerend houdt; anderen beweren, dat de roh op het tijdstip van geboorte op eens aan den mensch wordt toegevoegd, of ook, in eens uit de njawa ontstaat.

Onder napas verstaat men dat wat van de njawa door gewone ademhaling wordt uitgestooten, waaraan men herkent dat de njawa nog in het lichaam is, dat iemand leeft.

Verder moet de „malim-pĕngasoc" een duidelijk begrip hebben van en zich goed kunnen indenken in iemands afsterven, want dan zegt men:

„bangsa ajer poelang ka-ajer,
bangsa tanah poelang ka-tanah,
bangsa (tjaja) api poelang ka-api,
bangsa angin poelang ka-angin";

hetgeen wil zeggen: wat van het water is keert naar het water terug (zooals zweet, urine, die overblijfselen zijn van de toeban, dat weer een overblijfsel is uit den tijd toen de vrucht nog „water" was); wat van de aarde is keert tot de aarde terug (zooals de materie, het lichaam, het bloed); wat van het vuur is keert tot het vuur terug (zooals het gezichtsvermogen); wat van de wind (lucht) is keert tot de wind (lucht) terug (zooals de njawa en roh).

[1] Ook hier bestaat het idee, dat men iemand niet plotseling mag wekken, daar dit de oorzaak van iemands dood kan zijn, want het is mogelijk dat de roh dan afwezig is. Door iemand plotseling te wekken, wordt dan de „roh" de gelegenheid benomen om behoorlijk in zijn „sipat" terug te keeren.

Njawa en roh gaan dan naar den hemel (*sorga*) [1], en ontvangen daar bij God (*Radja Njawa*) vergelding voor goed of kwaad.

Hoe die vergelding voor goed of kwaad plaats heeft, en hoe het daar bij Radja Njawa in zijn verblijf boven de wolken uitziet en toegaat, weet men niet, en men tobt zich evenmin af om zich daar een voorstelling van te maken of die te geven. Een Koeboe maakt zich daar niet druk om, want is men dood, dan keeren de njawa en roh, evenals het lichaam terug tot een toestand van rust, en gelijk het lichaam ten slotte verdwijnt en opgelost wordt in de groote materie, zoo verdwijnt geleidelijk ook de kracht van de „njawa" en „roh", (d.w.z. hun zelfstandig nabestaan, hun bemoeienis met het aardsche), om zich ten slotte op te lossen, geheel op te gaan in den Radja Njawa, wat men zou kunnen vertalen door Algeest, Wereldziel, Wereldkracht. Men zou kunnen zeggen: hun verdwijning houdt gelijken tred met de steeds meer verflauwende herinnering van de aardsche wezens aan hen, d. i. aan hun afgestorven nabestaanden.

Bij een Koeboe bestaat echter wel het idee, dat men iemand na zijn dood moet vereeren door hem op verschillende wijzen te herdenken, daar de doode het zijn nabestaanden anders lastig kan maken; want evengoed als de roh bij 's menschen leven reeds tot dwalen geneigd is, zoo kan hij na iemands dood ronddolen om zijn nabestaanden goed of kwaad te doen al naarmate men den doode goed herdenkt dan wel hem negeert of hem onaangenaam is.

Een goed begrip te hebben van de stadia van wording van een mensch, van zijn bestaan en van zijn afsterven, van de bestanddeelen waaruit de mensch geworden is, bestaat en van de splitsing dier bestanddeelen bij overlijden, zich in dit alles goed te kunnen indenken, zóó dat hij zich ieder onderdeel, afgescheiden van al het andere waarmede het is verbonden of samenleeft, goed kan voorstellen, en er dus op kan inwerken, is het groote vereischte waaraan de malim-pĕngasoe moet voldoen; in die kundigheden is zijn geheele kennis vervat en daarin zit de kracht en macht die van hem uitgaan. Want dan eerst kan hij weten waarom iemand ziek is, wat er aan iemand hapert, hoe op een en ander door kwade invloeden is ingewerkt. Eerst als hij zich ieder onderdeel van het mênschelijk zijn absoluut goed kan voorstellen zooals het

[1] De vroegere *oeri-tĕmboeni* van den mensch schijnen dan niets meer met hem uit te staan te hebben.

in normale gevallen wezen moet, als hij dus weet hoe de ongeschonden zuivere geest (*soemangat soenting*) [1], zooals die van een pasgeboren kind er uit ziet, dan eerst kan hij opsporen wat er aan hapert, dan kan hij een zieke, op wiens geest kwade invloeden inwerken, tot dat zuivere stadium terugbrengen, d. i. genezen door alle invloeden of inwerkingen van booze machten op die eens zuivere ziel te verdrijven.

Hiertoe is noodig, dat de malim zijn aandacht geheel op den zieke (zieken geest, ziel) concentreert, alle openingen van zijn lichaam sluit om zelf gevrijwaard te zijn tegen storende invloeden van buiten (*lawang kětoetoep*), tot hij niets meer hoort of ziet van wat om hem heen gebeurt (waartoe de nacht, als 's menschen gezichtsvermogen het meest beperkt is, de geschiktste tijd is, daar hij dan het minst kan worden afgeleid), om door de inwerking van zijn eigen hoogbegaafde en krachtige zienersgeest, en geïnspireerd door malim Koejoeq, de booze geesten, die den zieke kwellen, te verjagen. Dan is hij malim-pĕngasoe en zullen zijn *saleh's* (heilige verzen, gezangen) [2], voorgedragen met daarbij behoorend tooisel en stampvoetende rondegangen, in vereeniging met zijn vrouw (oeloebalang) en zijn helpers en verdere belanghebbenden of belangstellenden succes hebben, anders niet.

B. De toepassing der hoogere wetenschap.

Is iemand ziek, dan wordt een malim geroepen om te *„bĕrmalim"*. Men geeft op waaraan de zieke lijdt of de malim komt zelf de diagnose opmaken, waarop bepaald wordt, waar, wanneer en hoe het „bĕrmalim" zal plaats hebben. Bij ernstige gevallen wordt direct dienzelfden avond reeds met de behandeling van den zieke begonnen.

Men kent verschillende soorten van bezweringsoefeningen voor alle ziekten, welke séances echter over het algemeen weinig van elkaar afwijken (hierover later). We zullen een dier scènes in haar geheel volgen, om daarna van de andere aan te geven waarin zij zich hiervan onderscheiden.

---

[1] Soemangat = ziel, levensgeest.
Soenting = bloem, sieraad (in het haar of achter het oor gestoken).
Soenting = sa-oenting = een strengetje van zijde of gouddraad. (Zie onder „bĕrmalim soerajan").

[2] Saleh = er op uit gaan, zich ergens heen begeven (d. i. van den geest) hier: geestwerking.

Den dag vóór het „bĕrmalim" is men druk in de weer om de noodigen mondkost en lekkernijen in gereedheid te brengen, en allerlei in orde te maken en te verzamelen wat bij de bezwering aanwezig moet zijn. Naar de plaats van handeling worden gebracht: twee maal zeven *„batang lĕmang"* (d. i. kleefrijst in bamboe gekookt); twee maal zeven in pisangbladeren verpakte *„djoewadah"* (een dikke meelspijs); twee maal zeven stukken *„wadjik"* (kleefrijst met klapper en bruine suiker); twee maal zeven *„djoewadah tjoetjoer"* (rijstmeel en bruine suiker met klapperolie tot ronde koeken gebakken), en verder nog *„tjatjah"*, een lekkernij waarin uien, kruidnagel, muskaatnoot en suiker, en *„sĕrkaja"*. De hoeveelheid en de grootte van een en ander hangen af van de omstandigheden, vooral van de gegoedheid der personen.

Waarom alles en juist in zevenvoud moet worden gereedgemaakt wist men mij niet te verklaren.

Door de aanwezigen wordt, gedurende den nacht van de voorstelling, twee of drie malen van het bijeengebrachte gesmuld. Blijft er nog wat over, dan wordt daarvan voor en door de familieleden en goede kennissen van den zieke den volgenden dag een „kliekjesfuif" georganiseerd.

De malim, zijn assistenten en de oeloebalang eten echter gedurende den nacht van de bezweringswerkzaamheden niets, alleen rooken zij tusschen de bedrijven (saleh's) door een strootje of kauwen evenals de oeloebalang een sirihpruim. Als er gegeten wordt, blijven zij afgezonderd van het overige gezelschap zitten, want eten of drinken gedurende hun werk is zeer verkeerd voor de malims en de oeloebalang, vooral voor den hoofdmalim van wien alles afhangt, en door wien alle mogelijke lichaamswerking, uitgezonderd die bij het bezweren noodig, vermeden moet worden, om zijn geest zoo krachtig mogelijk te doen zijn. Alle lichaamsopeningen moeten bij hem gedurende zoo'n séance gesloten zijn (*lawang kĕtoetoep*): hij mag niets hooren, niets zien, niet geeuwen, geen buikpijn krijgen, geen onwelvoegelijke geluiden maken, niet zijn behoeften gaan doen, enz. Dit alles zou een nadeeligen invloed hebben op zijn geesteswerking, en om dit alles te voorkomen eet of drinkt hij niets, en de overige malims en zijn vrouw volgen hem hierin. Alleen met een sirihpruim of door het opsteken van een strootje mag hij zijn steeds in de weer zijnden mond wat opfrisschen.

Tegen zonsondergang gaan de hoofdmalim, de malims die hem zullen assisteeren en de oeloebalang zich eerst baden. Dadelijk na

bet bad wrijven zij hun lichamen met citroensap in. Geldt het een bezwering van een zware zieke, dan wel een epidemie, dan roept de hoofdmalim alle doesoenlieden op om met hem samen te gaan baden, en wrijft zich daarna een ieder met citroensap in (*kramas*).

Hoewel de bezweringen ook in de woning van den zieke plaats hebben, zoo het huis hiertoe ruimte genoeg aanbiedt, gebeuren zij toch veelal in de *balai*, het gemeentehuis (een ruime, overdekte open loods), en bij gebrek daarvan in de open lucht. Als verlichting doen veelal dienst een paar bamboekokers gevuld met hars, (de gewone verlichting der Koeboes), of anders maakt men in de open lucht een paar vuurtjes. Als in de buurt van de doesoen gestopte boorputten van petroleummaatschappijen zijn, wordt algemeen door de Koeboes de nog uit die putten komende olie in flesschen verzameld (een oud stuk doek dient als kous) en gebrand. Dit is de bekende *lampoe bottol*.

Tegen zeven uur 's avonds, als het goed donker is, verzamelt men zich, b.v. in de balai, n.l. de malim-pĕngasoe, zijn medemalims, de oeloebalang, de familieleden van den zieke en andere belangstellenden die uit devotie ook medekomen. Zoo op het eerste gezicht lijkt het „bermalim" veel op een feest. De zieke (de te bezwerene) wordt ook naar de balai gebracht en gelegd dicht bij de plaats waar de malims zich aan het werk zullen zetten en straks bezig zijn [1]. Aan den anderen kant van het malimgezelschap zitten één of twee personen, die een cylindervormige trom, aan beide kanten met een geitenvel gesloten, of wel een groote tamboerijn (*rĕdap*) op hun schoot hebben, en die door daarop in een bepaald rhythme met de vlakke handen te slaan, de geheele voorstelling accompagneeren. Zoo'n trommelslager heet *bidoewan*.

Ook de aanstonds voor het optuigen van den voorganger benoodigde versierselen zijn op de bezweringsplaats aanwezig, door den hoofdmalim of zijn vrouw zelf medegebracht.

Op eens verheft een der aanwezige hoofden of de oudste van het gezelschap dan wel het oudste familielid van den zieke zijn stem, en zegt: *Kamoe dalam hari sahari samalam ini toeloeng* X. *bĕringkas bĕrdandan* [2], *dan lagi djika kamoe bĕrtéga*, *bĕrbala*, *salin piso*

[1] Bij een groote bezwering, die soms nachten achtereen duurt en waarbij steeds iederen nacht dezelfde séance wordt vertoond, ziet men rondom de balai tentjes en kleine huisjes opgeslagen, die als verblijfplaats (zit-, lig- of slaapplaats) dienen voor de belanghebbenden en belangstellenden.

[2] Bĕringkas = aankleeden, opknappen.
Bĕrdandan = in orde brengen, opsieren.

dipĕmakai, tĕrsènggol djangan disĕngadja disènggol, dipègang djangan disĕngadja pègang, djika kamoe tĕrboeat dihoekoem oleh malim sĕpoeloeh ringgit, dihoekoem proatin² dari tiga sampai doewabĕlas ringgit, hoekoeman sepoeloeh ringgit poelang pada malim, hoekoeman proatin² poelang pada proatin² jang mĕhoekoem" d. i. Gij allen (die hier aanwezig zijt) helpe dezen dag en nacht X. opknappen en beter worden; en verder als gij uw woorden verdraait, kijft, ruzie maakt, uw mes trekt; als (gij) in het voorbijgaan aangestooten wordt, stoot dan niet opzettelijk (terug), (als gij) aangevat wordt grijpt (elkaar dan) niet opzettelijk aan, (want) gebeurt dit, dan wordt gij door den malim veroordeeld tot tien rijksdaalders boete, en door de hoofden van drie tot twaalf rijksdaalders; de tien rijksdaalders boete zullen voor den malim zijn, en de door de hoofden opgelegde boete voor de hoofden, die de veroordeeling zullen uitspreken.

Wordt iemand ingevolge deze bepaling veroordeeld dan heet dit *dihoekoem adat piatoe* [1] (veroordeeld volgens het éénling-gewoonterecht).

Hierna begint de séance, die bij eene volledige voorstelling bestaat in het afhandelen van 33 saleh's. De laatste drie saleh's zijn echter niet absoluut noodzakelijk, en worden bij niet groote bezweringen geregeld weggelaten.

De afdoening van een saleh heeft in 't kort op de volgende wijze plaats:

1. een herhaald reciteeren door de malims van den essentieelen inhoud van de saleh, in zittende houding.

2. het houden van langwijlige bespiegelingen van den malim-pĕngasoe over de beteekenis en de strekking van de saleh, terwijl hij daaruit allerlei leeringen en zedepreken distilleert.

3. algemeene opstanding onder het slaan op de rĕdap, gevolgd door een rondedans, waaraan in den beginne alle aanwezigen deelnemen, en welke dans op half waanzinnige wijze beeindigd wordt door de malims zonder publiek.

4. het in zwijm vallen van de malims, en het geroep van de oeloebalang.

5. het ontwaken van de malims, die dadelijk daarna den zieke en het publiek zegenen, en onmiddellijk weder eenige wijsgeerige beschouwingen ten beste geven over de afgehandelde saleh, om aan

[1] Jatim = wees, iemand zonder vader of moeder.
Piatoe = wees zonder broers of zusters.
Jatim-piatoe = iemand zonder ouders of bloedverwanten.
Adat-piatoe = het (gewoonte)recht in een eenig geval, in een uitzondering-makenden toestand aan een bepaald persoon toegekend, hier aan den malim als hij zijn bezweringswerk verricht.

één stuk door filosofeerende met de volgende saleh een aanvang te maken.

Iedere saleh begint met een paar lang uitgehaalde *„ooh's"*, „wat voor de soemangat soenting van den in behandeling zijnden patient een streelend geluid is, waardoor de zuivere ziel zich tot den malim aangetrokken gevoelt, welk geluid hem tevens doet weten dat de malim weer begint, en den malim als zoodanig zijn kracht hergeeft, waardoor de booze geesten, die den zieke (d. i. zijn ziel) plagen, afgeschrikt worden.

Dat herhaald reciteeren van den essentieelen inhoud van de saleh door den hoofdmalim en zijn assistenten in zittende houding, steeds met het bovenlijf schommelende, met het hoofd als van *„neen"* schuddende, en wierook opsnuivende, is noodig om zich goed in de saleh in te werken en er geheel van doordrongen te zijn (*didjatikan*). Het volk zit of ligt dan rondom het malimgezelschap, houdt zich stil, en kijkt aandachtig toe. Op eens is dat herhaald opdreunen van de saleh genoeg geweest, en begint de malim-pĕngasoe, zijn beenen languit strekkende, en eenigszins achterover zittende, steunende op zijn gestrekte armen, met het houden van wijsgeerige beschouwingen over de beteekenis en de strekking van de saleh, en deelt links en rechts wijze lessen uit. Zijn assistenten blijven steeds *„bĕrsilo"* zitten, zich waaiende met een der uiteinden van de over hun schouders hangende doek, evenals het publiek aandachtig luisterende naar al die wijze taal van den hoofdmalim. Dikwijls geven ook de gewone malims van hun kant eens een wijze les of een filosofische beschouwing ten beste, doch bijna aanhoudend is de malim-pĕngasoe aan het woord. Die wijsgeerige bespiegelingen, lessen en zedepreken duren zeer lang, en vaak lijkt het of er geen eind aan komen zal. Den malim-pĕngasoe aansporen wat minder lang van stijl te zijn zou zeer ongepast wezen, want hij moet volledig lucht kunnen geven aan zijn hoogere inspiraties, die voor een niet-Koeboe dikwijls zeer laag bij den grond lijken en soms zeer vermakelijk; zoo kan de malim tusschen al zijn hoogere inspiraties door op eens den lof verkondigen van een heerlijk smakende sirihpruim, die zijn vrouw (de oeloebalang) hem juist heeft toegediend, of haar op eenigszins zalvenden toon prijzen voor haar goedheid om hem zijn door het zware werk moe en stram wordende ledematen te *„pidjitten,"* dan wel haar geoefendheid daarin te roemen, enz.

Waar men reeds z. g. Mohamedaansche Koeboes heeft, worden deze zedepreken en overpeinzingen door den malim doorspekt met

uitdrukkingen als *„bism-illah"*, *„la-ilaha"*, *„Moehamad"*, enz. Dit gebeurt vooral in Koeboedoesoens waar reeds een Mohamedaansch dorpsgeestelijke (*chětib*) is, wiens functiën echter alleen bestaan in het sluiten van huwelijken en het bidden bij een doode, en van wien het niets vreemds is, dat hij aan het bermalim even hard meedoet als zijn dorpsgenooten.

Breekt de dag aan, dan is men veelal niet verder gevorderd dan tot saleh 22, 23, 24 of 25, maar dan worden de resteerende saleh's zoo vlug mogelijk achtereen afgewerkt, tusschentijdsche overpeinzingen worden achterwege gelaten, wijze lessen worden niet meer uitgedeeld, zoodat men dan op zijn vroegst tegen 7 uur des morgens, maar bij grootere bezweringen, waarbij de handelingen wat meer gerekt worden, ook dikwijls eerst tegen negen à tien uur, klaar is.

Heeft de hoofdmalim lang genoeg zittende aan zijn geleerde overpeinzingen lucht gegeven, (veelal een middel om te bekomen van den vermoeienden rondedans) welke preeken op allerlei wijzen door tusschenséances kunnen worden afgewisseld, dan staat hij opeens onder het uiten van een langen brommenden schreeuw op, de *„bidoewan"* slaat op zijn *„rĕdap"*, niemand spreekt meer, ook de malim niet en de rondedans begint, waaraan het geheele publiek, mannen, vrouwen (met zuigelingen op den arm) en kinderen, mededoet en waarbij alles dreunt en schudt onder het stampvoeten van de menigte.

Als inleiding maken de malims eerst eenige groote passen voor- en achteruit, waarbij zij als 't ware het terrein van handeling afmeten of afbakenen (*oekoer balai*).

Ook de oeloebalang doet dan veelal een oogenblik mede en zij is de eenige, die zich dan bij tusschenpoozen laat hooren door niets anders te roepen dan *„ooh-ooh, soemangat soenting"*, welk roepen *pantan soomangat*[1] heet, en dat geschiedt op zeer eigenaardig hoogen toon, klinkende als een zeer hooge flageolettoon, waarbij men bijna niets anders hoort dan een lang gerekt, vibreerend *„ooh"*, afgesloten door een kort, op minder hoogen toon uitgebracht *„at"*.

Het in een kring ronddansen (*běrĕntak*) geschiedt met eenigszins gebogen knieën, in kleine geaccentueerde passen, waarbij de hielen het eerst tegen den vloer worden gestampt, en daarna de rest van den voet op den grond (vloer) wordt gezet, terwijl de malim het

[1] Pantan = naar iemand gaan zien hoe het er mee staat; zich voor iemand interesseeren.

naakte bovenlichaam met het hoofd in den nek evenals zijn gestrekte armen stijf houdt, de open handen zijwaarts gericht ongeveer één dM. van het lichaam verwijderd, de oogen wezenloos half geopend. Het publiek, dat medeloopt, zwaait steeds met de armen en schommelt veelal vroolijk mee. Hoe langer men „danst", hoe woester op de „rĕdap" wordt geslagen, en de dans wordt uitgevoerd. Tegen het eind van iederen rondedans verwijderen zich dan ook de oeloebalang en het publiek, behalve eenige mannen, waarvan ieder een malim van achteren in zijn lendenen vasthoudt en met hem mededanst, om hem tegen vallen, enz., te behoeden. Ten slotte krijgt de malim een soort van flauwte, en laat zich dan met gestrekt lichaam eenigszins achterover vallen op den persoon, die hem rugsteunt. [1] Hij houdt dan zijn oogen gesloten of wezenloos starend half geopend, houdt zijn adem in (*bĕlajar napas*), terwijl hij zijn gedachten concentreert op de soemangat soenting, (den zuiveren ongeschonden, onbedorven geest) van den thans zieken persoon, opdat de booze geesten en invloeden bang worden en hem loslaten. [2] Hij ziet dan b.v. den te zuiveren geest van den zieke in een boom, op het dak van een huis, op een ladang, enz. nog geheel of gedeeltelijk onder den invloed van de booze geesten!

Op eens wordt de malim wakker, herleeft uit zijn flauwte (*sanggloeh*) onder het uitstooten van een lange diepe zucht, die sissend eindigt, hetgeen wil zeggen, dat een tooneel (saleh) is afgehandeld, de malim weer voor een oogenblik tot zich zelve komt, en de aangetaste ziel van den zieke weder een zuiveringsbewerking heeft doorstaan.

Vooral tijdens het „bĕlajar napas" is de oeloebalang steeds aan het „pantan soemangat", en gaat daarbij vlak naast den bewusteloozen malim staan of buigt zich over naar zijn oor. Helpt haar geroep niet, dan wordt de wierookbak aangebracht en bij den neus van den malim gehouden, waardoor hij dan onder het „pantan soemangat" steeds bijkomt.

Is de malim weer bijgekomen, dan veegt hij zich met zijn doek hals en gezicht af, gaat weer behoorlijk zitten, mannen, vrouwen en kinderen komen toestroomen, de zieke wordt bij den hoofdmalim

---

[1] Dikwijls ook valt een malim languit en tollende over den vloer, en is hij bijna niet te houden, niettegenstaande meerdere lieden uit het publiek toeschieten om hem binnen de balai te houden.

[2] De malim wordt dan ook dikwijls op den grond (vloer) gelegd, terwijl men alleen zijn hoofd wat steunt.

gebracht, allen om door hem gezegend te worden, hetwelk geschiedt met een kopje, waarin gewijde olie of water en waaraan een brandende waskaars, in navolging van malim Koejoeq (vergelijk bl. 240), welke zegeningsvoorwerpen steeds ten tooneele zijn, dan wel dadelijk door de oeloebalang aan den malim worden overgereikt.

Onmiddellijk daarna begint de malim-pĕngasoe weer op zangerigen, zalvenden toon te spreken, wijze lessen uit te deelen, filosofische beschouwingen te houden, waarbij toepasselijke gedeelten van saleh's worden aangehaald, om dan ten slotte tot een volgende saleh over te gaan, die weer eerst ettelijke malen hoofdschuddend wordt opgedreund als boven beschreven.

Als een zeker soort van geleerde verstrooidheid vraagt de malim-pĕngasoe meermalen aan de oeloebalang, waar hij zoowat is gebleven, en aan welke saleh hij nu moet beginnen.

Dikwijls gebeurt het, dat een der medemalims zoo moe wordt, dat hij voor een oogenblik moet uitscheiden. Om zich echter weder in gewoon mensch te veranderen, snuift hij eerst schuddebollend en prevelend met een doek over zijn hoofd de wierook op uit het wierookvat, dat door de oeloebalang vóór hem geplaatst wordt, om als „malim" te verdwijnen als de maan achter de wolken. Wenscht hij na wat gerust te hebben weer als malim mede te doen, dan heeft dezelfde vertooning plaats.

De hoofdmalim blijft echter steeds door in functie. Zoo'n malim-pĕngasoe behoort dan ook steeds tot de krachtigste figuren van zijn ras, want er is een flinke dosis „ausdauer" noodig om zoo'n malim-voorstelling met al de daarbij noodige gymnastiek geheel en aan één stuk door te kunnen afwerken.

Soms is er een enkele meer ontwikkelde in het gezelschap, die de essentieele saleh voor zichzelf weet mede op te dreunen, doch het verdere publiek volgt den malim slechts bij het „bĕrĕntak."

Na de kennisgeving van een der oudsten dat de voorstelling beginnen zal en een ieder zich ordelijk heeft te gedragen, scharen zich de vrouwen en kinderen aan den éénen kant van de balai, dikwijls met hun mannen, terwijl de andere kant door de mans-personen, veelal ongehuwden, in beslag wordt genomen.

De hoofdmalim en zijne medemalims, allen met naakt bovenlijf en hoogstens een sarong aan die van hun lendenen tot aan de knieën rijkt, scharen zich in het midden van de balai rondom een potje, waarin olie en wierook brandt. In hun gezelschap, dicht bij

den hoofdmalim zit de oeloebalang. De malims tooien zich allen met een *pajoeng* d. i. een band van gevlochten rottan of doek van een vinger dik om den schedel, van welken band twee dito banden, langs iedere wang één, neerhangen en reikende tot op de borst. Aan elken band is van onderen een bos van zes of meer belletjes of rinkeltjes bevestigd.

Het wierookbakje staat vlak onder een daarboven opgehangen versiering b.v. een *bringin*. [1]

Te midden van de opstijgende wierook prevelt de hoofdmalim allerlei zegewenschen voor zijn aanstaand werk, waarna de geheele gemeente, mannen, vrouwen en kinderen toeschieten, die allen op het voorhoofd door den malim met geurige olie bestreken worden.

Is dit afgedaan dan gaan de malims rond, geven aan alle aanwezige mannen op inheemsche wijze een hand, een ieder verzoekende om zedelijke hulp en om steun voor het aanstaande werk.

Daarop gaan de malims weer om het wierookvat zitten, geven eerst elkaar een hand, daarbij verzoekende en belovende hun beste krachten aan het aanstaande heilige werk te geven, waarop alle malims *»bërsilo«*-zittende zich vooroverbuigen naar de opstijgende wierook, waarvan ze met gesloten handen eenige malen achtereen een hoeveelheid rook naar hun neus brengen, dien rook diep opsnuiven, terwijl ze dan telkens met hun tong en verhemelte een zeer vlug herhaald geluid maken, het best weer te geven met: *tjk*, *tjk*, *tjk*, *tjk*, ... om in de stemming te komen.

De hoofdmalim brengt hierop het menschdom nog eens in herinnering, dat men hem nu niets meer moet vragen over gewone dingen en hem niet met beuzelige alledaagsheden moet lastig vallen, want men zal nu voorloopig van hem als mensch daarop geen antwoord meer krijgen.

Daarop begint men met de eerste saleh.

Hetgeen van iedere saleh hieronder volgt is alleen wat door de malims ettelijke malen achtereen zittende wordt opgedreund [2], en waarna de malim-pëngasoe op zijn eigen houtje doorfantaseert.

Hoewel de taal van de saleh's reeds zeer zinnebeeldig en ook

---

[1] Bringin is een bamboe-staak, waaraan en omheen op gelijke afstanden naar boven toe kleiner wordende ramen van bamboe zijn bevestigd, elk raam versierd met bladeren en bloemen. Hierover later.

[2] D. i. eigenlijke inhoud van de saleh (*ratapnja*) „ratap" beteekent eigenlijk klaaglied.

voor den malim zelf moeilijk te begrijpen is, wordt ze op allerlei wijzen nog meer onverstaanbaar gemaakt door o. a. klinkers anders uit te spreken dan gewoonlijk. Zoo staat het b.v. deftig de open eind *a* van een woord als *ee* uit te spreken, en het zou voor een malim zeer onvoornaam staan als hij dit niet deed.

1. *Salĕh ngampoeng.*

Ooh-owai, kamanee malim bĕrtapaq, napaq kaboemi tĕmbai mĕndjadi, dibawah langit lèbar pajoeng, njisih sĕgalee rĕsah-bisai, mibar sĕgalee bisai panasnjee, tinggali hidoep dengan gajoeh, tinggal rĕndoeng dengan dingin, dingin tidaq panas lagi. [1]

De saleh van verzamelen (openingssaleh).

Ooh-owai, toen de malim het eerst zijn voeten op aarde zette, begon de toekomst en ontstond onder den hemel een groot uitspansel; toen verdween (ging op zij) alle gevoel van onaangenaamheid (kwellingen), toen vluchtte weg alle gevoel van onaangename warmte, en bleef het leven vol geluk, bleef de lommerrijkheid en koelte (koude), toen werd wat koud (gezond) was niet warm (ziek) meer.

Gedurende deze saleh hebben de malims zich het hoofd met een kain (veelal een lange witte doek) bedekt, die zij na het opdreunen van de saleh op hun schouders laten afzakken. De uiteinden van het doek, waaronder iedere malim hoofdschuddend de saleh zit te reciteeren, worden met de handen op de dijen vastgehouden. Deze saleh wordt geheel zittende afgewerkt. Hierbij wordt niet rondgedanst.

2. *Saleh rĕgĕndoem.*

Ooh-ooh, pintaskan djalan darèh

De saleh van het opsluiten (van de werkende geestkracht in het lichaam van den malim, aanroeping van den geest).

Ooh-ooh, door den kortsten weg

---

[1] Tĕmbai = toekomst; ook: het allereerste (pertama).
Rĕsah = wat onaangenaam aandoet.
Bisai = wat aangenaam aandoet
Njisih = op zij gaan.
Mibar = tĕrbang + lari.
Gajoeh = slamat.

rĕgĕndoem, pintaskan djalan sĕbarang paraq, diatas awan diatas goenoeng tinggi sĕkali. [1]

te nemen (n.l. door den geest van malim Koejoeq, die den malim zal inspireeren), wordt het vlugst de opsluiting (in den persoon van den malim) bereikt; steeds (hoe ook, waar ook) is het afsnijden van den weg door een korteren weg te nemen het dichtst bij; boven de wolken (en) boven de bergen is het zeer hoog (d.w.z. de plaats van waar de hulp verwacht wordt is zeer ver weg).

Ook deze saleh wordt geheel zittende en hoofdschuddend afgehandeld, terwijl de doek over de schouders van den malim hangt.

Iedere malim houdt hierbij een takje sĕlasih-bloemen onder zijn neus.

Vóór de derde saleh gaat de oeloebalang rond met het wierookbakje, en beschrijft daarmee eenige cirkels boven het hoofd van iederen malim.

Daarop wordt saleh 3 gereciteerd.

3. *Saleh ma'loem.*

De saleh van bekendmaking (van iets wat bekend is).

Ooh-ooh, sĕpoeloeh boedjang sĕkampong idaq sĕngadi loedjang ma'loem, ma'loem loedjang pĕnanding boekan mĕnanding awaq ringké, sati djajee tandingkan doeloe. [2]

Ooh-ooh, tien vrijgezellen bij elkaar kunnen zich (nog) niet meten met den malim; om hem te vergelijken moet men niet zijn gewone lichaam (persoon) vergelijken, doch eerst de heilige zegepralende kracht van zijn geest.

Is deze saleh ettelijke malen afgedreund, dan staan alle malims op, uitgezonderd de hoofdmalim, die blijft zitten en doorreciteeren,

[1] Rĕgĕndoem = opsluiten, zooals in een kamer, een ziel in het lichaam.
Darèh = lĕkas sampai = vlug, spoedig komen tot.

[2] Sĕngadi = sĕngadji = vorst.
Met „sĕngadi boedjang ma'loem" duidt men den malim, zijn geestkracht aan.
Ringké = gewoon, doch iets kleiner dan gewoonlijk (b.v. bij vergelijking van twee voorwerpen).
Sati = heilig, kramat.
djajee = djaja.
Tanding (nanding) = vergelijken, naast elkaar stellen.

en loopen achter elkaar de balai door, gevolgd door de oeloebalang, die een bakje met gezegende rijstmeel in olie of citroenwater meedraagt. Bij ieder der hoekpalen van de balai wordt even halt gehouden, iedere malin doopt zijn takje sĕlasih-bloemen in het gezegende meel, en besprenkelt hiermede ieder op zijn beurt den hoekpaal. Na dezen rondegang, die zeer langzaam en plechtig wordt uitgevoerd, keert men naar het midden van de balai terug, om met den hoofdmalim zittende weder een kring te vormen om de wierookbak. Iedere malim steekt nu zijn takje sĕlasih-bloemen in zijn „pajoeng" op zij van het hoofd. Spoedig daarop staat de malim-pĕngasoe op, allen volgen zijn voorbeeld (ook dus het publiek), een algemeen geschreeuw vangt aan; de trom (tamboerijn) wordt vervaarlijk hard geslagen, en men begint voor het eerst te „bĕrĕntak" om de balai in te zegenen, iedere malim hierbij van achteren in zijn lendenen door een anderen man uit het publiek vastgehouden.

4. *Saleh manjang.*

De saleh van de palmen-bloemtros (hier van den pinangboom, figuurlijk voor het menschelijk lichaam).

Ooh-ooh, soeroe'kan laloe pinang gading rĕmbijee gading dikanan laloe, pinang bĕrĕmboen tinggi sĕkali, pinang mĕrĕbos kĕpangkat tinggi. [1]

Ooh-ooh, links van den rechterarm is de weg, die de ademhaling neemt, waar zij dauw te weeg brengt (de mond) is zeer hoog, en waar zij verdwijnt, zich wegblaast (de neus) is nog een trap hooger.

Ook bij deze saleh wordt, na herhaald opzeggen daarvan, rondgedanst.

5. *Saleh tjĕmpako gading.*

De saleh van de verheven (schoone) tjĕmpaka-bloem, (waarmede de reine ziel, het evenbeeld van Radja-Njawa bedoeld wordt).

Ooh-ooh, apit gading, bĕliree

Ooh-ooh, kleine en reine adem-

[1] Soeroe'kan = iets waaronder men doorgaat, doorkruipt.
„Pinang gading" figuurlijk voor ademhaling (njawa).
Rĕmbijee = roembija.
Rĕmbijee gading = rechterarm.
Pinang bĕrĕmboen = mond.
Pinang bĕrĕbos = neus. (Bĕrĕbos van ĕmbos).

gading, malim taudang bĕrsĕmbah, mĕnjĕmbah di orang sati, manjarkoe dibajang djoendjoengan, mĕnjĕmbah dibajang djoendjoengan njawee. [1]

haling uit het stadium van „insan", kleine en reine ademhaling (ziel) uit het stadium van „sipat", de malim komt u ootmoedig bezoeken (zijn opwachting maken), buigt zich in ootmoed voor het heilige wezen (d. i. de jonge vrucht met de reine ziel als evenbeeld van Radja Njawa), buigt zich diep ter neder in de schaduw van den gebieder, buigt zich in aanbidding in de schaduw van den Oppersten Geest (wereldziel).

Bij deze saleh wordt niet rondgedanst.

Hierna wordt de hoofdmalim door zijn vrouw opgetooid. De versiering van den malim-pĕngasoe bestaat uit:

a. *tampoeng* d. i. een gevlochten rottanband om den schedel, waaraan als bloemversiering een soort van wilde roode hanekam wordt bevestigd, die veel in het bosch voorkomt.

b. *soemping* d. i. twee bundels van een 50-tal pisangvezels, waarvan één bundel aan iedere zijde van de „tampoeng" wordt vastgehecht, en welke bundel tusschen de ooren en oogen (dus over de slapen) afhangen, zoo dat zij bij zittende houding tot aan de dijen reiken. Aan deze bundels van pisangvezels zijn witte geroosteerde rijstkorrels (*bĕrtih*) geregen, die op kralen gelijken.

c. *saboq* d. i. een bos pisangvezels met daaraan geregen „bĕrtih" (zooals bij de „soemping"), welke als staart van het midden van het achterhoofd afhangt.

Als de „soemping" uit twee bundels van 50 pisangvezels bestaat, waaraan „bĕrtih" geregen is, telt de „saboq" ook minstens 50 pisangvezels, soms wel het dubbele, waarvan de geroosterde rijstkorrels aan het ondereinde aan elkaar geplakt zijn, veelal met speeksel.

[1] Apit gading = de njawa uit het stadium van „insan", toen de njawa daarin nog was opgesloten (apit).
Bĕliree gading = de njawa uit het stadium van „sipat", dus reeds grooter, maar toch nog klein (bĕlira).
In deze stadia is de njawa nog geheel rein en zuiver als een afspiegeling van „Radja Njawa".
Manjarkoe = een diepe sĕmbah maken, tot iemands voeten doorbuigen
Njawee = njawa.

d. *malai* d. i. een keten, bestaande uit een 30-tal pisangvezels waaraan „bertih" geregen is, in een boog boven het zitvlak hangende, welke bundel, rechts en links door stokjes in den buikband gestoken, aan de heupen bevestigd is. In het midden en aan beide kanten van die keten zijn pisang- of jonge lipai-bladeren, enz. bevestigd.

De volledige versiering van den malim-pĕngasoe geeft men weer door *soemping-tampoeng-saboq-malai*. De „pajoeng" wordt niet vermeld, daar die als vaststaand steeds aanwezig moet zijn.

Zonder dit tooisel hebben de bezweringen van den malim geen uitwerking en helpen ze niets.

Alleen de malim-pĕngasoe wordt zoo opgetuigd; de andere malims dragen alleen de „pajoeng", de oeloebalang is op gelijke wijze gekleed als de andere aanwezige vrouwen.

Om den tijd voor dit opsieren van den hoofdmalim noodig wat te korten, wordt daarbij de volgende tusschensaleh gereciteerd, die echter niet tot de af te handelen rij van 33 saleh's wordt gerekend.

Ooh-ooh, poetjoek kapoeng, sĕlaree kapoeng, kapoeng dipatah dilatjé[2], bĕrangga karangan tampoeng, malim mĕmakai manis matee, pakaijan malim dalih boelan anggon Rĕbijah nĕralam sĕni. [1]

Ooh-ooh, de top van den kapoengboom (d. i. het hoofd van den malim) met zijn fijne stekeltjes (d. i. hoofdharen), de kapoengboom wordt gebroken, wordt afgebroken (d. i. de malim houdt op mensch te zijn) om zich moede te werken in zijn tampoeng-omhulsel; de malim heeft een aangenaam gezicht (lieve oogen) (òf) de malim aangekleed te zien doet de oogen aangenaam aan; zijn kleeding lijkt wel de maan, zoo fijn en netjes als Rĕbijah, de verpersoonlijking (het toonbeeld) van teere fijnheid (die eens aan had).

[1] Sĕlaree = sĕlara = fijne stekeltjes.
Latjé = met een draai afbreken, b.v. van een tak.
Matee = mata.
Dalih = voorwendsel.

[2] Hoewel in de saleh's meermalen van de maan en de sterren gewag wordt gemaakt, vereert de Koeboe ze niet. Hij weet en ziet dat ze er zijn, maar wat ze zijn en waarom ze er zijn, daarvan heeft hij zich nooit rekenschap gegeven, hoe of op welke wijze ook.

Van de vijfde saleh tot na het reciteeren van de zesde blijft men zitten. In dien tusschentijd hebben, behalve het optooien van den hoofdmalim nog de volgende ceremoniën plaats: De oeloebalang brengt een blad (plankje) met 8 of 10 kleine kopjes aan, en zet die in den kring van de malims naast den wierookbak. Tevens brengt ze een brandende waskaars, waarmede iedere malim achtereenvolgens den inhoud van de kopjes, bestaande uit olie, benzoë, citroenwater, rijstmeel, bras, bĕrtih, enz. zegent, en ten slotte doet dit ook de malim-pĕngasoe, nadat hij aan de oeloebalang heeft gevraagd waarom er „gemalimd" moet worden (alsof hij dat niet weet!) en de oeloebalang hem daarop de reden heeft opgegeven. Vervolgens bedekken de malims hun hoofden weer met hun doeken, terwijl alleen de hoofdmalim in iedere hand een gezegend kopje vasthoudt.

De oeloebalang laat steeds haar „pantan soemangat" (zie bl. 251) hooren.

Daarna gaan de doeken weer van de hoofden, en reikt de oeloebalang aan iederen malim een takje melati uit, dat de malims in de kopjes doopen om zichzelf en de aanwezigen, die komen toestroomen, alsmede den zieke er mede te zegenen. Ten slotte worden de kopjes met drogen inhoud over de hoofden der malims leeggestrooid, terwijl men daarbij *Sĕléman poetih* en *Sĕléman itam* herdenkt. (Zie onder saleh 27.)

De malim-pĕngasoe is opgetooid.

Zijn eerste werk is nu zijn assistenten te zegenen, wat heet *ditĕpoeng kasai*, en waarbij hij met gezegend meel stippen aanbrengt op hun voorhoofd, wangen, schouders, borstbeen en rug tusschen de schouderbladen. Vervolgens decoreert de oeloebalang den malim-pĕngasoe op dezelfde wijze, en daarna de malim-pĕngasoe de oeloebalang. Daarop wordt de zieke aldus gezegend en ten slotte het publiek. [1]

De „bidoewan" houdt op met slaan, de „bringin" wordt naar beneden gelaten, waaronder de „rĕdap" wordt geplaatst. Een met bloemen en van onderen met bĕrtih versierd touwtje, onder aan de „bringin" vastgehecht en gewoonlijk opgerold aan de „bringin" verbonden, wordt neergelaten, zóó dat het ondereinde met bĕrtih-slingers versierd het vel van de trom of tamboerijn raakt.

Iedere malim neemt beurtelings dit touwtje boven de bĕrtih tusschen den grooten en tweeden teen van iederen voet, terwijl hij zoodoende dit touwtje een paar malen tusschen die teenen bestrijkt. Dit is om

[1] Dit tĕpoeng kasai heeft ook plaats als beschreven in de noot bij „Rechtswezen" sub *e*, doch op die wijze wordt alleen de zieke beschilderd.

de voeten te zegenen en krachtig te doen blijven, voor wie nog zwaar werk te wachten staat. Dit alles gebeurt zittende.

Alleen de oeloebalang bestrijkt staande het versierde touwtje van de bringin tusschen haar grooten en tweeden teen van elken voet, hierbij steunende op haar man. Daarop heeft dezelfde manoeuvre plaats met den zieke. Geldt het een ziek kindje, dat nog gedragen wordt, dan heeft de moeder zich aan deze ceremonie te onderwerpen.

Is dit alles afgehandeld, dan begint men met de zesde saleh.

6. *Saleh malim padang.*

Ooh-ooh, bědring boekannja moendam, bědĕngoeng boekannja koembang, itoe soearee padang diringgit, padang ĕmpat sapa sapabandoeng, padang Rĕbijah dengan malim, padang Rĕbijah nĕralam sĕni, padang malim dalih boelan. [1]

De saleh over de handpalmen en voetzolen van den malim.

Ooh-ooh, het geluid van de stem is niet het geluid van een groote metalen kom, het gonzen is niet de bij zelf, die stem (van den malim) komt van een wezen met gekartelde vlakten, vlakten waarvan er vier een stel vormen (n.l. de handpalmen en voetzolen), vlakten zooals van Rĕbijah en van den malim (malim Koejoeq), die van Rĕbijah waren het toonbeeld van teere fijnheid, die van den malim zoo (mooi) als de maan.

7. *Saleh lang.*

Ooh ooh, apa tĕmbai djadi boeroeng, bajang[2] djatoh ka-laoet, bajang malim dalih boelan, itoe tĕmbai djadi boeroeng.

De saleh van den kiekendief (figuurlijk voor het mannelijk schaamdeel).

Ooh-ooh, waarvan is in de oudheid de vogel (de man) geworden, waarvan de schaduw (sperma) viel op (in) de zee (vrouwelijk schaamdeel); de schaduw (sperma) van den malim (malim Koejoeq), die zoo schoon was als de maan, die deed het eerst den vogel (den tegenwoordigen malim met zijn geest- en levenskracht) ontstaan.

[1] Bĕdring = soeara = stem, stemgeluid.
Sapabandoeng = sapĕrbandoeng = tot een stel, een paar vereenigd.

Tijdens het opdreunen van deze saleh legt de oeloebalang bij iederen malim een paar papieren waaiers. Begint men den rondedans, dan neemt de malim in iedere hand een waaier, en houdt dien tegen zijn lendenen. De zieke wordt in den kring van de malims gebracht. Aan het eind van den dans, die zeer kalm verloopt en waarbij geen der malims in zwijm geraakt, laten de malims hun waaiers op den zieke vallen.

8. *Saleh lĕntoeng.*

De saleh van het volmaakte galmend geluid van den malim.

Ooh-ooh, apee pĕmapaq lĕntoeng ĕndaq toeroen, papakan malai pandjang sambilan, papakan kĕmbang abang biroe, itoe pamapaq lĕntoeng toeroen. [1]

Ooh-ooh, hoe moet men zijn opwachting maken (in statie tegemoet komen) als de malim naar beneden komt (nederdaalt).

Verwelkom zijn tooisel met negen lange versierselen, verwelkom de roode en blauwe bloemen (van zijn tooisel), dat is de verwelkoming als de malim nederdaalt.

9. *Saleh malim boedjang.*

De saleh van den Algeest. (Radja Njawa, waardoor de malim middels malim Koejoeq en Rĕbijah geinspireerd wordt).

Ooh-ooh malim boedjang bĕrenak doewee, saorang Rĕbijah saorang malim, saorang Rĕbijah nĕralam sĕni, saorang malim dalih boelan; malim boedjang, djaring angin kĕlilee kĕnee, ĕmboen dipoekat manee kadapat, dapat soenting dengan dajang. [2]

Ooh-ooh, de Algeest heeft twee kinderen gehad, de ééne was Rebijah de andere de malim (Koejoeq), Rĕbijah de teere fijnheid en de malim zoo schoon als de maan; Hoewel het onmogelijk is wind (lucht) of dauw met (in) een net te vangen, vangt de Algeest (toch) de „njawa" en „roh".

[1] „Malai" duidt hier het geheele tooisel van den malim aan. Met de „negen lange versierselen" worden bedoeld: de twee neerhangende uiteinden van de „pajoeng"; de twee bundels van de „soemping"; de saboq"; de „malai"; en de drie bossen bladeren (en bloemen) aan „de malai" bevestigd.

[2] Met „malim boedjang" wordt „Radja Njawa" bedoeld.
Djaring = groot net om visschen of dieren te vangen.
Poekat = groot trek- of sleepnet.
Met „soenting" en „dajang" wordt door sommige Koeboe-geleerden niet „njawa" en „roh" bedoeld, doch respectievelijk de zielen van mans- en vrouwspersonen.

10. *Saleh kĕmbang tandjoeng.*

De saleh van de tandjoeng-bloem (hier figuurlijk voor „hoofd", waarbij tandjoeng „kin" beteekent.)

Ooh-ooh tĕloq dimanee tĕmbai bĕrtĕloq, tandjoeng dimanee tĕmbai bĕrtandjoeng, tĕloq sèrong koewalee sadoe, oedjoeng tandjoeng olaq mĕrindoe.

Ooh-ooh, waar ontstond het eerst een baai, en waar ontstond het eerst een kaap? (het eerst ontstond bij het foetus) de schuinloopende baai (d. i. tusschen kin en onderlijf) van de allerschoonste riviermond (mond), de uitstekende punt (kin) van de smachtende draaikolk (slaap). [1]

Alle malims reciteeren deze saleh en dansen daarna rond met een aangestoken waskaars aan een kopje geplakt in de hand. In het kopje bevindt zich rijstmeel in citroenwater. Alleen de hoofdmalim danst niet mee en blijft bij den zieke zitten, het kopje met de brandende kaars er aan houdende boven het hoofd van den zieke, dien hij ten slotte middels een melati-takje besprenkelt met den inhoud van het kopje, waarop de zieke „*gedjampied*" wordt. [2]

11. *Saleh bajoer.*

De saleh van den bajoer-boom (figuurlijk voor „neus".)

Ooh-ooh, dimanee toemboeh bajoer, toemboeh di tĕloq, tandjoeng èran, njandar di boekit sĕrindoe ati [3].

Ooh-ooh, waar groeit de bajoer-boom; (die) groeit bij de baai (mond), bij de wonderschoone kaap (kin), en steunt (leunt) tegen den berg van de verlangens des harten (voorhoofd).

12. *Saleh ragam.*

De saleh over de manier van doen (van den malim).

Ooh-ooh, idaq sĕragam doewee ragam, ragam bĕlilo ditengah balai, lilo anak bajang soeatoe. [4]

Ooh-ooh, het gebeurt niet op één of twee manieren n.l. de wijze van dansen (van den malim) in het midden van de balai; dat schoone ronddansen (van den malim) is als van een hofjuffer.

[1] Een en ander wil zeggen, dat van den mensch het eerst het hoofd ontstaat.
[2] Djampi[2] = onder het prevelen van machtspreuken en door den patient te bespuwen, hem trachten te genezen.
[3] „Tĕloq tandjoeng èran" figuurlijk voor kin + kuil onder de onderlip.
[4] lilo = léla = spel, scherts, dartel; het maken van theatrale bewegingen.

13. *Saleh mambang panggil.* [1]

Ooh-ooh, panggilan idaq soewang toeroen, tĕkalee manee panggilan toeroen, tĕkalee oembaq bĕrsaboeng, tĕkalee angin bĕrpaloe, tĕkalee itoe panggilan toeroen.

De saleh van den roependen Geest. (n.l. Radja Njawa).

Ooh-ooh de roepstem van den Geest (Algeest) daalt niet licht (gemakkelijk) neder, maar als die oproeping afkomt, dan klotsen de golven tegen elkaar en beukt de wind (figuurlijk voor onrustige ademhaling bij een zwaren zieke), dan daalt de roepstem van den Geest neder (d. i. dan sterft de zieke, wordt zijn ziel opgeroepen, en kan de malim er niets aan doen).

14. *Saleh boedjang tandang.*

Ooh-ooh, poetih koening darèh mampai toenangan anak boedjang tandang, lamaboeq olehnja, tandang idaq tĕkĕnang baliq lagi. [2]

De saleh van den op bezoek gaanden jongeling (d. i. de reine zuivere ziel, ademhaling, njawa).

Ooh-ooh, het levenlooze embrijo is spoedig zoover gekomen om vereenigd (verloofd) te worden met de kleine zuivere ziel (njawa). Is het met die vereeniging (dat bezoek) zoo ingenomen, dat het zich voor niets anders meer interesseert (er door bevangen), dan zal die ziel (njawa) er niet aan denken om weer terug te keeren.

15. *Saleh sĕkintjoeng.*

Ooh-ooh, maboeq sĕlèndjo[2] alam, maboeq sĕloendjoer[2] angin, itoelah tĕrbang tjara boeroeng sĕkintjoeng.

De saleh van de zwaluw, „sĕkintjoeng" (is een klein soort zwaluw), (figuurlijk voor den geest, „roh").

Ooh-ooh, onbestemd zich door de wereld heen begeven, onbestemd als een wervelwind, dat is het vliegen zooals de zwaluw doet.

---

[1] Mambang = geest, hier „Radja Njawa".
Tĕkalee = tatkala.
[2] „Mampai" van ampai = sampai.
Met „boedjang tandang" wordt bedoeld „njawa".
Poetih koening = wit-geel = het (levenloos) embrijo uit het stadium van „water".

Beginnen de malims den rondedans, dan wordt de zieke in den kring van de malims geplaatst, die tijdens het dansen met een kain (doek) zwaaien, om aan het eind van den dans hun doeken op en over den zieke te laten neervallen.

16. *Saleh adjoem*[2].

De saleh van het zich mooi voordoen.

Ooh-ooh, maq-manee mamantjoeng roembai, pantjoeng kadoewee kali lagi, maq-manee mĕngadjoem oendai tapaq diadjoem tĕkalee doeloe, oendai tĕkĕndoen tĕkalee kini. [1]

Ooh-ooh hoe kan men een roembai-plant afhouwen, al houwt men nog een tweede maal; hoe kunnen armenzwaaiend en stampvoetend mooie passen gemaakt worden zooals men dat vroeger deed; dat gebeurt zooals thans (thans slechts kent men het „oendai-tĕkĕndoen".) [2]

Na het bĕrĕntak staat de hoofdmalim hier schijnbaar te huilen over zijn kleinheid, dat hij niet alles weet en kan zooals malim Koejoeq alles wist en kon!

17. *Saleh nangkodo*[3].

De saleh van den gezagvoerder van het schip (figuurlijk voor de ziel, njawa).

Ooh-ooh, mati anak nangkodo[3] lindoeng; mati sĕdang pandai bĕpĕnding, mandi djangan bĕkatjimboeng, rantau tĕnang galaq disĕding. [3]

Ooh-ooh, is iemand dood dan houdt de (zijn) ziel (njawa) zich schuil; (men kan) sterven terwijl men zich goed en wel aan het aankleeden is; gaat men baden, dan moet men

[1] Adjoem[2] = andjoeng[2] (?) = ophemelen, mooi voordoen.
Maq-manee = bagimana.
Roembai = een waterplant zonder stam met lange bladeren, waaraan overal stekels zitten. Van de vezels vlecht men matjes.
Mĕngadjoem = mooie passen maken, zooals de malim doet.
Oendai = met de armen langs het lijf zwaaien.
Oendai-tĕkĕndoen = armenzwaaiend en stampvoetend.
Tĕkalee kini = tatkala ini.

[2] De malim houdt echter zijn armen bij den rondedans gestrekt en stijf langs het lichaam, zooals boven beschreven.

[3] Nangkodo[3] = nachoda.
Pĕnding = buikband, lendenband.
Bĕrpĕnding = (hier) zich aankleeden.
Bĕrkatjimboeng = met de handen op het water slaan, plassen en daarbij water over 't hoofd gooien. Dit laat een Koeboe bij het baden na, om de geesten der afgestorvenen, die steeds aan rivierbochten begraven worden, niet te verstoren.
Rantau tĕnang = de (stille) rivierbocht (inham), waar het water stil staat, figuurlijk voor begraafplaats.
Sĕding = met smart (droefheid) herdenken.

niet (geen leven maken door) met de handen in het water (te) plassen; de dooden (de plaats waar de dooden begraven liggen) moet men steeds herdenken.

18. *Saleh lajang*[2].

De saleh van de zwaluw (de groote zwaluwsoort heet „boeroeng lajang“[2] doch wordt ook genoemd „boeroeng mandi“ wat tevens „doodszweet“ beteekent).

Ooh-ooh, boeroeng tĕrbang bĕkawan toedjoeh, bĕrlin boeroeng naq mandi, boeroeng mandi marĕniq tjajee, boeroeng marĕnai tjajeenja dĕniq. [1]

Ooh-ooh, als de vogel (ziel, njawa) wegvliegt, dan doet hij dat in zevenen (met zijn zevenen)[2] als hij (boven het water) rondvliegt dan wenscht de vogel (ziel, njawa) te baden;[3] baadt de vogel (ziel njawa) zich, dan ontstaat een verfijnde stralenglans (door aanrakingen met het water); zoo'n motregen verwekkende vogel heeft zijn eigen stralenglans.[4]

19. *Saleh djalir ĕmboen.*

De saleh van het vloeien van de dauw (figuurlijk voor de bevruchting).

Ooh-ooh, ibang kĕmibang emboen

Ooh-ooh, zwevende als een

[1] Bĕrlin = onbestemd vliegen van een vogel boven water; her- en derwaarts over het water scheren.
Rĕniq = rĕnai (rĕnnjai) = fijn van regen.
Tjajee = tjaja = tjahaja.
Naq = hendaq.

[2] D. w. z. als de ziel (ademhaling) zich uit het lichaam verwijdert, dan geheurt dit langs zeven wegen n.l. door den mond, de ooren, de oogen en de neusgaten. Men zegt b.v. *toemboe'kan angin bĕrsiram toedjoeh* (d. i. de luchtpijp (de weg van de ademhaling) lost zich in zevenen op).

[3] D. w. z. staat de ziel op het punt van het lichaam te scheiden, d. i. als de ziel zich nog niet geheel verwijderd heeft, doch nog boven (bij) het lichaam zweeft, dan komt het doodszweet, ten teeken dat de vogel, (hier de ziel, njawa) zich wil baden.

[4] Het doodszweet wordt hier vergeleken bij de fijne waterdroppels, die ontstaan als een zwaluw zich baadt, d. i. over het water scherende, even daarmede in aanraking komt.

ĕndaq toeroen, ĕmboen bĕlom djatoh kĕtanah, ĕmboen singgah di godong kajoe, ĕmboen tĕpoekat di tingkil boenga. [1]

vogel die zich op een tak zal zetten komt de dauw (sperma) naar beneden; de dauw (protoplasma, het kind in wording) is nog niet op aarde gevallen; de dauw zet zich nog tijdelijk op een blad van een boom (buik van de moeder); de dauw is (is een net) gevangen (zit vast) aan den bloemsteel (den scheeven eierstok). [2]

20. *Saleh kĕmbang pajoeng.*

De saleh van het bloemerig hoofdversiersel (van den malim).

Ooh-ooh, alangkah soegih anak oreng itoe, pajoengnja adee, gĕdongnja adee, gĕdong ĕmpat tapabandoeng, pajoeng rĕmaq kĕrĕmasan, pajoeng mas pontjaq, intan. [3]

Ooh-ooh, wat is dat menschenkind (de malim) toch rijk, hij heeft zijn tooisel (hoofd, geest, ziel), hij heeft zijn huis (lichaam, materie), een huis met vier tot één stel behoorende (n.l. de handpalmen en voetzolen); zijn tooisel nog mooier dan van goud, een tooisel (als) van goud, waarvan het hoogste punt (de top) een diamant is (de hersenen bevat).

Bij deze saleh wordt zeer woest en lang gedanst. Aan het eind van den dans ziet men ook lieden uit het publiek tijdelijk bewusteloos neervallen, z.g. getroffen door de kracht die uitgaat van het tooisel van den malim-pĕngasoe (*kĕna pajoeng*), die ook door de oeloebalang moeten worden bijgebracht. De oeloebalang heeft dan druk werk!

---

[1] Djalir = alir = vloeien, stroomen.
Ibang kĕmibang = zweven van een vogel voordat hij gaat zitten.
Tingkil = steel, waarmede een vrucht of bloem aan een tak of stam vastzit, zooals bij de doerian, nangka, enz.

[2] Sommige malims willen aan deze saleh-beeldspraak de volgende beteekenis hechten: met „tingkil boenga" wordt bedoeld het hoofd boven de ooren, d. i. de hersenen; met „godong kajoe" de hersenpan; zoodat dan met „de dauw" wordt bedoeld de geest, die in het hoofd van den malim neerdaalt.

[3] Tapabandoeng = sapĕrbandoeng.
Rĕmaq = nog mooier dan.

21. *Saleh radèn.*

De saléh van den edelman (figuurlijk voor den mensch), waarin wordt gedoeld op de menschwording, geboorte van een mensch, en zijn zintuigen.

Ooh-ooh, radèn dĕmang, radèn brandoewi, radèn kĕling, radèn hoewajang, radèn alit boengsoe sĕkali, radèn toedjoeh toeroen nam, satoe tinggal di goenoeng oekir, tĕbaris oekiran toedjoeh, oekiran toeroen kadoenijee. [1]

Ooh-ooh, (er is een) edelman van de politie (het hoofd, verstand, geest, ziel), een edelman van het dragen in een doek (fig. voor mond, stem, het zingen bij het dragen van een kind in een doek) een edelman van de ooren (het gehoor), een edelman van de listigheid (het gezicht, de oogen) en een jongst geborene kleine edelman (fig. voor de neus, die zich het laatst aan het hoofd van het foetus ontwikkelt); van die zeven edelen (n.l. verstand, mond, twee ooren, twee oogen en neus) dalen er zes neder (komen er zes ter wereld); één blijft er in den berg met kartellijnen (d. i. de schedel) waar men zeven (rijen) kartellijnen heeft; dat snijwerk (de schedel, het hoofd) komt ter wereld.

Bij deze saleh danst iedere malim met een opgerolden doek, die hij bij tusschenpoozen aan het ééne eind vasthoudt, terwijl hij met de andere hand langs den doek glijdt alsof hij dezen uitperst. Zinnebeeldig moet dit het uitdrijven van de ziekte voorstellen!

22. *Saleh bintang tĕbajaq.*

De saléh van de verschietende sterren, òf van de steeds goede (mooie) sterren, (figuurlijk voor de oogen).

Ooh-ooh, bĕrapa bilangan bintang, Ooh-ooh, hoeveel sterren telt men

[1] Radèn = hoogste adelijke titel in Palembang.
„Brandoewi" van „andoeh" of „andoeq".
„Kĕling" van het plat Javaansche woord voor oor (kakĕling).
„Koewajang" van het Javaansche „koewaja" (?).
Alit = klein (Javaansch).
Oekir = uitbeitelen, graveeren.

bintang sĕratoes doewee poeloeh, anjee doewee bintang bĕtampoeq, anjee doewee bintang bĕtangkai, bintang bĕtali bĕnang idjo, mainan anak sawéran dĕndam. [1]

wel, men telt er wel honderd twintig, slechts twee sterren hebben er kelkbladeren (oogleden), slechts twee sterren hebben steelen, sterren met (aan) touwtjes als groene draden, een speelgoed waar menschen wonderlijk veel hun zinnen op gezet hebben.

Men zou aan deze saleh kunnen toevoegen „en oorzaak zijn van veel leed, ellende en ziekten", want, dat dit mooi s zooveel ellende medebrengt, staat de malim in deze saleh weer schijnbaar te beweenen, terwijl de „rĕdap" in een zeer vlug tempo wordt geslagen.

23. *Saleh bintang tĕdjadjo.*

De saleh van de dwaalsterren figuurlijk voor de oogen van den malim).

Ooh-ooh bintang tĕbajaq bintang tĕdjadjo, bintang toemboeh di liring goenoeng, bintang tĕlamboer di laman balai. [2]

Ooh-ooh, (er zijn) verschietende sterren en dwaalsterren, (er zijn) sterren die groeien (zich bevinden) aan den voet (benedenhelling) van den berg (het voorhoofd); (er zijn) sterren die zich over de balai-vlakte verspreiden (verspreid over de balai-vlakte).

24. *Saleh barat.*

De saleh van de gelijkenis (van den bijslaap).

Ooh-ooh; bĕringgoeng pĕntas bĕtijang gading, boedjang barat

Ooh-ooh, als de slaapplaats (als) met ivoren pooten (d. i. het lichaam

[1] Bintang tĕbajaq = verschietende ster (= bintang bĕralih).
Sommigen beweren dat tĕbajaq beteekent „tĕp-baik" = tĕtap baik.
Tampoeq = oude kelkbladeren, die een vrucht nog eenigszins bedekken, zooals bij de manggistan.
Sawéran = sa-héran.
Soms zegt de malim in plaats van „bintang sĕratoes doewee poeloeh" wel „bintang sĕratoes anam poeloeh". Beide geven weer een zeer groot getal, waarboven een geleerde Koeboe zich zelfs niet meer in staat acht te rekenen. Velen van die wijzen kunnen het ver beneden de 120 of 160 nog niet eens!

[2] Djadjo = djadjah = onbestemd rondreizen, een streek afreizen door een handelaar.
Liring = lèrèng = voet van een berg.

ngalih tidoer, boekannjee barat ngalih tidoer, itoe nangkodo' ngalih koeroeng. [1]

waarin de ziel zich bevindt) zich beweegt (schudt) doordat iemand op handen en voeten kruipende (erop) scharrelt, dan wil de ziel-gelijk (het mannelijk schaamdeel) zich te slapen leggen (den bijslaap uitoefenen), doch niet de ziel zelf gaat dan slapen, maar het mannelijk schaamdeel (de belichaming van de ziel) gaat zich opsluiten.

25. *Saleh bandoen.*

De saleh van den genezing brengende geest (die in den malim gevaren is, en wien verzocht wordt nog wat te blijven tot de behandeling is afgeloopen).

Ooh-ooh, bandoen djangan kăoemee doeloe, awaq poetih kalau itam, takoet disinar panas pagi. [2]

„Ooh-ooh, geest keert niet eerst naar huis terug; het zou mogelijk zijn, dat het witte lichaam zwart werd (d. i. de beterende zieke weer instortte); (want ik ben) bang, dat hij door de stralen van de ochtendzon weer warm zal worden (dat de behandelde weer ziek zal worden) [3]

Bij deze saleh danst iedere malim met een handvol „bĕrtih" in de gesloten vuist. Aan het eind van den dans rollen de malims als krankzinnigen over den vloer, kruipen en wringen zich met het hoofd naar

[1] Barat = ibarat.
Bĕringgoeng = schudden van iemand, die in bed ligt of kruipt.
Pĕntas = verhoogde vloer, slaapplaats.
Boedjang barat = gelijkenis van de ziel, hier voor mannelijk schaamdeel.

[2] Bandoen stelt hier voor den krachtigen geest van een „naga", die men zich voorstelt als een groote slang of als een aardvarken, wier goede geest een grooten steun is voor den malim bij zijn werk. Want het is „bandoen", die de spieren van rug en schouderbladen krachtig maakt en houdt, en trekt „bandoen" zich terug, dan is de malim met machteloosheid geslagen.
Oemee = oemo = ladang, ladanghut.

[3] „Warm" beteekent in de Inlandsche geneeskunde bijna hetzelfde als ziek, onwel, ongelukaanbrengend. Om een zieke dus beter te krijgen, moet hij de warmte kunnen weerstaan (doorstaan). Hierop doelt deze saleh, waarom, zooals boven vermeld, men bij het bĕrmalim tegen den ochtend ook nooit verder gevorderd is dan deze toepasselijke saleh.

beneden als een „naga", die zich een gat in den grond zoekt, wat hem ten slotte niet gelukt, [1] en... de malims blijven de voorstelling voortzetten.

26. *Saleh gadjah.*

Ooh-ooh, bĕrgĕmpee[2] nĕralam sĕni toeroen bĕrtoenggang gadjah, gadjah kĕtjiq rĕndah rĕmboenai. [2]

De saleh van den olifant.

Ooh-ooh, zwaar dreunend (stampvoetend zoo zwaar alsof het een olifant deed) daalt de teere fijne Geest (van Rĕbijah) neder gezeten op een olifant, een kleinen olifant laag bij den grond en van gewone grootte (d. i. de malim).

Bij deze saleh staat de oeloebalang in het midden van den kring van de ronddansende malims, en houdt in beide handen pisangbladnerven of iets anders vast, waarvan olifanten veel houden. Na een steeds wilder wordenden dans schieten de malins op handen en voeten kruipende op dat voedsel toe, grijpen er naar, bijten erin, rukken het elkaar uit mond en handen, en kruipen en tollen daarbij als bezetenen over den vloer, tot zij ten slotte de één na den ander uitgeput neervallen.

27. *Saleh Sĕléman.*

Ooh-ooh, sĕléman koening makan di kĕning, sĕléman itam makan dikaki, njadalah toewan njadalah njawee. [3]

De saleh van den geest sĕléman. (de geest van de fijne, edele haren).

Ooh-ooh, de gele sĕléman (de gele haartjes) zitten aan de slapen (bij de wenkbrauwen), de zwarte sĕléman (de zwarte fijne haren) zitten

[1] Eens zag ik in de Baharstreek, dat men voor deze scène speciaal een kuil van ongeveer een meter diep had gegraven, waar de malims van de dansplaats instormden, er als varkens in rondwroetten, met het gevolg, dat, toen ze er uitkwamen, neus, mond, ooren, enz., kortom het geheele hoofd bijna onherkenbaar met zand en klei was bedekt. — (Zie „bĕrdjanam" onder Hoofdstuk XV).

[2] Bĕrgĕmpee[2] = bĕrgĕmpa[2] = schudden, dreunen, beven.

[3] Sĕléman = soleiman = Salomo, de geest van de fijne haren van het menschelijk lichaam. Wellicht heeft de Mohamedaansche legende omtrent de schoone „Balqis" bij de Koeboes haar gemaal tot Geest van de fijne haren gemaakt!

Njada = njĕda = het Javaansche nĕda.

„Toewan" beteekent hier „het lichaam" of „de geest Sĕléman".

op de beenen, zij zijn het voedsel van het lichaam en van den geest (òf: ze zijn een geschenk van den geest sĕléman en van den Algeest).

Tijdens het opdreunen van deze saleh bestrijkt de malim en het geheele gezelschap zich het voorhoofd, de slapen en de scheenbeenen met een mengsel van gekookte rijst en een hard gekookt ei, om de geest sĕléman te behagen, want laat men dit na, dan zou men hoofdpijn krijgen en moe in de beenen worden, waarvan de oorzaak zou zijn, dat dien edelen haren, de voortbrengselen van sĕléman en waarvan hij beschermheilige is, geen eer was aangedaan, want zij geven aan lichaam en geest kracht.

28. *Saleh nangkap amal.* [1]

De salch van het vangen (d.i. met de oogen zien, bewerken) van het amulet (den zieken geest).

Ooh-ooh, malim manee mĕnawan amal, malim bandoeng mĕnawan amal, boedjang bandoeng doewee sĕroepee, malim bandoeng doewee sĕnjawee.

Ooh-ooh, wie is de malim die de „amal" ziet (vangt, buit maakt), het is een paarsgewijze malim (oogen van den malim) die de amal vangt; het stel zielen (de oogen) zijn twee van dezelfde soort, de paarsgewijze ziel (d.i. het (menschelijk) beeld, dat zich in ieder oog afspiegelt) is twee dat één van ziel is.

Bij het opdreunen van deze saleh heeft de malim een *amal* in de handen, d. i. een stuk doek, waarin gewikkeld zijn zeven strootjes, zeven pinangnoten, zeven sirihbladeren, en één poear-bloem. Deze amal (amulet) stelt voor het krachtige middel waarvoor de kwade geesten bang zijn, en waartoe de ziel van den zieke zich zoo aangetrokken gevoelt, dat hij zich in de macht van den malim overgeeft om ten slotte als gezuiverd in het lichaam van den zieke terug te keeren, die dan genezen is.

Deze saleh beteekent het grijpen en tevens bewerken (genezen) van den ziel van den zieke, en is eigenlijk de krachtige bezweringssaleh, die bij zware zieken meermalen wordt herhaald, tusschen de andere saleh's door.

[1] „Amal" wellicht van „māl" (Arab.) = goed, bezitting.

De hoofdmalim roept, voordat hij met deze saleh begint, de hulp van de aanwezigen en zijn medemalims in, links en rechts handen gevende. De zieke wordt intusschen in het midden onder de bringin gelegd, waarna de saleh wordt gereciteerd. De oeloebalang houdt de brandende kaars en het kopje boven het hoofd van den zieke. Daarna staat de malim-pĕngasoe alleen op, terwijl alle andere malims en het volk blijven zitten, en loopt om den zieke heen te springen met rinkeltjes en belletjes in een of beide handen, wat wel iets heeft van een castagnetten-dans. Den dans beëindigt hij door de rinkeltjes op het hoofd van den zieke te houden, op wiens hoofd hij ook zijn eigen hoofd buigt, aldoor machtspreuken prevelende, en na iedere machtspreuk het hoofd van den zieke bespuwende (djampi[2]). Ten slotte valt hij met zijn hoofd op het hoofd van den zieke schijnbaar in slaap, om ontwakende zijn adem een paar malen op den zieke uit te stooten (blazen).

29. *Saleh moerai.*

De saleh van een vogel (anderen zeggen een slang) met groote lichtende oogen (figuurlijk voor de oogen).

Ooh-ooh, rimau pantjoer bĕlang sĕlangkoeï, rimau poetih bĕlang sĕblit, toenggangan boedjang, pĕngalas ati. [1]

Ooh-ooh, (lichtstralen) uitschietende tijger, gevlekt met (ééne) lichtende gloedruimte(n); witte tijger, gevlekt met één kronkel, zetel van den ziel, grondslag (diepste uiting) van het hart.

30. *Saleh rimau.*

De saleh van den tijger.

De woorden van deze saleh zijn precies dezelfde als die van de vorige (saleh moerai). Alleen wordt hierbij in een sneller tempo op de „rĕdap" geslagen, en heeft hierbij plaats het gooien met een rauw ei.

Deze saleh vormt eigenlijk één saleh met de vorige, en beide saleh's worden dan ook aan één stuk door zonder ophouden afgehandeld.

Begint de „saleh moerai" dan krijgen de malims ieder een versch

[1] Pantjoer = uitspruiten.
Sĕlang = tusschenruimte; koewi = smeltkroes.
Sĕlangkoeï = sĕlang koewi = lichtende stip in de pupil, ooglens?
Bĕlit = kronkel, slinger, hier: donkere oogkraal?

kippenei in de hand, d. i. het zinnebeeld van levenskracht, van ziel en lichaam, dat straks de tijger in „saleh rimau" zal trachten te dooden, wat voorstelt de zieke, dien de kwade geesten trachten afbreuk te doen.

Tijdens „saleh moerai" blijven de malims kalm, langzaam rondwandelend en de bewoordingen van de saleh opdreunend, terwijl men de eieren zegenend langs de hoofden van het publiek strijkt, èn tot zegen van de aanwezigen èn tot heil van den zieke.

Is dit afgeloopen, dan wordt op eens de „rĕdap" in een vlugger en wilder tempo geslagen, hetgeen beteekent, dat de „saleh rimau" begint. Meteen verliezen de malims hun kalmte, en beginnen als bezetenen rond te dansen, ieder met een ei in de hand, dat men op eens uit de hand laat vallen op een daarvoor midden in de balai geplaatste mat. Een woeste dans, springende, kruipende en rollende, om en over en langs en tusschen de op de mat liggende eieren, volgt; de eieren blijven onaangeroerd. Vervolgens kruipen en sluipen de malims als tijgers ieder naar hun ei, doende alsof zij een prooi zullen bespringen, grijpen daarop ieder een ei, waarmede zij woest opspringen en nog een tijdlang zeer wild doordansen, zwaaien ettelijke malen in hun razenden dans vervaarlijk met de hand waarin zij het ei houden, om het ten slotte van de balai over het dorpsplein weg te werpen. Dit is een critiek moment! Valt het ei stuk dan wil dat nog niet zeggen, dat de zieke niet geneest, alleen als het ei heel blijft is men van de genezing verzekerd.

Iedere malim beroemt zich erop, dat het hem reeds meermalen gebeurd is, dat het ei niet stuk viel, en dat na afloop van de geheele voorstelling de zieke dan ook volkomen hersteld was. [1]

Men zou dit „werken met het ei" kunnen beschouwen als een soort proef op de som.

31. *Saleh arak-arak.*

De saleh van het plechtig rondedragen.

Ooh-ooh, lagi di-arak sidjoeroe arak, lagi digiring sidjoeroe giring,

Ooh ooh, als hij nog plechtig (door de moeder) wordt rondgevoerd,

[1] Eens was ik er zelf bij tegenwoordig, dat alle door de malims weggeworpen eieren heel bleven, zelfs de schalen waren niet gebarsten. Te voren had ik de eieren met potlood gemerkt, opdat ze niet verwisseld zouden kunnen worden, en toen de afloop zoo schitterend was, beschouwde men algemeen dat merken als een soort zegen van mijn kant! De zieke was natuurlijk geheel hersteld, beweerde het zelf, en .... was binnen een week daarna dood!

lagi diarak mĕlaikat ampat, lagi digiring mĕlaikat soewatoe.

laat de toekomstige mensch zich plechtig ronddragen; wordt hij geboren (uitgedreven) dan komt hij naar buiten; als hij nog plechtig wordt rondgedragen heeft hij vier schutsengelen (n.l. „oeri-tĕmboeni-toeban-darah"), als hij ter wereld komt heeft hij er één (zijn schaduw).

32. *Saleh padang doepee.*

De saleh van het bakje, waarin wierook gebrand wordt.

Ooh-ooh, kĕmĕmboen asap api padang doepee, djadi sawai loli, bĕrambai alil. [1]

Ooh-ooh, de rook van het vuur van het bakje waarin wierook brandt zal als dauw verdwijnen (in dauw opgaan, zich als dauw ergens vastzetten), en zal worden (doen) als zwarte en als witte vogels, (en als) leelijk roodbehaarde (gevlekte) vogels.

Gedurende deze saleh heeft de malim een stokje met een paar reepjes wit papier of doek er aan in de ééne hand, wat een vogel moet voorstellen, terwijl hij in de andere hand een schoteltje houdt, waarin wierook brandt.

De bedoeling schijnt hier te zijn, dat den kwaden geesten in de buurt wordt aangemaand weg te vliegen, te verdwijnen, evenals vogels dit zouden doen voor den wierook.

33. *Saleh poelang.*

De saleh van het naar huis terugkeeren.

Ooh ooh, saleh poelang malim dimanee, sirang andoen, Rĕbijah dimanee doeloe tandang, sanggloeh sĕlamat, maqlikoem Radjee Njawee. [2]

Ooh-ooh, (dit is) de saleh van het naar huis gaan (het slot van de séance); waar is de malim (Koejoeq), die is gekomen om zijn werk te verrichten, en waar is Rĕbijah, zooeven was zij (hier) op bezoek; moge het ontwaken (van den malim uit zijn hallucinatie-toestand) ten zegen zijn; eere zij (mijn eerbiedigen groet breng ik aan) den Algeest.

[1] „Sawai" moet een vogel zijn, dien men zich zwart gekleurd en met een zeer langen staart voorstelt.
Loli = vlok katoen, die men bij het spinnen in de hand houdt.
Alil = haidl (?) = menstruatie.

[2] Sirang = siring (Javaansch)? = uitgaan ten strijde.
Andoen = gaan verrichten.

Is de voorstelling afgeloopen, d. i. bij kleine bezweringen na de 30ste en bij groote bezweringen na de 33ste saleh, dan worden tot slot de zieke(n)[1] en het publiek nog eens door den hoofdmalim gezegend en bespuwd (djampi[2]). Daar deze afscheidsceremonie heel wat personen geldt, neemt de malim te voren nog eerst een extra sirihpruim in den mond, kauwt die goed uit, en begint dan de aanwezigen stuk voor stuk te zegenen, hun allen, den zieke incluis, heel wat machtspreuken (en sirihspuw!) naar het hoofd werpend, en verder hun een flink lichaam, sterke beenen, een helder hoofd, enz., toewenschend, hopende dat een ieder van allerlei ziekten bevrijd moge blijven.

Daarna komen de kleine, nog gedragen kinderen aan de beurt, die ieder aan den hoofdmalim een handje moeten geven, en na ieder handje strijkt de malim zijn eigen hand langs zijn voorhoofd tot zegen van het kind en tot heil van zichzelf en zijn eigen geest, dien hij zoodoende sterkt door de aanraking met de zuivere zieltjes der kinderen.

Eindelijk zetten de mslims zich met een doek over het hoofd rondom het wierookvat, schuddebollend allerlei machtspreuken opzeggend, om zich zoodoende te „ontmalimmen" en weer als gewone menschen huiswaarts te keeren.

Dit terugkeeren tot het gewoon menschelijk zijn wordt weergegeven door een eenige malen herhaald eindgesis.

Zooals uit het vorenstaande blijkt worden bij bezweringssćances nooit wapens gebezigd.

Plaatselijk heeft men overal eenige afwijkingen in den boven beschreven gang van zaken, zelfs is vaak de volgorde van eenige minder markante saleh's eenigszins anders.

Het meest afwijkend is het bĕrmalim bij de Koeboes van Daboek en Grĕsik, die beweren nog echt te „malimmen" zooals malim Koejoeq deed, en niet, zooals overal elders, de malim sĕmbilan deden.

De malim draagt hier lang haar zooals de vrouwen, terwijl de „pajoeng" geen ring om het hoofd is, doch uit een band bestaat, die aan het achterhoofd wordt vastgeknoopt met een bos van de lange hoofdharen van den malim. Het schuddebollen, ronddansen, slaan op de „rĕdap", het als een bezetene neertollen enz., gebeurt hier alles veel wilder en woester dan overal elders. Behalve bij het *bĕrmalim boedjoek* (zie hieronder), waarbij de afdoening der 33

[1] Is de zieke nog niet hersteld, dan wordt een volgenden nacht opnieuw gemalimd.

saleh's verplichtend is, houdt men er bij andere bezweringen geen volgorde van af te handelen saleh's op na. Is de malim b.v. met *„saleh sĕkintjoeng"* of *„saleh nangkap amal"* of met een andere saleh bezig of begonnen, dan kan hij die den geheelen nacht achtereen opdreunen.

Het optooien van den malim gebeurt direct als de voorstelling begint.

Dikwijls eindigt men halfweg den nacht, als de malim het voor het welzijn van den zieke voldoende acht.

Verder kent men hier allerlei geesten van heuvels, rivieren, heilige plaatsen in het bosch, enz., die al naar dat ze goed of kwaad zijn tusschentijds door den malim worden aangehaald of verdreven.

Men is hier nog zeer afkeerig van den Islām, welken godsdienst men beschouwt als een onnoodige grootdoenerij voor Koeboes, zooals het afschaffen van het eten van varkensvleesch en allerlei kruipende dieren, het zich laten besnijden, enz.

Tot hun kleinen stam behooren de Koeboes van Grĕsik, Daboek, de Koeboes in de marga Dawas, en zij die vroeger tot de marga Dawas behoorden en wonen in Lamau Soelai, Saoet, Mĕdang bĕsar, Soengei Dĕrandjang, enz. Deze conservatieven beweren af te stammen van de nog niet gemoderniseerde Lalan- en Dangkoe-Koeboes.

De Koeboes kennen verschillende soorten van bĕrmalim, n.l.:

1. het *bĕrmalim bĕsar* of *bĕrmalim bringin toedjoeh pangkat*, waarbij in het midden van de balai, d. i. in het midden van den door de malims bij het ronddansen te nemen cirkel, een *bringin toedjoeh pangkat* wordt opgehangen, d. i. een bamboe van vijf tot zeven voet lang, waaraan en omheen op gelijke afstanden zeven naar boven toe kleiner wordende vierkante ramen van bamboe zijn bevestigd, die van onderen ongeveer 3 d.M. lang en breed en van boven ongeveer 2 d.M. lang en breed zijn. Deze ramen zijn versierd met bladeren van planten waaraan veel stekels of doornen zitten, zooals rottanbladeren. Aan de uiteinden van zulke bladeren zijn bĕrtih-korrels vastgekleefd, terwijl verder daartusschen allerlei bloemen zijn vastgehecht.

   Hoe men aan dit en andere symbolen komt, wist men mij niet te vertellen: het hoort nu eenmaal bij het „bĕrmalim bringin toedjoeh pangkat." Wellicht stelt die bamboe-stok een bringin (waringin), een heiligen boom, d. i. een mensch, voor.

met zijn zeven hoofdlichaamsdeelen (toedjoeh pangkat), n.l. het hoofd, de beide armen, de romp boven het middel, de onderhelft van den romp en de beide beenen, waaraan tot afwering van kwade geesten de stekelige versiering is bevestigd, en tot attractie van den te genezen ziel allerlei bloemen.

Het ronddansen om zoo'n versiering (bĕrmalim bringin toedjoeh pangkat) gebeurt als iemand zwaar ziek is (b.v. ten gevolge van zware koortsen) en het reeds bedenkelijk staat met den patient.

Dit is de krachtigste bezweringsoefening bij zfekten, en hierbij worden alle 33 saleh's afgehandeld, zooals boven beschreven.

Gedurende de séance komt de zieke op verschillende tijdstippen naar den malim of wordt naar hem toegebracht, terwijl de malim hem dan „djampiet" en zegent, het voorhoofd van den patient met zijn hand aanrakende. Daarna wordt de zieke weer naar zijn plaats buiten den kring van de malims gebracht. Ook de „saleh nangkap amal" wordt meerdere malen gedurende zoo'n „bĕrmalim bĕsar" afgespeeld.

Na afloop van alle „bĕrmalim bringin toedjoeh pangkat" werden vroeger steeds hanengevechten gehouden, waarbij de inzetten dan voornamelijk bestonden uit hoopen rijst, lĕmang, en allerlei andere spijzen en lekkernijen.

2. het *bĕrmalim kĕtjil* of *bĕrmalim bringin tiga pangkat*, waarbij een bamboe van ongeveer een meter lengte in de balai wordt opgehangen, waaraan op gelijke afstanden drie vierkante ramen met stekelige bladeren eraan bevestigd, enz., alles evenals bij het „bĕrmalim bĕsar."

Wellicht stelt deze versiering het menschelijk lichaam minder gedetailleerd voor, n.l. het hoofd, het bovenlichaam tot het middel, en het onderlichaam met de beenen.

Deze wijze van bĕrmalim heeft een minder krachtige uitwerking dan die met „bringin toedjoeh pangkat" en wordt dan ook bij minder ernstige gevallen toegepast, b.v. als iemand flink ziek is, zware koorts heeft, doch nog niet bedenkelijk is.

Hierbij worden de saleh's vermeld onder nos 31, 32 en 33 niet voorgedragen, en iedere saleh hoogstens eenmaal afgewerkt, doch is verder de voorstelling precies dezelfde als die bij het „bĕrmalim bĕsar."

In dit geval moeten de zieken zoo mogelijk, na „gedjampied" te zijn, bij tusschenpoozen een rondegang vóór den malim uitloopen, die dan den zieke van achteren volgt en vasthoudt.

3. Bij zeer geringe ziekten, lichte koorts of het zich gewoon onwel gevoelen bezigt men als genezingsmiddel het *bĕrmalim (bĕratap) toedjoeh saleh*, d. i. een bezweringsvoorstelling, die slechts uit de eerste zeven saleh's bestaat.

Voor deze oefening wordt geen versiering in gereedheid gebracht. Door haar kortheid en gemis aan versiering heeft deze séance een weinig krachtige uitwerking, slechts voldoende om lichte ziekten te genezen. Helpt deze wijze van bĕrmalin niet, dan wordt een volgende keer een krachtiger middel te baat genomen b.v. in den vorm van het „bĕrmalim bringin tiga pangkat", enz.

4. Het *bĕrmalim soerajan* is een voorstelling, waarbij een korte paal van ongeveer een meter lengte en ruim een polsdikte in het midden van de balai wordt geplaatst. Deze paal dient als eenige poot van een primitieve tafel, waarvan het ronde blad bestaat uit een paar planken van ongeveer een halven meter lang. Aan dit tafelblad worden bloemen en slingers van bĕrtih gehangen; op de tafel legt men bloemen en bĕrtih.

Dit primitieve tafeltje heet *soerajan*, en dient als middelpunt van de bezweringsoefening, die plaats heeft in geval van krankzinnigheid, onnoozelheid, tijdelijke bewusteloosheid (b.v. van iemand, die uit een boom gevallen is), als een kind hongerig is en steeds huilt, kortom als iemand niet goed bij zinnen is *(mĕlajang soemangat)*.

De „soerajan" [1] stelt waarschijnlijk den zieke voor, wiens hoofd (het tafelblad) behangen wordt met allerlei moois om den geest daarin verblijvende, door het hem aangenaam te maken, weer op orde te doen komen.

Ook bij deze bezweringsoefening worden alle 33 saleh's afgehandeld. Echter wordt dan tusschen de 5e en 6e saleh, na het aankleeden van den malim, een tusschen-saleh ingevoegd, n.l. de *ratap bĕrmalim soerajan*, waarbij de zieke bij den malim wordt gebracht en door hem, „gedjampied". Deze saleh luidt als volgt:

[1] *Soerai* = hoofdhaar van vorsten, manen van een paard.

Ooh-ooh, nĕdee di pangkat soerajan sati, nĕdee saoenting dengan dajang, nĕdee laoen di doenijee. [1]

Ooh-ooh, moge er zegen komen in de heilige soerajan-verdieping (het hoofd), dat (de zieke) een zuiveren ziel erlange, dat hij een lang leven op aarde moge hebben.

5. *Bĕrmalim gĕlĕmat* heet de bezweringsséance, waarbij een soort fuik of trechter van bamboe van meer dan manshoogte wordt gebezigd, die omhangen is met witte en roode (gekleurde) doeken. De kegelvormige korf met toebehooren heet gĕlĕmat.

Dit „bĕrmalim gĕlĕmat" wordt toegepast om een vrouw, die kinderloos blijft, vruchtbaarheid te geven en ook als een zwangere vrouw zich ziek of onwel gevoelt tengevolge van haar zwangerschap. Gedurende de voorstelling, die uit 33 saleh's bestaat, wordt de vrouw in hurkende of staande houding, al naar haar toestand dit toelaat, meermalen met dezen korf overdekt en gedjampied (verplichtend is dit na de 5e, de 12e, en de 21e saleh), wat de booze geesten doet afschrikken om haar voortaan op nieuw kwaad te doen, daar hen aldus wordt aangetoond, dat de malim de vrouw geheel aan hun macht kan onttrekken, en waarbij dan telkens de volgende tusschen-saleh wordt voorgedragen:

Ooh-ooh, siang[2] pintoe koeroeng, singit kapintoe gĕdong Mohamad djadi, pontjaq disĕroeng djalee-ali, pangkal dililit djalee-alam. [2]

Ooh-ooh, in den tijd van zwangerschap blijft de deur van de kooi stijf dicht, (het moederlijf) helt over naar de deur van het huis waar een mensch in wording is; in de punt (d. i. daar waar het hoofd van het foetus in het moederlichaam ligt) is de geest (ziel) verborgen, dit is het begin om met de wereld verbonden te worden.

[1] Nĕdee = nĕdă (Jav.).
Laoen = Lama.
„Saoenting dengan dajang" beteekent „njawa dengan roh", dus „ziel".
Bij de Bahar-Koeboes zag ik eens een soerajan-séance, waarbij geen tafeltje werd gebezigd, doch slechts een klein, aan den zolder opgehangen blad, geheel behangen met bĕrtih-slingers.

[2] Siang = vastgeklemd (= paoet).
Mohamad = de personificatie van het menschelijk wezen.
Sĕroeng = saroeng.
„Djalee ali" moet „njawa" beteekenen, doch is wellicht gelijk aan foetus.

6. *Bĕrmalim kajoe aro* heet de bezweringsoefening, toegepast als een vrouw ziek is tengevolge van een bevalling, waarbij een stuk boomstam van ± twee meter lengte en ongeveer een decimeter middellijn van aro-hout, liefst met een paar kleine takjes en wat bladeren eraan vóór de balai in den grond geplaatst wordt. [1]

Deze boom wordt in den top behangen met pisang, lĕmang, en andere lekkernijen. Tegen halfzes 's morgens wordt een tusschensaleh ingevoegd, juist op dat moment, omdat het dan begint te lichten en dit het oogenblik is waarop de siamangs en oengko's in de boomen hun morgengezang aanheffen, en het bij deze bezwering juist te doen is om die apen, welke de oorzaak zijn van de ziekten van een vrouw na haar bevalling, en die zich graag in kajoe-aro-boomen ophouden, een lesje te geven.

De malim maakt dan allerlei vreemde bewegingen, doet zoo nauwkeurig mogelijk alle geluiden en bewegingen van die aapsoort na, klimt daarbij in den boomstam en vergast zich aan de daaraan hangende pisang, lĕmang en andere lekkernijen, evenals zoo'n aap dat zou doen aan vruchten van de boomen. Den oengko's en siamangs wordt hiermede te kennen gegeven waar zij thuis hooren, en dat zij nu de patiente met rust moeten laten.

De tusschensaleh luidt:

Ooh-ooh, bĕringgoeng di kajoe agoeng di boentoet laoet pinggiran, dajang indopalee anggoeq inggih, siamang gĕgai, diam dipantjaq kĕrtau tjoendoeng, sandingan kajoe agoeng diboentoet laoet. [2]

Ooh-ooh, (de aap) kruipt (scharrelt, klautert) heen en weer in den kajoe-aro-boom aan den kant van het eind van het water (de rivier), de aap buigt met het hoofd voorover (knikt van ja), de aap beweegt zich (zit onvast), rust uit aan het uiteinde van een overhellenden tak, die één geheel vormt met den eigenlijken boom aan den kant (het einde) van het water.

---

[1] In de Toengkalstreek bezigt men een korten paal van een halven meter lengte, die men in de balai opstelt, en waarbij en omheen de malim kruipende allerlei manoeuvres uitvoert.

[2] „Dajang indopalee" beteekent siamang of oengko. („Indopalee" misschien van „indoeq (= moeder) + „pala" (= vrucht)?

Kĕrtaŭ = boomtak (eigenlijk moerbezie-boom).

Tjoendoeng = overhellen.

Een Koeboe-geleerde beweerde, dat in bovenstaande saleh omschreven wordt het laatste stadium, waarin het foetus onder normale omstandigheden verkeert of zich voordoet, en waarbij dan de boom de moeder en de aap het kind voorstelt.

Hoewel het mogelijk is, lijkt dit in verband de geheele scène wel wat onwaarschijnlijk, te meer daar een Koeboevrouw over het algemeen zeer ontstemd is als men over een siamang of oengko spreekt.

7. *Bĕrmalin boedjoek* heet het „malimmen" om een wensch vervuld te zien, b.v. veel kinderen of veel meisjes te krijgen, niet door ziekten getroffen te worden, een welgestelden schoonzoon te vinden, enz. enz. en soms ook wel als iemand zwaar ziek zijnde een gelofte doet en beweert die te zullen nakomen als hij weer hersteld zal zijn.

Dit is een zeer dure geschiedenis, want de onkosten bedragen dan wel twintig rijksdaalders. Dit feest duurt dan ook drie achtereenvolgende nachten. Gedurende den eersten nacht (*gĕgĕrkan balai*) worden ongeveer 15 saleh's afgehandeld, en wordt het feest ongeveer middernacht beëindigd.

De tweede nacht heet *gawé laboeh*, waarbij alle 33 saleh's worden afgewerkt.

Gedurende den derden nacht (*ngoelang roenoet*) worden 30 saleh's afgehandeld.

Men bezigt hierbij een „bringin toedjoeh pangkat", die dan versierd wordt met bloemen en bladeren van planten die geen stekels of doornen hebben. Verder is alles hetzelfde als bij het gewone „bĕrmalim bĕsar".

8. *Bĕrmalim bringin poentjaq mĕligai* (d. i. het bezweringsfeest van den top van het paleis, n.l. het hoofd) is een feest, dat plaats heeft als een malim een van zijn leerlingen volleerd achtende, hem tot „malim-pĕngasoe" verheft, hem tot zijns gelijken maakt, of wel als zijn opvolger aanwijst, zoo de malim zich te oud begint te voelen om al die malim-gymnastiek nog behoorlijk te kunnen doen.

Hierbij bezigt men een „bringin toedjah pangkat", waarvan de bovenste drie ramen geheel versierd zijn met slingers van „bĕrtih", terwijl de onderste vier behangen zijn met „daoen doeri".

Bij zoo'n feest komt het geheele dorp op, en een ieder offert het een of ander in den vorm van vruchten en lekkernijen, om het feest zoo goed mogelijk te doen slagen en ook voor zijn eigen welzijn.

Behalve het gewone „bĕrmalim bĕsar", en het ettelijke malen zegenen van het publiek, bestaat dit vrij zelden voorkomende feest tusschen de bedrijven (saleh's) door uit een aaneenschakeling van zeer plastische en steeds woester uitgevoerde manoeuvres, waarbij de nieuw te bevestigen malim de lijdende partij is, en wat men noemt *digĕgĕr*, waarmede een overbrenging van de kracht en den geest van den ouden malim op den nieuwen wordt voorgesteld.

Zoo'n scène, n.l. het *„gĕgĕr"*, heeft ook veel plaats tusschen de bedrijven door bij een gewone bezweringsséance, als de hoofdmalim op eens een bevlieging krijgt, en hij een van zijn mede-malims, veelal een leerling waar hij veel mee op heeft, door zoo'n manoeuvre wat vlugger tot de volleerdheid wil brengen of een soort van uiterlijk bewijs wil geven van zijn toegenegenheid door hem aldus den zegen te geven, waarbij dan het idee voorzit, dat de leerling hierdoor weer iets meer van de geestkracht en bekwaamheden van den „malim-pĕngasoe" heeft binnengekregen!

Zoo'n bevlieging of genegenheidsuiting van den ouden malim t. a. v. zijn leerling heeft als volgt plaats.

Een saleh is bijna afgehandeld en de uitvoering van den dans is op het toppunt van haar woestheid. De oude malim en zijn leerling hebben vlak naast elkaar en met de schouders en hoofden tegen elkaar steunend een oogenblik rondgedanst. Op eens schiet de leerling wat vooruit, en loopt vlak voor den ouden malim te dollemannen, terwijl de oude malim met een palmiet van een pinangpalm in de hand achter hem aan zwaait en jaagt. De jonge malim, die in een soort van bezwijming komt, valt een vóór hem loopenden man om den hals, houdt zijn lichaam zooveel mogelijk stijf, en wordt aldus voortgetrokken. De oude malim blijft achter zijn voortgezeulden leerling doordansen, en slaat hem met de palmiet eenige malen flink over zijn achterlijf. Daarop legt men den jongen malim op den grond, richt zijn bovenlijf op, zoodat hij in zittende houding komt, zijn armen door een paar andere personen vastgehouden om hem in die houding te doen blijven, terwijl de oude malim

in den nek van zijn leerling gaat zitten rijden, als het ware dat lichaamsdeel als zitbank bezigende, waarop hij aanhoudend met zijn zitvlak heen en weer zit te dansen. De oeloebalang maakt zich tegelijkertijd verdienstelijk door met haar handen, in voorover gebogen houding op één van de schouders van den leerling te drukken.

Heeft dit een poosje geduurd, dan staat de oude malim op, draait zich om, zet zijn rechtervoet op den rechterschouder van den „begenadigde", steunt zelf op de oeloebalang om zijn evenwicht te bewaren, en schudt zoodoende met zijn voet zijn leerling flink door elkaar. Daarna legt de oude malim zijn handen op het hoofd van den leerling en doet hij een tijdlang de meest plastische en wulpsche bewegingen van den coitus na tegen den nek van zijn leerling, waarna hij zelf in een soort van bezwijming neervalt.

De jonge malim is dan weer een trapje wijzer geworden, door deze bezegeling is weer wat meer kracht en wetenschap in hem gevaren en vastgelegd, hij is weer een stap nader gekomen tot het volmaakte malimschap (*digĕgĕr*)!

Deze geheele voorstelling wordt door het publiek met groote aandacht en ernst gevolgd; de „rĕdap" wordt in een zeer opwindenden rhythmus geslagen.

9. Het *bĕrmalim timbang doendangan* [1] is een malimfeest, dat men houdt ter gelegenheid van een trouwpartij, wanneer de malim de betaling ontvangt voor al zijn hulp en diensten verleend aan het kind, dat thans in het huwelijk treedt.

Dit feest onderscheidt zich hierin van het gewone bĕrmalim, dat men, behalve een „bringin toedjoeh pangkat"; een soort van weegschaal (hefboom) opstelt, aan beide einden waarvan een schommel wordt verbonden. Hierop wordt het kind, dat in het huwelijk treedt, gewogen. Dit gebeurt alleen met hem of haar die voor het eerst gaat trouwen. Is dus één van beide partijen vroeger reeds gehuwd geweest, dan wordt hij (of zij) niet meer gewogen, daar de malim van hem (of haar) reeds vroeger als kinderdokter zijn betaling heeft genoten.

Treden zoowel man als vrouw voor het eerst in het huwelijk, dan worden zij tegen elkaar gewogen, en het verschil in gewicht bij de(n) minstwegende aangevuld met lĕmang en andere spijzen.

[1] Doendang = vroolijk gezang om kinderen te liefkoozen of in slaap te sussen.

Zijn de schommels aan ieder uiteinde van den hefboom even zwaar, dan worden bruid en bruidegom door den malim en zijn helpers geschommeld, heen en weer gewiegd, om ze een aangenamen eersten huwelijksnacht en een gelukkig huwelijksleven te doen deelachtig worden, natuurlijk onder het uitspreken van allerlei zegewenschen voor de toekomst.

Wordt slechts één van beide partijen geschommeld, dan wordt de schommel aan het ander eind van den hefboom geheel beladen met lĕmang enz. om een evenwichtstoestand te krijgen.

10. Een zeer groot malimfeest is het *bĕrmalim djadi* of *bĕrmalim datoeq*,[1] dat men houdt bij epidemieën, bij een zeer zware zieke of bij zeer groote feesten, wat niet anders is dan het „bĕrmalim bĕsar" of „bĕrmalim bringing toedjoeh pangkat", waarbij de heilige rĕdap, de *rĕdap pĕngoeroeng* van den hoofdmalin voor den dag komt. Deze rĕdap verschilt in niets van een gewone rĕdap van de „bidoewan", doch mag alleen door den malim zelf geslagen worden, omdat deze door hem of door zijn voorouders of leermeesters is gewijd en bestreken met olie en tĕpoeng.

De malim roept daarmede het volk tot het bĕrmalim op, en tijdens zoo'n malim-séance wordt dan drie malen gedurende den nacht de „saleh nangkap amal" afgehandeld (*tiga kali panggil amal*), waarbij de malim zelf de „rĕdap-pĕngoeroeng" beslaat.

Deze rĕdap kan op verzoek uitgeleend worden aan den malim-pĕngasoe van een andere doesoen, doch raakt de rĕdap bij die gelegenheid defect, dan moet die andere doesoen tien rijksdaalders „*bangoen*" betalen aan den eigenaar.

Maakt een gewoon mensch zoo'n rĕdap defect, dan moet hij dezelfde „bangoen" betalen en zullen bovendien allerlei ziekten en ongelukken zijn deel zijn.

Een gewone, niet heilige rĕdap, kost pl.m. f 2.50; een „rĕdap pĕngoeroeng" is niet te koop.

Is er een feest, een gezellige bijeenkomst of een slamĕtan in de doesoen, dan wordt er ook dikwijls gemalimd, doch meer bij wijze van amusement. Een paar personen die eenige saleh's kennen zijn dan de voorgangers (bij groote feesten zijn dit ook wel echte malim-pĕngasoe), tuigen zich zoo goed mogelijk op als malim-pĕngasoe,

[1] Voor „mĕndjadi" wordt veel „mĕndatoeq" gebezigd, vooral door malims.

en er wordt gemalimd onder algemeene vroolijkheid, gelach, gescherts en geschreeuw, en onder het maken van allerlei grimassen. Steeds zijn er dan minstens twee z.g. hoofdmalims.

Over het algemeen worden dan niet moeilijke saleh's voorgedragen, zooals „saleh lang", „saleh sĕkintjoeng", enz. Op een bepaalde volgorde van af te handelen saleh's wordt dan niet gelet.

C. De betaling van den doekoen bĕrmalim.

Voor een bezwering met een „bringin tiga pangkat" of een andere kleine bezwering ontvangt de malim als vergoeding voor zijn hulp: een witte kip (*ajam tĕgas*), een stuk doek (*kain blatjoe sĕkaboeng*) en één gulden.

Voor iedere groote bezwering wordt de malim met drie rijksdaalders betaald.

De leerling-malim werkt voor de eer!

Deze betaling, die *pĕngloewaran* heet, ontvangt de malim niet dadelijk na de plechtigheid. Het kan soms zeer lang duren, voordat hij zijn vergoeding ziet, soms ontvangt hij ze in het geheel niet, want voor zijn hulp aan zieke kinderen verleend, krijgt hij eerst de „pĕngloewaran" als het kind gaat trouwen, en voor de hulp aan gehuwden verleend eerst als één van hun kinderen een huwelijk aangaat.

Heeft de malim b.v. een ziek kind behandeld, dan knipt hij daarna een vlokje van het haar van het voorhoofd van het kind weg, ontvangt van de ouders daarbij een of ander muntstukje, veelal een cent, en wikkelt dat bosje haar en die cent samen in een lapje, dat hij bergt in een tinnen, nikkelen of kopĕren doosje, veelal een doosje uit een sirihbak of sirihdoos. Dit doosje heet de *tjoepoe hoeroengan soemangat*, en wordt ten slotte weer in een lapje gewikkeld en met een touwtje omwonden.

Van ieder door hem geholpen en nog in leven zijnden persoon bewaart de malim zoo'n doosje. Al die doosjes worden in een overdekten korf in de woning van den malim opgeborgen.

Gaat nu een vroeger geholpen kind trouwen, of treedt een kind van een vroeger behandelden persoon in het huwelijk, dan wordt eerst de malim betaald, d. i. men koopt zich los uit de macht van den malim, die dan het doosje (de doosjes) met inhoud terug geeft. Vandaar dat deze betaling „pĕngloewaran" heet, daar vóórdien het

doosje (of de doosjes) steeds bij den malim opgeborgen en gesloten blijft (blijven). Voldoet men hieraan niet, dan wordt men beboet met tien rijksdaalders door en voor den malim volgens de *adat piatoe*; doch een dergelijke beboeting is volgens menschenheugenis nog nooit opgelegd, daar men veel te bang is dan den steun van den malim te zullen verliezen.

Sterft de geholpen persoon voordat hij gaat trouwen of voordat een van zijn kinderen in het huwelijk treedt, dan is de malim deze zijn verdienste kwijt (hoewel ook dikwijls de bloedverwanten van den overledene dan den malim een kleine vergoeding geven), en geeft de malim de tjoepoe hoeroengan soemangat aan de ouders of naaste familieleden terug.

Sterft de malim voordat hij eenige betaling heeft ontvangen, dan komt die betaling later tegen inwisseling van het doosje en zijn inhoud ten goede aan de oeloebalang of naaste bloedverwanten van den overleden malim.

D. Koeboe-concilies.

Ook bij de Koeboes kent men een soort van godsdienstconferenties, want soms gebeurt het, dat eenige „malim-pĕngasoe" het initiatief nemen om op een bepaalde plaats te vergaderen en over het „bĕrmalim" en de hoogere wetenschap te confereeren, om moeilijke en duistere zaken tot klaarheid te brengen. Dat zijn zeer gewichtige bijeenkomsten als de geleerdsten en oudsten van het volk vergaderen. Een ieder wordt op die bijeenkomsten toegelaten, doch men heeft zijn mond te houden: alleen aan hoofden en andere ouden en wijzen worden wel eens inlichtingen verzocht; overigens zijn alleen de malim-geleerden aan het woord.

Zoo'n bijeenkomst wordt b.v. gehouden als een malim-geleerde reeds meermalen met zijn bezweringen geen resultaat heeft gehad, waardoor wordt verondersteld dat er iets aan zijn kunst (kunde) hapert, of b.v. als een malim-geleerde algemeen bekend staat veel succes met zijn bezweringen te hebben, waarom de andere malim-voorgangers bij hem zich op de hoogte komen stellen, enz.

In zulke gevallen begint een der geleerden voor te doen, hoe hij b.v. een saleh opvat, reciteert die, legt haar uit, danst haar voor, tevens aangevende of aantoonende de voorwerpen (doeken, bloemen, bladeren, eetwaren, gezegende dingen, enz.) die hij hierbij bezigt. Daarop draagt een andere malim diezelfde saleh op

zijn manier voor, waarmede hij b.v. meer succes heeft gehad. Vervolgens doet een derde hetzelfde, enz. tot een ieder der geleerden een beurt heeft gehad. Daarna worden de voor- en nadeelen van ieders methode breed uitgesponnen, tot men eindelijk tot een vergelijk komt, of liever tot men tot de overtuiging komt wiens methode de beste is.

De allures voor het houden van conferenties schijnen den mensch aangeboren, want ook hier doet men „erg" deftig, spreekt liefst „erg Koeboe-Haegsch", en met veel aplomb, waaronder men bij Koeboes en andere inlanders moet verstaan: het bezigen van heel wat spreuken en gelijkenissen. Ook een feestmaal ontbreekt niet!

Zoo hoorde ik bij een zeer langwijlig en zeer geleerd(!) geleuter, hoe een malim verklaarde, dat hij meer succes had met zijn bezweringen dan zijn collega's, omdat hij in verband met de diepe beteekenis van een saleh het noodzakelijk achtte, bij de uitvoering een takje mělati te bezigen, wat de anderen steeds hadden nagelaten: vandaar zijn succes! De conferentie besloot na ruim een halven nacht daarover doende te zijn geweest, voortaan steeds bij die gelegenheid een takje mělati te bezigen.

Geen verwijten, geen hatelijkheden, geen hard of onvertogen woord tusschen de Koeboegeleerden hoort men tijdens zoo'n concilie of synode; geen banvloeken of inquisitiemaatregelen worden uitgedacht tegen andersdenkenden of andersdoenden ... Ze komen heel gemoedelijk tot eenstemmigheid: anderen kunnen doen en laten wat hun goeddunkt. Maar het zijn ook slechts Koeboes.

HOOFDSTUK XII.

Rechtswezen.

Hoewel ook voor de Koeboestreken de *„Oendang² simboer Tjahaja"* geldt als leiddraad voor de rapat-marga (het districtsgerecht) waarvoor alleen adat-overtredingen worden afgedaan, ben ik overtuigd, dat nog vele straffen worden opgelegd voor overtredingen van adat-voorschriften, niet in de Oendang² Simboer Tjahaja voorkomende, waarvan in voorgaande hoofdstukken eenige werden vermeld. Hierna zal ik nog enkele daarvan noemen.

Doch deze zaken worden op de oude Koeboe-manier afgedaan door de oudsten (wijzen) en hoofden der nederzettingen, zonder dat die zaken ooit in registers worden ingeboekt: dat gebeurde vroeger ook nooit en het ging er even goed om, d. w. z. aan het rechtsbewustzijn van het volk wordt voldaan, waaraan bij onze rechtspraak veel hapert. En de Koeboe voelt nog zooveel voor zijn eigen instellingen, dat hij dit geheel in den haak vindt, en bang zichzelf en zijn familie er door te zullen blameeren niets er van mededeelt aan het bestuur, den vreemdeling. De door zoo'n bosch-rechtscollege van analphabeten opgelegde boeten worden steeds prompt betaald. En komt een geval uit, dan verklaart de schuldige steeds, dat hij die boete uit eigen vrijen wil betaald heeft, omdat dat zoo hoorde volgens de *„adat orang bari"*, en dat niemand hem hiertoe gedwongen heeft. De rechters blijven dan ook steeds onbekend.

Schuldvorderingen door niet-Koeboes (vreemdelingen) tegen Koeboes ingesteld, worden als regel door de rapats afgewezen, al erkent de Koeboe ook de vordering, daar een executie van de goederen van een gewonen armen Koeboe, hoe gering in waarde die goederen ook mogen zijn, hem van het gewone doesoenleven zou afschrikken, en in den grond bij iedere transactie tusschen Koeboes en niet-Koeboes de eerste op schromelijke wijze wordt afgezet, erkennende hij door zijn onwetendheid steeds het bedrag van de schuld, die de niet-Koeboe-handelaar hem op zijn manier voorrekent en die de Koeboe alsnog aan hem (door het leveren van boschproducten) heeft te vol-

doen, en, zoo mogelijk, ook zàl voldoen, al gaat hij daar jaren en jaren onder gebukt, en al begrijpt hij dikwijls niet, dat zijn schuld nu nog niet is aangezuiverd!

De Koeboe is over 't algemeen eerlijk, ook als beklaagde in een strafzaak.

Zal een Koeboe zijn verklaring onder eede bevestigen, dan gaat hij naar het bosch [1], een bakje of schoteltje medenemende waarin wat benzoé-hars is gelegd. Op een open plekje in het bosch gaat hij hurkende zitten, zet het bakje met wierook op den grond, steekt den wierook aan, en zegt: *»djika akoe bohong didalam pĕrkataānkoe ini, hidoep tidaq slamat, mati tidaq rohmat«* (als ik in deze mijne verklaring lieg, zal mijn leven zonder zegen zijn en mijn dood onbarmhartig). Dit zeggende slaat hij meteen zevenmaal met de vlakke hand op den grond, terwijl hij daarop in dezelfde houding zijn hoofd achterover gooit, zoodat zijn gezicht naar boven gekeerd is; zijn oogen naar het zenith gericht (*nĕngkada kalangit*) [2], zegt en daarop:

Ini boemi, boelan, bintang, matahari saksilah, akoe, kalau akoe bohang atau ngarang [2], kapoetloeq tidaq bĕrpoetjoeq, kabawah tidaq mĕnjoeroeng [3] bangkar [4], ditĕngah digiriqkan koembang, ĕmbaq [5] kĕrakap [6] naik batoe, ĕmbaq nijoep aboe poetjoeq boeboengan, ĕmbaq api makan sĕkam, hidoep taq slamat mati daq rohmat.

Deze aarde, maan, sterren en zon zijn mijn getuigen; als ik lieg of klets (leugens verzin), (dan zal) van boven de top afsterven (zal niet meer uitspruiten), van beneden zullen de wortels niet meer groeien, in het midden zal (ik) door bijen doorboord worden (halfweg zullen bijen of torren gaten in mij boren) [7], (ik zal zijn) gelijk een jonge sirihplant die tegen steen opgroeit (en zich niet kan vasthechten), gelijk asch weggeblazen van boven op den nokbalk van een huis (d.i. rust noch duur hebben), (ik zal getroffen worden door ziekten en onheilen)

[1] Dit wordt thans veelal nagelaten.

[2] D. w. z. het vertikaal naar den hemel kijken, evenals een rups zich aan haar draad van een boomtak laat afzakken.

[3] Njoeroeng = groeien, in lengte toenemen van wortels.

[4] Bangkar = wortels van boomen.

[5] Embaq = saperti, saoepama, gelijk, als, bijvoorbeeld.

[6] Kĕrakap = benaming voor een jonge sirihplant tot ongeveer een halven meter hoog.

[7] Tot hier vergelijkt de eedsaflegger zich bij een boom.

gelijk vuur de rijstbolsters verteert (die lang smeulend doorbranden, doorgloeien): mijn leven zal zonder zegen zijn en mijn dood zonder barmhartigheid.

In de Bahar- en Lalanstreek wordt thans veelal gezworen bij de piagĕms van Ratoe Senochoen, welke piagĕms op de wijze van een Qo'rān boven het hoofd van den eedsaflegger worden gehouden door den bewaarder van de piagĕm of ook wel door het margahoofd.

Hier volgen nog eenige strafbare feiten en wettelijke voorschriften, die min of meer afwijken van die welke voorkomen in de Oendang[2] Simboer Tjahaja:

a. *Lang mĕnjambar boeih* (het neervliegen van een kiekendief om schuim op het water als zijn prooi te grijpen) heet het strafbare feit, waaraan een man of jongeling zich schuldig maakt, als hij een bloem of bloemen [1] uit het water opvischt en bij zich steekt, welke losgeraakt is (zijn) uit het haar (de haarwrong) van een bovenstrooms badende maagd.

De boete [2] hierop gesteld bedraagt 3 rijksdaalders, waarvan de helft toekomt aan de beleedigde badende maagd, en de andere helft aan de rechters.

b. Komt een man op den weg of waar ook een zwangere vrouw tegen, en veroorlooft hij zich dan de onbeschoftheid met de vlakke hand zachtjes tegen zijn eigen buik te slaan, dan is hij schuldig aan *gonjè'kan perampoean boenting* [3], waarvoor hij een boete van zes rijksdaalders oploopt, waarvan de helft is voor de beleedigde zwangere vrouw, en de andere helft voor de rechters.

c. *Mĕnĕrdjoeni orang di-ajĕr* (zich op iemand in het water neerstorten) heet het strafbare feit, waaraan iemand zich schuldig maakt,

---

[1] Oelang[2] is de algemeene naam voor allerlei bloemversiersels in het haar (de haarwrong) van een vrouw.

[2] Een vergoeding of boete voor geleden schade of aangedane beleediging heet *tansoeko*.

[3] Gonjè' = gonjèl = zacht drukken, voelen, aanraken, bekloppen van een gezwel.

Door deze handeling acht een zwangere vrouw zich beleedigd, omdat men hierdoor te kennen geeft, dat het daar in haar buik geen zuivere waar is!

als hij zich naar een plaats begeeft om te gaan baden, terwijl daar juist iemand van de andere sekse badende is [1], zonder te voren geroepen te hebben of zich iemand daar bevindt en het antwoord daarop te hebben afgewacht.

De boete hierop bedraagt 3 rijksdaalders, waarvan de helft voor de rechters is, en de andere helft voor de bij het baden overvallen persoon.

d. *Dĕngimbang* [2] *mĕngintai* [3] heet het strafbare feit waaraan iemand zich schuldig maakt als hij badenden van een andere sekse begluurt.

De boete hierop bedraagt 12 rijksdaalders, waarvan zes rijksdaalders voor de(n) begluurde(n) en de andere helft voor de rechters.

e. Heeft het kind van A een kind van B in een twist verwond, dan wordt A veroordeeld tot het betalen van de onkosten van een malimfeest en f 2,50 aan den malim welke veroordeeling heet *kĕna tĕpoeng kasai.* [4]

f. *Njĕram* [5] heet de veroordeeling, welke een man treft, als een meisje of weduwe eigendunkelijk hem in zijn woning gaat opzoeken met het doel om met hem te trouwen of bij hem te blijven, zonder dat de man hiervan te voren iets afwist of hij zou kunnen vermoeden dat dit gebeuren zou.

---

[1] Het baden geschiedt hier bij beide seksen geheel naakt.

[2] Mĕngimbang = zich verstoppen, samengaande met aarzelen om binnen te komen.

[3] Mĕngentai = begluren.

[4] Tĕpoeng kasai heet de beschildering met meelstrepen van een zieke of pasbevallen vrouw, vóórdat het „bĕrmalim" begint. Dit gebeurt met meel van rijst gedrenkt in citroenwater, waarmede lange strepen gemaakt worden dwars over het voorhoofd, over de borst en over de lengte van de armen en onderbeenen. De strepen over armen en onderbeenen loopen om iederen pols en enkel uit in een ring.

[5] Njĕram = kippevel krijgen, te berge rijzen van de haren.

Dit feit wordt aldus aangeduid, omdat de man, wien zoo iets overkomt, een dergelijk gevoel moet doorleven, daar verondersteld wordt, dat hij hiertoe wel eenige aanleiding zal gegeven hebben, doch niet zooveel dat hij kon verwachten, dat de vrouw zich zóó tot hem aangetrokken zou gevoelen, dat ze zoo maar bij hem in huis zou komen loopen, en..... hij er eigenlijk mee opgescheept zit!

Wenscht de man haar te trouwen of niet, steeds wordt hij beboet met 3 rijksdaalders, waarvan de helft is voor de rechters, en de helft *„tansoeka"* voor de verliefde vrouw.

Wenscht de man haar te trouwen, dan mogen haar ouders geen giften of geschenken vragen en het huwelijk niets in den weg leggen, doch is de man verplicht de schulden van het meisje (de weduwe) voor zijn rekening te nemen.

g. Hij, die een ander doodt, wordt veroordeeld tot de betaling van f 80 bloedprijs (*bangoen*), [1] te voldoen aan de erfgenamen (familieleden) van den gedoode.

Zoo die bloedprijs op aanmaning binnen drie maanden niet betaald wordt, mag de dader door de erfgenamen (familieleden) van den gedoode overhoop gestoken (gedood) worden.

h. Wordt iemand betrapt, als hij 's nachts zich in of onder eens anders huis verbergt, en wordt hij op dat moment gedood, dan kan de dader niet door den bloedprijs getroffen worden en is straffeloos, omdat verondersteld wordt dat de gedoode kwade bedoelingen had.

i. Wordt een overspeler met eens anders vrouw op heeterdaad in huis betrapt, en doodt de echtgenoot van de overspelige vrouw hen beiden, dan is hij niet strafbaar. [2] Doodt de bedrogen echtgenoot alleen zijn overspelige vrouw of alleen den overspeler, dan wordt hij beboet met f 80 bloedprijs, te voldoen aan de familieleden (erfgenamen van de(n) gedoode).

k. Groote bloedschande (*soembang bĕsar*) [3] wordt gestraft met den dood door verdrinking. Beide partijen worden ongebonden in een *boeboe* [4] gestopt en in een *loeboeq* [5] geworpen. Ze krijgen een nagemaakt of tinnen mes mede, waarmede zij mogen trachten de boeboe stuk te snijden om zich te redden.

---

[1] Bij de Koeboes bedraagt de bangoen voor een ieder evenveel, en maakt men geen onderscheid tusschen hoofden en de gewone dorpsbewoners.

[2] Daar hij hiertoe het recht heeft, wat uitgedrukt wordt met *sah njamboet*, d. i. het overeenstemmende recht, n.l. het recht dat hem toekomt in overeenstemming met de beleediging die hem wordt aangedaan.

[3] D. i. de bloedschande van een vader of moeder met hun kind of tusschen broers en zusters onderling.

[4] Boeboe = vischfuik van rottan of soms ook van bamboe, die in diep water wordt neergelaten.

[5] Loeboeq = kom in de rivier, tevens draaikolk, waar de rivier zeer diep is.

l. Kleine bloedschande (*soembang ketjil*) [1] wordt gestraft met levenslange te werk stelling van beide partijen bij het doesoen- of ladanghoofd, wat *dipoenggah* [2] heet.

Hun straf wordt omschreven door de uitdrukking: *„kĕna oetang kĕtambaq mati, kĕna hoekoem kĕtiban* [3] *bijé“* [4] (beladen met een schuld, die slechts door den dood kan aangezuiverd, vereffend worden, (en daarom) getroffen door een altijddurende veroordeeling, òf (en daarom) veroodeeld den tol voor hun inzet te betalen.)

m. Is een vrouw *boenting gĕlap*, [5] dan wordt zij veroordeeld evenals iemand, die schuldig is bevonden aan „soembang ketjil“.

n. Zeer onbehoorlijk is het, als men bij iemand de huistrap opkomende zijn kapmes in den bovenkant van den trapstijl (*kepala tangga*) slaat, wat wil zeggen dat men aldus het hoofd van den bewoner van het huis zal bewerken, als hij b.v. zijn schulden niet betaalt, enz.

Dit feit wordt gestraft met een boete van zes tot twaalf rijksdaalders, waarvan de helft is voor de rechters en de andere helft voor de beleedigde partij.

o. Onbehoorlijk is het als iemand des nachts schulden komt innen, of dit doet terwijl de schuldenaar slaapt, of als de schuldenaar op weg is (om in zijn levensonderhoud te voorzien door het zoeken naar boschproducten of voor andere dringende zaken), of als de schuldenaar een praatje staat te maken (op het dorpsplein), of als de schuldenaar aan den maaltijd is. [6] Door zoo'n onbehoorlijke daad van den schuldeischer is de schuld, hoe groot ook, van rechtswege vervallen.

Wordt de schuldenaar echter fatsoenlijk gemaand, en is hij wel van plan te betalen, hoewel hij momenteel daartoe in de

---

[1] D. i. de bloedschande van zwager met schoonzuster, broers- of zusterskinderen, en met zijn schoonouders.

[2] Dipoenggah = opgevoerd, overgebracht, overgeladen, n.l. in handen gesteld van het hoofd.

[3] Kĕtiban wordt veel als „tĕrkĕna" gebruikt.

[4] Bijé = bija = bijar of béja.

[5] D. i. buiten echt zwanger, dikwijls ook zonder dat de dader bekend is, of zonder dat zij den man van wien zij zwanger is, wil noemen.

[6] Kortom, als de Koeboe buiten zijn „kantooruren" wordt gemaand, dan wordt dit als onbehoorlijk beschouwd.

onmogelijkheid verkeert, dan verzoekt de schuldenaar uitstel, b.v. een maand, onder het afgeven van een teeken (schuldbewijs) aan den schuldenaar, dat b.v. bestaat in een speer. Is die maand verstreken zonder dat de schuldenaar betaalt, dan vervalt die speer aan den schuldeischer, die evenwel zijn recht op de onbetaalde schuld blijft behouden. Wordt de schuld binnen die maand voldaan, dan moet de speer aan den schuldenaar worden teruggegeven, daar zich anders de schuldeischer aan diefstal schuldig maakt.

p. Sterft van een echtpaar de man, dan is de weduwe verplicht tot de betaling van de helft der door haar man nagelaten schulden.

Sterft van een echtpaar de vrouw, dan is de man verplicht alle schulden van zijn overleden vrouw te voldoen.

q. Vindt iemand een kind in het bosch, dan is hij verplicht dat kind groot te brengen alsof het zijn eigen kind is. Komen later de ouders dat kind terugeischen, dan moeten zij aan den vinder 20 rijksdaalders betalen en de voedingkosten restitueeren. Eischen de ouders echter binnen drie maanden hun kind terug, dan behoeven slechts de voedingkosten vergoed te worden.

r. Een handelaar heeft niet het recht vorderingen in te stellen tegen zijn debiteuren betreffende handelstransacties op eenzame onbewoonde plaatsen aangegaan, d. i. buiten het dorp, zonder dat den hoofden hiervan iets bekend kan zijn, hetgeen wordt weergegeven door: *„bĕrlaboeh di pinggang rantau, bĕrkĕdai didoesoen tinggal"* (d. i. (wel zijn prauw) vastleggen in het midden van een rivierbocht (om handel te drijven, maar) het (openlijk) winkelen in het dorp wordt achterwege gelaten).

DEEL II.

De Boelian-Koeboes.

HOOFDSTUK XIII.

Inleiding.

Aan weerszijden van de monding van de Bahar-rivier heeft men een doesoen, n.l. aan den linkeroever Moeara Bahar Tĕloek en aan den rechter Moeara Bahar Tandjoeng. Ieder dezer doesoens heeft haar eigen hoofden. Beide zijn het Koeboe-doesoens, doch waar te Moeara Bahar Tĕloek dezelfde Koeboes verzameld zijn als de hiervoren beschrevene, d. z. de Koeboes, die allen hun afstamming opvoeren tot de Koeboes van Oeloe Kĕpajang en Koeboe lèbar tĕlapaq, enz., die „bĕrmalim" zooals malim Koejoeq en zijn negen leerlingen eens deden, en in hoofdzaak allen dezelfde gewoonten en gebruiken hebben, zijn te Moeara Bahar Tandjoeng de z.g. Boelian-koeboes bijeengebracht, terwijl hier ook Djambiërs en lieden van Blidah huizen.

Die Boelian-Koeboes kan men beschouwen als reeds zeer geciviliseerde Koeboes, dan wel als Koeboe-achtige doesoenbewoners, want met beiden hebben ze ongeveer evenveel gemeen, wat zij weergeven door te zeggen dat zij wel Koeboes zijn, maar dat bij hen bestaat het *tindiq daboeng soenat rasoel* d.w.z. dat bij hen als regel voorkomt het doorsteken van de oorlellen bij meisjes, het tandenvijlen en de besnijdenis (dit laatste echter veelal niet inderdaad, waarover later.).

Ze zijn flinker, krachtiger en beter doorvoed en veelal blanker van huidskleur, en hoewel zeer bescheiden minder schuw en bang voor den vreemdeling dan de hiervoren beschreven Koeboes.

Ze beschouwen zich als Mohamedanen, doch zij verrichten nooit de Mohammedaansche gebeden. Varkensvleesch en alles wat door Mohamedanen als onrein beschouwd wordt eten ook zij niet. De gebruiken bij geboorten en huwelijk zijn gelijk aan die van de Mohamedaansche doesoenlieden, een doode wordt op gelijke wijze

begraven. Doch evenals bij een doode niet gebeden wordt, zoo mist men bij al deze Mohamedaansche gebruiken grootendeels dan wel geheel alles wat betreft het Mohamedaansche bidden, hoewel overigens bij alles overvloedig qorān-spreuken en Mohamedaansche uitroepen gebezigd worden.

In hun onderhoud voorzien zij als Koeboes, jagen, vangen visch, zoeken boschproducten, leggen ladangs aan precies als andere Koeboes; hun huizen bouwen ze op dezelfde wijze, hoewel hun woningen in de doesoen over het algemeen grooter en wat degelijker zijn; en verder kennen zij een soort van „bĕrmalin," dat door deze Koeboes *bĕrsaleh* wordt genoemd, en dat algemeen in zwang is in die streek, zóó zelfs dat Palembangers en andere niet-Koeboes hieraan zeer veel meedoen, en zoo niet, hieraan dan toch zeer groot gewicht hechten, en bij ziekten en ongevallen zelf veel op de wijze als Boelian-Koeboes door bezweringen genezing trachten te vinden.

Ze noemen zich Koeboe Boelian, omdat ook zij zich vroeger in de bosschen schuil hielden, n.l. aan de boven-Boelianrivier (Djambi), daarin hun bestaan vonden en nog vinden, en zich niet met de buitenwereld bemoeiden; doch in hun geschiedenis willen ze doen voorkomen of zij sinds overoude tijden evengoed Mohamedaan waren als ieder ander, d.w.z. zij vertellen een geschiedenis, waarin het „tindiq daboeng soenat rasoel" als iets heel gewoons is ingevlochten.

Vandaar dat, zoo men een Boelian-Koeboe vraagt of hij een „Koeboe" is, hij zal antwoorden: neen, ik ben een „Koeboe Boelian".

Wat hierna over gebruiken en instellingen van deze Boelian-Koeboes is opgeteekend, is datgene waarin zij afwijken van de gewone Koeboes dan wel van de gewone Mohamedaansche doesoen-lieden van dit ressort.

HOOFDSTUK XIV.

De Geschiedenis der Boelian-Koeboes.

In overoude tijden, toen er nog geen sultan over Djambi regeerde, was de vorst van Djambi (radja Djambi) een zekere Panĕmbahan Dibawah Sawoh, omdat zijn huis onder een sawoh-boom stond. Aan de monding van de Boelian-rivier (een zijrivier van de Djambi-rivier) bestond toen reeds een doesoen van Djambiërs. Deze doesoen heette Moeara Boelian waarvan het hoofd Loerah Bontèng was.

De lieden van Moeara Boelian wisten toen niet en hadden er ook nooit van gehoord, dat er nog menschen woonden aan den bovenstroom van de Boelian-rivier, totdat op zekeren dag iemand van Moeara Boelian, die een klein eind bovenstrooms van de doesoen bezig was visch te vangen met een staketsel, een reeds gedeeltelijk verkoold stuk brandhout de rivier af zag drijven, dat hij opvischte, en naar Loerah Bontèng bracht. Loerah Bontèng bracht dit stuk brandhout op zijn beurt weer naar den vorst Panĕmbahan Dibawah Sawoh, en deelde hem mede dat dit een teeken was, dat aan den bovenstroom van de Boelian-rivier zich menschen moesten ophouden.

De vorst gelastte daarop aan Loerah Bontèng, daaromtrent eens een onderzoek in te stellen, wat Loerah Bontèng dan ook deed, en te Loeboeq Pèlang aangekomen zag hij daar een dorp, waar ongeveer 150 menschen woonden, die echter allen het bosch in vluchtten, toen ze zagen dat ze door Loerah Bontèng ontdekt waren. Dit waren de Boelian-Koeboes.

Bij den vorst teruggekeerd deed Loerah Bontèng verslag van zijn bevinding en tevens, dat er onder die 150 vluchtenden één bijzonder mooie maagd was, en men zou geen inlandsch vorst moeten zijn om haar niet dadelijk voor zich te begeeren. Ook hier was dit het geval, en Panĕmbahan Dibawah Sawoh gelastte aan een zekeren Tjĕngkaroeq Batoe, een van zijn krijgsoversten, om met zes andere personen, naar Loeboeq Pèlang te gaan en die maagd te halen. Dit gebeurde, en Tjĕngkaroeq Batoe bracht haar bij den vorst.

Ze heette Bajan Lais en had twee broers, n.l. Si Tjèrèn en Si Rompaq.

Toen Bajan Lais door Tjĕngkaroeq Batoe geroofd werd, waren haar broers niet aanwezig. Bij hun terugkeer vertelde hun moeder dat Bajan Lais was geroofd, en dat de schaker roode oogen had, dat zijn borst en wangen behaard waren.

Si Tjèrèn en Si Rompaq togen er toen dadelijk op uit om hun zuster te vinden; de één gewapend met een kris, de andere met een speer. Weldra ontmoetten zij Tjĕngkaroeq Batoe, waarop tusschen hem en de twee gebroeders een hevig gevecht ontstond. Na een halven dag onafgebroken strijden had nog geen van beide partijen een wond opgeloopen, niettegenstaande er over en weer verwoed naar elkaar gestoken en op elkaar ingehakt werd, waarop Tjĕngkaroeq Batoe aan zijn tegenpartij vroeg wat eigenlijk de reden was, dat zij den strijd had geopend. Si Tjèrèn en Si Rompaq antwoordden hem, omdat hun zuster, de maagd Bajan Lais was geroofd en zij in de vaste overtuiging verkeerden, dat niemand anders dan Tjĕngkaroeq Batoe dit gedaan had, waarop Tjĕnkaroeq Batoe onmiddellijk bekende dat hij dit gedaan had, doch gehandeld had op last van den Radja van Djambi; en dat, zoo hij die maagd niet gebracht had, de vorst hem zeker gedood zou hebben.

Si Tjèrèn en Si Rompaq vroegen hem daarop, waar Djambi lag en of dat een land was aan deze zijde dan wel aan de overzijde van de zee (groote rivier).

Tjĕngkaroeq Batoe vertelde hun toen, dat Djambi een land was zooals dit land, en dat zij slechts de Boelian-rivier hadden af te zakken tot aan de monding, en vandaar zich weder moesten laten afzakken tot zij kwamen aan een groote kampong; dat was Djambi.

Si Tjèrèn en Si Rompaq zetten daarop hun tocht voort, alles wat zij aan menschen of dieren ontmoetten doodend tot zij aan Djambi kwamen, daar drie dagen buiten de versterkte plaats (kota) bleven wachten en in dien tijd ongeveer 50 menschen doodden.

Toen dit reeds gebeurd was meldde men den Panĕmbakan Dibawah Sawah, dat er buiten de kota menschen waren die „amok" maakten, waarop de vorst zeide: „dan zijn dat zeker de broeders van Bajan Lais. Laat hen in de kota komen".

Dadelijk kwamen Si Tjèrèn en Si Rompaq in de kota en maakten hun opwachting bij den vorst, waarop deze hen toesprak en zeide: „Doodt niet verder mijn onderdanen, Uw zuster Bajan Lais

bevindt zich bij mij; ge kunt haar weder naar huis terugbrengen, maar Bajan Lais is thans zwanger, en als zij een kind krijgt, geeft dat kind dan geen naam en breng het eerst bij mij, opdat ik het zelf een naam geve".

Bajan Lais werd daarop door haar broeders naar Loeboeq Pèlang aan de boven-Boelian teruggebracht. Na eenigen tijd beviel ze daar van een zoon en bleef in die doesoen tot haar kind al kon loopen en praten. Eerst toen brachten Bajan Lais, Si Tjèrèn en Rompaq het kind bij den Panĕmbahan. Toen het kind bij den vorst was aangekomen, verzamelde deze vele lieden om zich heen en richtte een feestmaal aan om luister bij te zetten aan de naamgeving van het kind van Bajan Lais. De vorst nam toen een flinken tak van een nagasari-boom, toonde hem aan het kind en vroeg het: "Waar is het uiteinde (*oedjoeng*) en waar het begin (*pangkal*) van dezen tak, en welke houtsoort is het", waarop het kind antwoordde: "dit is het begin en dit het eind, en dit hout heet nagasari". Het kind had juist geantwoord en aangewezen. De vorst liet toen bij bekkenslag alle lieden van het dorp oproepen en sprak: "U allen groot en klein (*kĕtjil tidaq dipanggil nama, bĕsar tidaq dipanggil gĕlar*) doe ik weten, dat dit kind heet "Raden Nagasari, Radja di Boelian".

Daarop keerden Bajan Lais, Si Tjĕrĕn en Si Rompaq met Raden Nagasari naar Loeboeq Pèlang terug, doch de vorst had hun gelast, als het kind op den leeftijd was gekomen dat het besneden moest worden en zijn tanden moesten worden gevijld (*disoenat rasoel dan daboeng*), men hem opnieuw naar Djambi moest brengen.

Nadat hij geruimen tijd te Loeboeq Pèlang aan de boven-Boelian had doorgebracht, brak die tijd aan. Raden Nagasari werd opnieuw naar Panĕmbahan Dibawah Sawoh gebracht, die toen weder al zijn onderdanen verzamelde tot een grooten maaltijd ter eere van Raden Nagasari's besnijdenis en tandenvijlen. Doch het te besnijden deel had een dergelijke hardheid en onkwetsbaarheid, dat een mes er geen vat op had. Negen messen had men er reeds op geprobeerd, en steeds was het mislukt. Toen ging men aan Panĕmbahan Dibawah Sawoh vragen wat men moest doen, waarop de vorst zeide: "Raden Nagasari zal besneden worden, en als een mes geen vat heeft op den voorhuid, leg dien dan op het massief steenen schaakbord (*batoe tjatoer*) voor mijn woning, zet er een kapmes met den scherpen kant op, en slaat met een voorhamer (= *bodĕn*) op den rug van het kapmes". Dit gebeurde, en men sloeg zoo hard met den voor-

hamer tot het massief steenen schaakbord aan stukken was geslagen .... doch zonder verdere uitwerking!

Opnieuw gaf men hiervan kennis aan den Panĕmbahan Dibawah Sawoh, die toen blijkbaar ten einde raad zeide: „Slacht dan een geit, neem het bloed er van en bet daarmede het schaamdeel van Raden Nagasari, en dan zullen we het daarmee maar voor afgedaan beschouwen (*diharoeskan sadja*)." [1] Aldus gebeurde.

Het vijlen van Raden Nagasari's tanden, had blijkbaar het gewone verloop.

Toen deze bewerkingen waren afgeloopen keerde Raden Nagasari naar de boven-Boelian terug, en werd vorst van de geheele Boelianstreek, d. i. van den oorsprong tot aan de monding van de Boelianrivier. Hij vestigde zich te doesoen Toewa, bovenstrooms van de doesoen Loeboeq Pèlang. In zijn dorp zocht Raden Nagasari zich een vrouw, wier naam niet meer bekend is en verwekte bij haar één zoon, Raden Lontar genaamd en één dochter Kălipa Sri.

Raden Lontar volgde zijn vader Raden Nagasari op als vorst van de Boelian-streek. (*„Radja di tanah Boelian"*.)

Raden Lontar had twee zoons n.l. Singa Mĕnggala en Oedo Mĕnggala.

Om welke reden weet men niet, doch Raden Lontar werd opgevolgd door zijn jongsten zoon Oedo Mĕnggala, niet meer als vorst, doch als gewoon hoofd, ondergeschikt aan den vorst van Djambi, die toen den sultanstitel reeds had, en sultan Kramat heette.

Oedo Mĕnggala had één zoon genaamd Rĕgĕnding, en één dochter Sri Moendam.

Na Oedo Mĕnggala's dood werd zijn zoon Rĕgĕnding hoofd van de Boelianstreek met den titel van Dipati Djĕntikan; deze werd weer opgevolgd door zijn eenigen zoon Gĕmar met den titel (rang) van „pasirah".

Pasirah Gĕmar had één zoon genaamd Doengkap en twee dochters genaamd Gĕdik en Moeripa, en werd als pasirah door zijn zoon opgevolgd.

---

[1] Dat „diharoeskan sadja" heeft thans onder de Boelian-Koeboes nog veel plaats. Als b.v. ouders hun kinderen niet gaarne verwond zien door eene besnijdenis, gaat men er al gauw toe over om een geit te slachten, bet het schaamdeel van het kind (jongen of meisje) daarmede zóó, dat het geitenbloed er afdruipt, door welke handeling men dan de besnijdenis imiteert. Door zoo'n imitatie-besnijdenis in navolging van Raden Nagasari acht men een kind als inderdaad besneden.

Pasirah Doengkap leeft thans nog, doch is geen hoofd meer.

De lieden van de boven-Boelian, de z.g. Boelian-Koeboes, huizen daar thans niet meer, en zijn tengevolge van den Djambi-oorlog vereenigd in de doesoens Moeara Bahar Tandjong [1] in dit ressort, te Moeara Boelian en te Maroewo. [2]

---

[1] Te Moeara Bahar Tandjong zijn thans in totaal 114 Boelian-Koeboes vereenigd, waarvan 36 belastingplichtige mannen.

[2] In de buurt van Moeara Tembesi (?).

HOOFDSTUK XV.

De Sidi en het bĕrsaleh.

In de kota Djambi woonde in overoude tijden iemand Kĕmantan Dĕroe [1] genaamd, die zeer geleerd was en met bovennatuurlijke kracht begaafd, daar hij eens een doode in het leven had teruggeroepen. Hoe dit geschiedde wordt als volgt verhaald:

Kĕmantan Dĕroe groef voor het huis van den doode een gat in den grond van ongeveer 3 vadem lang en breed en ongeveer zes onderarmslengten diep, en nam een lange rottan (sĕgo), waarvan het ééne eind in den kuil hing en het andere in het huis van den doode werd gelegd. Het lijk lag in het huis en de kuil was geheel leeg.

Daarop begon Kĕmantan Dĕroe een bezweringsséance te houden bij den doode aan huis met het doel, om dezen weder levend te maken (*bĕrdjanam*). [2] Na een oogenblik in het huis bezig te zijn geweest, kwam Kĕmantan Dĕroe naar buiten, liep dansende (bĕrĕntak) over de rottan tot aan den door hem gegraven kuil, sprong den kuil in, rolde zich erin rond en ging toen liggen als een doode.

Terwijl Kĕmantan Dĕroe in den kuil bezig was met rollen en rondvroeten, stond zijn vrouw boven aan den rand van den kuil, roepende: *„djindjangmoe djangan dibagi maloe, djindjangmoe djangan dibĕri sopan, pintaʼkoe boléh tĕdokoe kaboel, kalau lagi djindjangmoe bĕrgoena"*. (Worde uw geestkracht niet te schande gemaakt, doe uw geestkracht geen schande aan, o mocht mijn bede verhoord worden als (moge) uw geestkracht nog van nut is (zijn). [3]

Nadat zoodoende drie vierde van den nacht voorbij was, werd de doode in het huis opeens weer levend, waarop Kĕmantan Dĕroe en zijn vrouw zich naar het huis van den tot het leven teruggekeerden persoon begaven, waar zij hun bezweringsséance voorzetten (bĕrsaleh),

---

[1] Dĕroe = loeien.

[2] Een bezweringsséance, waarbij een kuil gegraven wordt om daarin den zieke te bezweren (bĕrsaleh) heet *bĕrdjanam*.

[3] Djindjang = de krachtige geïnspireerde geest van den „sidi".
Sopan = een mooi woord voor „maloe".
Tĕdo = verzoek, bede.

om den pas herlevenden persoon verder geheel te genezen. Toen het dag werd was de séance afgeloopen, en de kort te voren overleden persoon weder springlevend!

Kĕmantan Dĕroe werd in die heilige en geheime kunst als geestenbezweerder (sidi) opgevolgd door zijn zoon Datoeq Ilang di Oesoengan, die zijn naam te danken heeft aan het feit, dat, toen hij overleden was, en men zijn lijk op een draagbaar (*oesoengan*) grafwaarts droeg, hij midden op den weg de dragers met een ledige lijkbaar liet staan (voortkuieren), terwijl zijn lijk spoorloos verdwenen was zonder dat men er ooit weer iets van gezien heeft. Zijn assistente (*inang*) bij zijn bezweringswerk was zijn vrouw, evenals zijn moeder Kĕmantan Dĕroe had bijgestaan in de toepassing van de hoogere wetenschap.

Na Datoeq Ilang di Oesoengan werd diens zoon Datoeq Itam Ditandjoeng de geleerde voorganger. Hij had een zeer donkere huidskleur en woonde op een *tandjoeng* (landtong) aan de rivier, vandaar zijn naam. Deze hield blijkbaar de geheime kunst niet voor zich alleen, en moet anderen daarin onderwezen hebben, want na zijn dood traden meerdere personen tegelijk als sidi op, die ieder door hun eigen vrouw (inang) werden bijgestaan.

De tegenwoordige sidi's der Boelian-Koeboes te Moeara Bahar Tandjoeng heeten Langgoeq en Mat Rĕsad. [1]

Hoewel de Koeboes beweren dat het bezweren, het uitdrijven van geesten, genezen van zieken bij de Boelian-Koeboes „heel anders" in zijn werk gaat dan bij de overige Koeboes van dit ressort, heeft men onder dit „heel anders" alleen te verstaan, dat het „bersaleh" der Boelian-Koeboes slechts een variatie is op het „bĕrmalim" der gewone Koeboes, terwijl behoudens eenige afwijkingen, overigens alles ongeveer op hetzelfde neerkomt.

Trouwens een Koeboe zegt op dit punt nog al gauw dat iets „heel anders" is, want ook de verschillende soorten van „bĕrmalim", hiervoren beschreven, vindt de Koeboe ieder op zichzelf iets heel anders, hoewel overal dezelfde bezweringsmis wordt afgehandeld met dezelfde daarbij behoorende gymnastiek, enz., terwijl die één en dezelfde bezweringsmis door kleine toevoegingen of afwijkingen voor bepaalde gevallen is toepasselijk gemaakt.

[1] Mat Rĕsad viel kort geleden uit een hoogen sialangboom, en overleed tengevolge van dien val.

Zoo vindt men dan het navolgende bij het „bĕrsaleh" terug, wat hiervoren reeds onder het „bĕrmalim" werd besproken:

1e de voorstelling, die men zich maakt, van de geboorte en van het afsterven van een mensch;

2e het begrip van ziel en materie;

3e het idee dat iemand ziek wordt door inwerking van booze machten op 's menschen ziel, welke kwade invloeden slechts gekeerd kunnen worden, d.w.z. de zieke slechts genezen kan worden, door den krachtigen en hoogbegaafden geest van den op bepaalde wijze opgetuigden geestenbezweerder, die ook hier wordt bijgestaan door zijn vrouw, en wiens bezweringswerk met daarbijbehoorend ronddansen eveneens wordt geaccompagneerd door het slaan op een tamboerijn;

4e het in gereedheid brengen van bepaalde versieringen, die men voor bepaalde ziektegevallen noodig acht;

5e het na den rondedans in zwijm vallen en daaruit ontwaken van den geestenbezweerder;

6e het afhandelen van 33 saleh's, die echter andere bewoordingen hebben, doch waarvan vele dezelfde gelijkenissen of zinnebeeldige ideeën weergeven als bij het „bĕrmalim."

De voornaamste verschillen tusschen het „bĕrsaleh" en het „bĕrmalim" zijn de navolgende:

De „malim-pĕngasoe" of voorganger der séance heet hier sidi; zijn vrouw, die hem bij alles assisteert heet inang, en de „bidoewan" bij het „bĕrmalim" heet hier *boedjang pĕrbih*. Verder zijn hier nog eenige bepaalde personen aangewezen om den „sidi" bij het ronddansen en flauwvallen te rugsteunen, die *boedjang bajoeh* heeten. [1]

Het tooisel van den „sidi" bestaat uit een *soemping* of *tadjoeq*, die ongeveer overeenkomt met de „pajoeng" van den malim, en uit een *kain sĕbai*, d. i. een witte doek van ongeveer vijf voet lang, om daarmede het hoofd te bedekken, evenals de malims doen. Het komt zelfs voor, dat de sidi op dezelfde wijze is versierd als een hoofdmalim. De anderen dragen geen versiering.

De voorstellingen hebben hier bij voorkeur in het huis van den zieke plaats.

Wordt een sidi bij een zieke geroepen, om te „bĕrsaleh", dan heeft zelfs bij zware zieken gedurende den eerst volgenden nacht

[1] „Sidi" van „sidiq" of „sajidi"?
„Inang" van „pinang", „nginang" = die geneeskrachtige middelen aanbrengt?
„Bajoeh" = beurt, zooals van meerdere vrouwen met één man getrouwd.

eerst een introductie-séance plaats, waarvan het hoofdidee is, dat de sidi eerst aan den Grooten Geest (Antoe Boedjang Kiwas) vraagt, wat deze voor de genezing van den patient noodig acht dat in gereedheid gebracht zal worden (*apa dandanan jang dipintaq*). Gedurende zoo'n eersten avond worden dan ook slechts 3 à 4 uren besteed aan het „bĕrsaleh" en een vijf of zes saleh's afgehandeld, waarbij geen volgorde in acht genomen wordt. In dien tijd vertelt de sidi aan de geesten wat er gaande is, terwijl hij aan het menschdom weer het verlangen van de geesten overbrengt. Zoo'n voorbereidende eerste-avond-voorstelling heet *nindjau dandanan*.

Het antwoord (verlangen) van den Grooten Geest of van andere geesten [1] varieert tusschen het in orde brengen van een *antjaq* met een *sanggaran*, of een *balai pĕngasoe*, of een te graven kuil, dan wel twee of meer van deze te zamen, of bij zeer zware zieken alle vier tegelijk, met nog andere noodig geachte tweede-rangs versierselen.

Een *antjaq* is een gevlochten bamboe-matje, soms rond, van ± 3 dM. middellijn, doch veelal rechthoekig van ruim 3 dM. lang en ruim 2 dM. breed, aan vier touwtjes opgehangen, veelal bij de deur van het huis. Op zoo'n hangend offerblad wordt gelegd: „bĕrtih", „bras dirĕndang", „bras koenjit", wat klapperolie, „minjak-boreh", [2] drie strootjes, drie sirihpruimen, een versch kippenei, en drie hoopjes (kluitjes) kleefrijst.

Een *sanggaran* is een tafeltje op één poot van ruim drie voet lang met een vierkant blad, langs de zijden waarvan een hekwerkje van ruim een decimeter hoogte is gemaakt, terwijl zich in het midden van iedere zijde (± 2 voet lang) van het tafelblad in het hekwerkje een deurtje bevindt. Dit offertafeltje wordt vóór het huis in den grond gezet als lokmiddel voor de geesten, terwijl men op het blad legt: 14 soorten van „djoewadah" in allerlei vormen, 4 hoopjes kĕtan (poendjoeng) [3], 4 versche eieren, klapperolie, minjak-boréh, drie sirihpruimen en drie strootjes.

[1] Evenals de overige Koeboes naast den Algeest (Radja Njawa) een groot aantal andere geesten kennen, die evengoed te vriend gehouden moeten worden en waarmede men zich veelal veel drukker bezighoudt dan met den hoofdgeest (waarvan de godsdiensten der meer beschaafden een typisch pendant opleveren), zoo kent ook de Mohamedaansche Boelian-Koeboe naast „Antoe Boedjang Kiwas" ettelijke andere geesten, die hij te vriend houdt en moet houden, zóó zelfs dat „Antoe Boedjang Kiwas" daardoor op den achtergrond is geraakt.

[2] „Minja-boréh" bereidt men hier uit pandanbladeren en bladeren van de „djĕrock poeroet" met was en klapperolie erdoor.

[3] „Poendjoeng" zijn rondgesneden pisangbladeren, die als kleine borden dienst doen.

De balai pĕngasoe [1] is een volledig inlandsch huis in miniatuur nagebootst van het binnenste van salakhout, dat midden in het huis, d. i. in het midden van den kring, waar de sidi zijn dansen zal uitvoeren, wordt opgehangen, en waarin gelegd worden: roode, witte en gele rijstpap, vier kluitjes kleefrijst, vier versche eieren, drie strootjes, drie sirihpruimen, drie stukken lĕmang, drie witte of roode ronde meelkoekjes (*sĕrabi*), wat klapperolie en minjak-borèh.

De groote voorstelling begint vóór de „antjaq" binnenshuis bij de deur opgehangen, daarna wordt bij de „sanggaran" vóór het huis op den grond rondgedanst, en vervolgens om de „balai pĕngasoe" midden in het huis opgehangen. Wanneer dit zal gebeuren hangt af van de inspiraties van den sidi.

Wordt er nog een kuil gegraven, waarin de sidi zijn kunsten vertoont om te trachten daardoor de(n) zieke van de plagerijen van hooger hand te verlossen, dan heet de bezweringsséance *bĕrdjanam*.

Na afloop van de séance laat men de sanggaran staan tot die vanzelf van ouderdom omvalt. De antjaq en balai pĕngasoe met alles wat er op of in gelegd is, laat men na de voorstelling in de rivier afdrijven.

Het groote verschil tusschen het „bĕrmalim" en „bĕrsaleh" zit hierin, dat de sidi in tegenstelling van den malim alle lichaamsopeningen zooveel mogelijk openzet en houdt (*lawang tĕrboekaq*), en (als gevolg hiervan) dat de sidi niet gebonden is aan een bepaalde volgorde van saleh's.

Wel mag de sidi gedurende zijn werk niet eten en drinken, maar hij hoort en ziet alles om zich heen, en sluit zijn lichaam niet af zooals de malim, want hier heerscht het idee, dat de sidi bij het afwerken van de toepasselijke saleh de hulp inroept van verschillende geesten; die geesten en hun kracht tijdelijk in zich opneemt om daarmede de kwade geesten, die den zieke kwellen, te verdrijven. Vandaar al die lokmiddelen (offertafeltjes) om de geesten te bewegen zich voor een oogenblik naar die plaats te begeven en in den sidi te varen; vandaar ook dat de sidi niet aan een bepaalde volgorde gebonden is en hij kan aanroepen den geest, wiens bijstand hij oogenblikkelijk het meest gewenscht of noodzakelijk acht, mits hij

[1] Maakt men in de „balai pĕngasoe" nog een klein kamertje, zooals gebeurt bij het genezen van zieke kleine kinderen, dan heet deze *balai koeroeng rasia*.

slechts alle geesten de revue laat passeeren, d. w. z. alle 33 saleh's, die te zamen één séance vormen, afhandelt. Alleen de saleh's hierna onder N° 1 en 2 opgegeven, moeten steeds het eerst en in die volgorde worden afgehandeld.

Hier stelt ieder der 33 saleh's den lofzang en tevens de aanroeping van een bepaalden geest voor, ofschoon alle te zamen, hoewel in andere bewoordingen, ongeveer hetzelfde weergeven als de 33 saleh's bij het „bĕrmalim". Iedere saleh wordt dan ook genoemd naar den geest, dien ze betreft. Zoo heet de eerste saleh „Boedjang Kiwas", enz. Van de verschillende geesten van iedere saleh heeft men een weinig duidelijke voorstelling; men weet veelal alleen of het een goede of een kwade, dan wel een mannelijke of een vrouwelijke geest is.

Hierachter zijn de 33 saleh's der Boelian-Koeboes opgenomen. Aan de hand van de hiervoren vertaalde saleh's bij het „bĕrmalim" [1] in gebruik, kan opgemaakt worden, dat een ongeveer gelijke geest en figuurlijke zin uit beide complexen van 33 saleh's spreekt, terwijl zelfs meerdere saleh's hoewel anders in bewoordingen, precies hetzelfde weergeven. [2]

Het djampi[2], zegenen, bezweren van den patient, kortom de eigenlijke behandeling van den persoon om wien het gaat, heeft alleen plaats bij de op zijn geval betrekking hebbende saleh's. De overige saleh's worden gewoon zonder meer afgehandeld.

Zoo zal er b.v. een bezweringsoefening gehouden worden voor een jongeling die zich een mooi meisje wenscht, en die in dezen maar geen succes heeft. Alleen voor de saleh's op zoo'n geval betrekking hebbende worden dan versierselen enz. in orde

---

[1] Het „bĕrmalim" noemt de Boelian-Koeboe „bĕrdikir", omdat daarbij een bepaalde volgorde in acht genomen moet worden, en men meer aan bepaalde regels gebonden is.

[2] Ik heb den indruk gekregen, dat het aanroepen van een afzonderlijken geest bij iedere saleh, welke geest als het ware door de voor hem (haar) toepasselijke saleh wordt geïdentificeerd, een gevolg is van den invloed van het Mohamedanisme, waarin wel plaats is voor de noodige geesten, maar waarin „Boedjang Kiwas" plaats moest maken voor „Toehan Allah". Veelal worden deze saleh's dan ook weinig meer dan letterlijk opgevat, waardoor iedere saleh meer op zichzelf is komen te staan, en het geleidelijk afhandelen der serie van 33 saleh's onnoodig werd.

Door met iedere saleh een afzonderlijken geest aan te roepen of (en) te willen weergeven, heeft men zich de meest zonderlinge sprookjes moeten scheppen in verband met de bewoordingen van iedere saleh, wat dan ook gebeurd is.

gebracht, en gedurende die saleh's wordt de jongeling gezegend, hem het beste toegewenscht, enz. (vergelijk het „bĕrmalim boedjoek").

Evenmin staat vast of bij deze of gene saleh al dan niet zal worden rondgedanst: dat hangt alles af van de inspiraties van den sidi.

De *inang* is ook hier de hulpvaardige echtgenoote van den geestenbezweerder, die haar man, den sidi, in zijn bezweringswerk bijstaat en alles aanbrengt wat aan versierselen enz. bij de séance noodig is.

Het eigenaardige *„pantan soemangat"* van de oeloebalang vindt men echter bij de Boelian-Koeboes niet terug. De inang reciteert de saleh's of gedeelten ervan met haar geleerden echtvriend en zijn helpers te zamen, dan wel vervolgt de bewoordingen van de saleh, waarmede de sidi is begonnen, of ook handelt te zamen met den sidi een saleh af, door beurtelings een paar woorden er van op te dreunen. [1]

Valt de sidi aan het eind van den rondedans in zwijm, dan is dit het teeken dat een bepaalde geest in hem is gevaren met wiens hulp de sidi den patient zal trachten te genezen. Na een oogenblik zich in den toestand van „bĕlajăr napas" gehouden te hebben hoort men opeens den sidi zeggen: *„kami maoë poelang"*, wat beteekent, dat de in hem gevaren geest weer verlangt terug te keeren. Dit is voor de inang het teeken om het wierookbakje onder den neus van den sidi te houden, die de rook opsnuift en daardoor ontwaakt; de geest verlaat hem en de geestesbezweerder wordt weer voor een oogenblik gewoon mensch. De sidi gaat dan gewoon zitten en verkondigt heel wat geleerdheden en zedepreken enz., om daarna weder de hulp van een anderen geest, dien hij noodig acht, dat hem in zijn werk bijstaat, in te roepen.

Dat de geesten natuurlijk eerst dan genegen zijn om tijdelijk in den sidi te varen, als alles precies volgens regel voor hen in orde is gemaakt, behoeft geen betoog. Is dit niet het geval, of zijn de offeranden niet behoorlijk schoon en volgens voorschrift (*„kalan tĕrmasoq barang kotor"*), dan is er geen denken aan, dat een geest zich verwaardigen zal om zijn medewerking te verleenen en zich in het lichaam van den sidi te begeven.

Ook moet de plaats, waar de sidi zijn werk verricht steeds helder verlicht zijn. [2] Wanneer verscheidene lampen of fakkels uitgaan, zonder

[1] Ook begint de sidi iedere saleh niet met een paar lang uitgehaalde „*ooh*"'s.

[2] Dit houdt verband met het idee van „*lawang tĕrboekaq*". — De verlichting bij het „bĕrmalim" laat dikwijls zeer te wenschen over, en ontbreekt bij heldere maan vaak geheel.

dat men hiervoor andere ontsteekt, of is niet voor een behoorlijke verlichting zorg gedragen, dan kan men voor het feit komen te staan, dat de sidi op een gegeven moment in zwijm valt en niets doet dan over den grond rollen en tollen totdat het weer dag wordt, wat niet anders is, dan een uiting van ontevredenheid van een in den sidi gevaren geest! Men weet zelfs te vertellen, dat het geen zeldzaamheid was, dat in vroeger tijden een sidi, bij wiens werk niet behoorlijk was zorg gedragen voor een goede verlichting, drie etmalen aan één stuk buiten bewustzijn was en bleef, en ten slotte zijn lichaam meer had van een lijk dan van het stoffelijk omhulsel van een nog niet van de materie gescheiden ziel!

De saleh's der Boelian-Koeboes luiden als volgt:

1. *Saleh boedjang kiwas.*

De saleh van den geest (antoe) „Boedjang Kiwas" (Grooten Geest).

èh, boedjang kiwas mĕnoekiq, tindjaq mĕndaki mĕnoenggang, tindjaq mĕnoeroen, boedjang kiwas bĕrdjalan malam. [1]

éh, „boedjang kiwas" komt fluks en recht op het doel af naar beneden schietĕn, op de teenen steunende (den heuvel op), rijdende (op de lucht, als door de lucht, wind gedragen), op dĕ hielen steunende den heuvel af; „boedjang kiwas" wandelt des nachts (gaat er alleen des nachts op uit).

„Boedjang Kiwas" stelt men zich voor als een tijger.

2. *Saleh boedjang tĕnoeng.*

De saleh van den fixeer-geest, (waarmede wordt weergegeven de aankomst van den Geest van zeer ver weg, d. i. van uit zee).

Tĕnoeng kalaoet adau[2], tĕnoeng kadarat karang bĕndo, lajang[2]

Tuurt men naar de zee (fixeert men de zee) dan treft niets het

[1] Kiwas = gijās (?) = vergelijking, analogie.
Tindjaq = indjaq (?)
Tindjaq mĕndaki = op de teenen steunende een heuvel opklimmen.
Tindjaq mĕnoeroen = op de hielen steunende een heuvel afdalen.

mĕnjambar boewi, nampaq di poelau angso doewo, kasih sajang ditjari boleh, pĕnoedjoe di-ati djarang bĕrdjoempo. [1]

oog. hoe ver men ook ziet (het uitzicht naar zee wordt door niets belemmerd), kijkt (tuurt) men het land in, dan vallen allerlei dingen (voorwerpen) in het oog; de zwaluw (geest) grijpt als een roofvogel naar het schuim [2] zichtbaar op het lichaam (van den sidi); wat men gaarne zoekt (en vindt) is gemakkelijk te geven (te hebben), maar echt uit het hart wordt weinig gegeven. [3]

3. *Saleh bĕdĕntoeng.*

Apa bĕdĕntoeng di-pĕmatang, anak tĕkoejoeng djadi naga, pandaq gĕmoeq boedjang lĕmatang, gĕmilap soemping bĕpĕrado. [4]

De saleh van den berggeest.

Wat is dat voor een geluid (wat maakt daar geluid) op den heuvelrug, het is de „tĕkoejoeng", die een „naga" wordt; de geest van de bergen (heuvelruggen) is klein (kort) en dik, en schittert als een oorsieraad van bladgoud.

4. *Saleh Kĕmantan.*

Kĕmantan saqti mambang boenjian, lantjang pèraq djaloer soewasa, tijang tiga lajar sĕmbilan, anak dajoeng mĕnĕbing roentoeh, simboer dajoeng mĕngoedjan lĕbat,

De saleh van den genezing brengenden zeegeest „Kĕmantan".

De wonderkrachtige „kĕmantan" heeft een geluid (stem) als een geest, zijn vaartuig (klein oorlogsvaartuig) is van zilver en de kiel van een mengsel van goud en koper, met

[1] Poelau angso doewo = het lichaam, de materie, waaraan men steeds twee zelfde onderdeelen aantreft: oren, oogen, armen, borsten, beenen, enz. Wellicht worden hiermede bedoeld „de oogen". Voor „kasih sajang ditjari boleh" te lezen „akan kasih sajang-ditjari boleh".

[2] D. i. het tooisel van den sidi.

[3] D. w. z. de geest schiet gaarne toe op wat hem aantrekt, maar het is heel wat moeilijker hem te bewegen, moeite te doen, er het zijne toe bij te dragen, den sidi te helpen om den zieke te genezen.

[4] „Bĕrdĕntoeng" zegt men van een zwaar geluid, dat men in de verte hoort, in plaats van „bĕrboenji".

„Tĕkoejoeng" = klein, rond schelpdier, voorkomende in de bovenstroom van rivieren, waarvan men vertelt, dat daaruit de „naga's" (monster, zee-, rivier-, of aardslang, berggeest) ontstaan.

lantjang bĕrtoelaq dari laoet, bĕtambat di rĕdjoeng agoeng.

drie masten en negen zeilen; er zijn zooveel roeiers, dat ze met de roeispanen een geluid maken alsof een heuvel instort; het roeien (bruisend opwerken van het water) met de pagaaien is, alsof een harde regen veroorzaakt wordt, het vaartuig stuwt zich van uit zee voort, en legt zich vast aan het groote oorlogsvaartuig.

Den „antoe Kĕmantan" stelt men zich voor als een genezingbrengenden geest, die van uit zee in een bootje komt aanroeien, om zich tijdelijk in het lichaam van den sidi te begeven. Zoo deze geest bij iemands genezing een hoofdrol zal spelen, of zijn assistentie voor iemands beterschap noodzakelijk wordt geacht, dan wordt voor de afdoening van deze saleh de aanwezigheid vereischt van een miniatuur scheepje, dat men dan te voren in orde heeft gemaakt, en dat men na afloop van de séance in de rivier laat afdrijven.

Verder zou deze saleh moeten beteekenen, dat deze goede geest zich begeeft naar den grooten en sterken kwaden geest van den zieke met het doel, om dien boozen geest te verzoeken zijn vernielingswerk te staken.

5. *Saleh gilo sĕmambang.*

Gilo-gilo, sĕmambang gilo, gilo ajat gilo isim, gilo koeraān tiga poeloeh, niat ati mĕndjadi wali di oentoeng mĕndjadi bĕlom, apa ikan didalam taman, poejoeh bĕrsisiq ĕmas, ikan palo bĕdjamboel pèraq, itoe mainan sĕmambang gilo. [1]

De saleh van den krankzinnigen geest.

Gek is de gekke geest, gek van de verzen van den qor'ān, gek van de heilige machtspreuken, gek van de dertig deelen van de qo'rān; de hoogere bedoelingen van zijn hart beteerschen hem geheel, maar geluk had hij er niet mee; (hij erlangde Gods zegen nog niet) wat voor nut had hij er van in zijn lusttuin (door zijn afzondering die hij zich als

[1] Isim = een verzameling brokstukken uit de verschillende „djoez" van den qor'ān, die men herhaaldelijk opdreunt met het doel daardoor een hoogere kracht te erlangen, waarmede echter velen bedrogen uitkomen en krankzinnig worden.
Di-oentoeng = dari oentoeng.

iets heerlijk-groots voorstelde), (hij dacht zich te hebben) kwartels met gouden veeren (schubben), en dartelijke vischjes met een zilveren kuif; dat was (is) het spel van den gekken geest.

Deze krankzinnige geest is een *„antoe djahat"*, die oorspronkelijk iemand was, die het verder wilde brengen door zich af te zonderen en zich over te geven aan vrome overpeinzingen (*bĕrtapa*), doch God was hem niet genegen, en hierover vertoornd veranderde hij zichzelf in een kwaden geest, die den menschen last bezorgt door opeens neder te dalen om ongenoegen en ziekten te verwekken, en die men door deze saleh het best verdrijft.

Bij het binnenkomen klampt hij zich grijnzend aan de omwandingen van het huis vast (wat natuurlijk alleen de sidi kan zien!), om het goede werk van den geestenbezweerder te storen, doch daardoor tevens van nut kan zijn door andere kwade geesten, die den zieke mochten beinvloeden, zoo'n schrik aan te jagen, dat zij den patient verlaten en er van door gaan!

6. *Saleh sĕmambau gilo.*

éh, sĕmambau gilo, gilo ajat gilo isim, badjoe kĕsoembo loesoeh tĕkita[2] dilĕngan, apa idaq ati tĕroesoe, tĕrkakaq pada pĕmĕman, kaoe tahoe mĕdang boeloeh bĕrboengo bĕrboeah bĕlom, kĕrantau sĕmbau doeloe, diroemah bĕrgoena bĕlom. [1]

De saleh van den krankzinnigen geest „sĕmambau".

éh, gekke sĕmambau, gek van de verzen van den qo'rān, gek van de heilige machtspreuken, met uw roodgebloemd en half versleten baadje met mouwen opgeschoven (korte mouwen) tot het midden van den onderarm, hoe zou uw hart niet in opstand zijn, gij, die verliefd zijt op de zuster van uw moeder; gij kent den „mĕdang-boeloeh"-boom, die wel bloeit maar

[1] Loesoeh = half versleten.

Tĕrkita[2] = opschuiven van mouwen, of korte mouwen dragen tot aan het midden van den onderarm (lĕngan).

Pĕmĕman = zuster van iemands moeder.

Sĕmbau = sambau = een soort gras. Hiervan kan zijn afgeleid „sĕmambau". Anderen beweren, dat „sĕmambau" zou beteekenen „si-mamboe" (mamboe = stinken).

geen vruchten draagt, (daarom) gaat eerst naar de rivierbocht om daar als sambau-gras te leven, (want) in huis zijt gij nog niet van nut.

De antoe van deze saleh was eertijds iemand, die verliefd was op de zuster van zijn moeder, en daar hij dus niet met zijn uitverkorene kon huwen (waarom zijn liefde vergeleken wordt bij een boom, die wel bloeit maar geen vruchten draagt) voordat zijn moeder overleden zou zijn, vluchtte hij het bosch in en werd „antoe", om thans verliefden, wier liefde onbeantwoord blijft of moet blijven door allerlei onoverkomelijke bezwaren (d. i. dus een liefde waar een steekje aan los is, waar een luchtje aan is, vandaar dat men „sĕmambau" wil doen beteekenen „si-mamboe") van dienst te zijn. Hij bekleedt dan ook in de geestenwereld der Boelian-Koeboes de functie van schutsengel der verliefden, wat hem, evenals zijn confrater onder 9 bedoeld, druk werk oplevert.

7. *Saleh silang pĕladjau.*

De saleh van den geest „silang pĕladjau" (d. i. de voortvliegende kiekendief), dien men zich voorstelt als een schoon jongeling, een Don Juan.

Ooh, silang pĕladjau moedik poelau ilir poelau singgah mĕndapat boeli[2], sĕpantoen mĕndoeng dengan koewaoe ari siang bĕsanding boenji, boenjinja ada dirimbo djaoeh. [1]

Ooh, de don Juan-geest reist naar bovenstrooms en naar benedenstrooms de eilanden (tuinen, ladangs, complexen van vruchtboomen), en gaat daar aan om (de harten der) maagden (vrouwen) te veroveren, evenals een kip (haan) en een wilde pauw over dag elkaârs stem (geroep) beantwoorden, terwijl het geluid van den wilden pauw ver uit het bosch komt.

Deze don Juan-geest reisde eertijds als schoone jongeling dag en nacht rond om meisjes op zich verliefd te doen worden, en fungeert thans voor jonggezellen als medium om bij het schoone geslacht het liefdesvlammetje te doen ontsteken.

[1] Boeli = flesch, kruik, figuurlijk voor maagd, vrouw.
Sĕpantoen = saperti.
Mĕndoeng = ajam.

De vrouw wordt hier voorgesteld als een kip, die op bewoonde plaatsen huist, en de schutspatroon der verliefde jongelingen als een boschpauw, wiens geroep door de kip beantwoord wordt.

8. *Saleh boekit sĕdĕmang.*

De saleh van den berg „Boekit Sĕdĕmang", waar een gelijknamige goede, gastvrije en hulpvaardige geest huist.

Boekit sĕdĕmang éloq mĕndaki, boekit sĕdĕmang rami boedaq moeda[2], ĕmbaq boewi mĕlati raugkap, kĕmbang gambir mangkoe kĕbon, kĕmbang pĕkan sĕlĕtaq ati, djéloberdjélo djantoeng pandan, tadjoeq goebah gading tjĕmpako, oelang[2] mĕlanggar bahoe, maro kita mĕndaki boekit sĕdĕmang, tèngoq kĕmbang sĕlasi itam, koetjoep sĕbĕsaq gantang, kĕmbangnja sĕlèbar pajoeng, itoe toenggoeh poentjaq boekit sĕdĕmang. [1]

De boekit sĕdĕmang ziet er mooi uit om hem te bestijgen, (is heerlijk te bestijgen); op den boekit Sĕdĕmang is het vol leven van jongelieden; daar zijn zooveel dubbele mĕlaties, dat het er uitziet als schuim op het water; de haag om dien tuin wordt gevormd door gambirbloemen (de gambirbloemen vormen een schoot, waarin de tuin ligt). Het is alsof de stomme bloemen de aangename berusting des harten weergeven; de djantoeng-pandan-bloemen wiegen zich in den wind heen en weer; de bloemversieringen (der maagden) zijn van pas-ontloken tjĕmpakabloemen; de bloemenslingers in het haar der maagden hangen tot over de schouders neer. Komt, laten we den boekit sĕdĕmang bestijgen, en gaan kijken naar de bloemen van de zwarte sĕlasi, waarvan de knoppen zoo groot zijn als een „gantang", en de bloemen zoo

[1] Embaq = saperti.
Pĕkan = pĕgan = verstomd, onbewegelijk.
Sĕlĕtaq ati = aangenaam, heerlijk, berustend gevoel des harten.
Goebah = een slinger van aan elkaâr geregen of in elkaar gestoken bloemen.
Tadjoeq = een houtje of steeltje (vaak van zilver) waaraan bloemen geregen zijn; haarversiersel bij een bruid.
Maro = pajo = kom, kom aan, vooruit dan maar.
Koetjoep = koentjoep = knop.
Sĕbĕsaq = sabesar.

groot als een zonnescherm (regenscherm) daarom wachten wij (gaan wij bezoeken) den top van den boekit sĕdĕmang.

Voor de afhandeling van deze saleh is noodig dat men een „bringin toedjoeh pangkat" maakt, die dan (den) boekit Sĕdĕmang moet voorstellen, en die behangen is met allerlei bloemen, bladeren en gebakjes.

9. *Saleh boedjang pĕnanding.*

De saleh van den geest „Boedjang Pĕnanding", den verleider, die door zijn vrouw tot hoorndrager was gemaakt!

Toeroen boekit boelang baling, toeroen karĕnah kabĕngkinang, toeroen mĕnanding boedi inang, toeroen mĕnanding boedi bajoeh, idaq bĕraiq oedjan di-tampong, idaq berkajoe djindjang dirĕraq, dagang laloe ditanaqkan, laki bĕrdjalan idaq makan. [1]

Over den kop duikelend (overhaast vlug) daalt hij den heuvel af, daalt af naar laaggelegen gronden aan de rivier, naar bewoonde (bebouwde) plaatsen, daalt af om de listen en streken van zijn vrouw en van zijn knecht (helper) eens op te nemen; als er geen water is wordt regenwater in een bak (bamboekoker) opgevangen, is er geen brandhout dan wordt de omwanding (het beschot) van de woning uit zijn verband gerukt (d. w. z. zoo slecht werd voor hem en de huishouding gezorgd); komen handelaren (in de prauw) voorbij, dan wordt voor hen rijst gekookt (worden zij onthaald), gaat de man op reis (er op uit) dan heeft hij niet te eten.

[1] Boelang baling = overhaast ergens naar toe gaan, zóó, dat men erbij over het hoofd duikelt.
Bĕngkinang = doesoen, een plaats waar veel vruchtboomen staan.
Karĕnah = ka tanah rĕnah.
Bĕraiq = bĕrajĕr.
Tampong = vat, blik, koker.
Met „djindjang" wordt hier „dinding" bedoeld (om de saleh letterlijk te kunnen opvatten).

Deze „antoe boedjang pĕnanding", ook wel genoemd *„antoe kandjiq"* of *„antoe pĕlindjang"*, was iemand, die indertijd een vrouw (inang) en een *bajoeh* (helper, bediende) had, die hem ontrouw waren, en die zich meer met elkaar en met anderen afgaven dan met hun heer en meester.

Nadat deze geest zich hiervan volgens bovenstaande saleh overtuigd had, wil de legende, dat hij de handelingen van zijn vrouw toch pikant genoeg vond, om ze na te volgen, en hij van zijn kant ging toen zijn troost zoeken, dan wel de verleider spelen, bij andere en andermans vrouwen.

Deze saleh is zeer gewild bij jongens en meisjes om iemand van de andere sekse, voor wie(n) men genegenheid heeft opgevat, tot wederliefde te bewegen. Na deze saleh heeft dan ook de sidi steeds druk werk, om de nog ongehuwde aanwezigen met gewijde olie te zegenen of herzegenen. Als het niet te veel opvalt, probeert ook menig gehuwde zoo terloops een veeg met gewijde olie van den sidi mede te krijgen, maar.... dan broeit er wat in zijn binnenste, en wordt hij (zij) opgemerkt, dan laat het spotgrage publiek hem (haar) nooit geheel met rust.

10. *Saleh sĕrampoe kĕtjiq.*

Sĕrampoe kĕtjiq tinting dilangit, pisang sĕsikat dikĕmoedi, kasih oetang boléh [1] dibajar, badan tĕrikat kĕrna boedi.

De saleh van de antoe „sĕrampoe kĕtjiq."

De Boelian-Koeboes hebben van deze saleh de volgende legende gefabriceerd:

„Sĕrampoe kĕtjiq" zou n.l. een zoon geweest zijn van den vorst Kĕmantan toedjoeh (zie volgende saleh), die er zeven vrouwen en zeven bedienden op na hield, zooals in de volgende saleh vermeld staat. Na diens dood werd zijn zoon de uitverkorene, d. w. z. door het volk als vorst gekozen, omdat hij wijs was en goed, en zelfs zijn vorderingen op anderen niet inde! Tot vorst gekozen werd hij in een prauw, waar op den achtersteven de noodige pisang was gebonden

[1] „Boleh" wordt veel gebezigd in plaats van „bisa".

voor een te geven offermaal, naar zijn nieuw verblijf geroepen.

Dit verhaal zal ontstaan zijn uit de letterlijke bewoordingen van deze en de volgende saleh, die steeds als bij elkaar hoorende na elkaar worden afgehandeld, hoewel de eigenlijke beteekenis van deze en de volgende saleh wel zal zijn:

„De ademhaling (napas) wordt gesplitst in het hoofd [1], waar als met pisangrissen de uitgangen (van de ademhaling) omkranst zijn [2]; heeft men adem (napas) uitgestooten, dan moet men weer lucht inademen; de kern van de ademhaling (d. i. de njawa) ligt door hoogere bestiering in het lichaam opgesloten." [3]

11. *Saleh kĕmantan toedjoeh.*

Inang bĕtoedjoeh dari padang bajoeh bĕtoedjoeh dari goenoeng, toeroen ngapit ngĕmbari kĕmantan toedjoeh, kĕmantan toedjoeh bĕrsoedara.

De saleh van den goeden geest „kĕmantan toedjoeh", waarvan de eigenlijke beteekenis wel zal zijn:

(Als iemand sterft) verlaat de ademhaling (njawa) in zevenen het lichaam, en het denkvermogen (roh) verlaat door (langs) zeven wegen het hoofd, als tweelingen tegen elkaar geklemd blijven ze bij elkaar (staan ze elkaar bij) als één (n.l. kemantan toedjoeh, de ziel); kĕmantan toedjoeh (njawa + roh) leven als broers te zamen.

[1] Waar ze langs zeven wegen het lichaam verlaat (zie onder bĕrmalim saleh n° 18).

[2] N.l. oorschelpen, neusvleugels, lippen, oogleden met oogharen en wenkbrauwen.

[3] Ook is het mogelijk dat „sĕrampoe kĕtjil" de neus voorstelt, „pisang sĕsikat" de wenkbrauwen, enz., maar dan is mij niet duidelijk wat „tinting" moet beteekenen.

Overeenkomstig deze en de vorige saleh's hebben deze Mohamedaansche Koeboes voor volgende saleh's, wier beteekenis zich nog vrij gemakkelijk laat gissen, naar de letterlijke bewoordingen ervan de meest fantastische sprookjes uitgedacht, om er ten minste een beteekenis aan te geven.

12. *Saleh gadjah bandoeng.*

Bandoeng ikoeq bandoeng kĕpala, bandoeng gading kadoewanja, sĕbĕsaq gading sébésaq tjĕmat, oedjoeng gading pĕnggiriq bĕras, boedjang kĕtjiq datang ditalang, bawaq daoen sĕgoeloengan bakal makanan gadjah bandoeng. [1]

De saleh van den geest „Gadjah bandoeng", de geest van de teelkracht.

Staart en kop vormen een stel, beide vormen een mooi geheel (stel), zoo groot als die „gading" (dat stel, n.l. de mannelijke roede) is, zoo groot is de pot (scheede van de vrouw); aan het eind van de „gading" is een boorgat zoo groot als een ontbolsterde rijstkorrel; (zal men den bijslaap uitoefenen, dan) komt de clitoris naar buiten met zich medebrengende een rol bladeren (schaamlippen) als voedsel voor (om kracht te geven aan) het mannelijk schaamdeel (de mannelijke teelkracht).

13. *Saleh poejoeh gading.*

Poejoeh gading djinaq lijar, poejoeh djĕmbo sĕdjanako, dari padang satoe kĕpadang, satoe bĕngingit di padang sati, ngĕmam ditaman bandoeng. [2]

De saleh van den mooien kwartel, waarmede de „roh" wordt bedoeld, die bij droomen b.v. zich her- en derwaarts begeeft.

De mooie kwartel is tam maar in vrijheid levende, de kwartel vliegt guitig weg als men hem vangen wil, van de eene ruimte naar de andere, en maakt geluid

[1] Ikoeq = ékor.
Tjĕmat = een soort tĕmpajan.

[2] Djinaq lijar = tam, maar in vrijheid levende, zooals de Koeboes er allerlei dieren op na houden, die vrij losloopen of rondvliegen in de doesoen.
Djĕmbo = opvliegen, wegvliegen van een vogel als men hem vangen, grijpen wil.
„Sĕdjanako" van „djinaka".
Ngĕmam = het geluid dat een poejoeh maakt.

(geeft teekenen van leven) in de heilige ruimte (het hoofd) en doet zich in dien lusttuin (het hoofd) hooren.

14. *Saleh radèn inoe.*

De saleh van den adellijke van vorstelijken bloede (d. i. de placenta).

Soedahlah soekat radèn inoe, awaq toeroen kadoenija, badan idaq digoenakan orang, badan tĕrboewang kalaoet lĕpas, tĕboe salah dioedjoeng tandjoeng, pandannéjan patah roengkat, roengkat di tandoeq kĕrbo djalang, boekan salah iboe mĕngandoeng, bandankan-néjan salah soekat, soekat ditoendo oentoeng malang. [1]

De adellijke van vorstelijken bloede is reeds volwassen (heeft reeds zijn vollen inhoud), het lichaam komt ter wereld; voor den mensch is zijn lichaam (materie) niet geschikt (van nut), zijn lichaam wordt ver naar zee weggeworpen; (hij is evenals) „tĕboe salah" op het uiteind van de landtong (groeiende); hij is als een echte pandan (d. i. materie) waarvan de kring is gebroken, zooals een kring om de hoorns van een verwilderden karbouw; het was niet verkeerd dat de moeder zwanger van u was, het was alleen (inderdaad slechts) uw lichaam, dat tot onvolkomen wasdom kwam, een wasdom voorbeschikt (ontstaan, nagesleept) door het grillig-weerbarstige lot.

15. *Saleh radèn rĕmbas.*

De saleh van den verderf aanbrengenden geest „radèn Rĕmbas".

Dagi doeloe rĕmbas digoenoeng, ini mendjadi rĕmbas di padang, kalaoet dirĕmbas djoega, rĕmbaskan

Eertijds zetelde deze verderf brengende geest op den berg, thans brengt hij verderf in de (bewoonde)

[1] Inoe = vorst, vorstelijk, hier het pas geboren kind.
Tĕboe salah = letterlijk „verkeerd suikerriet", een soort riet dat op suikerriet gelijkt.
„Roengkat" = rĕnggat = kring, zooals b.v. aan de hoorns van vee. Bij zoo'n kring knapt een hoorn vaak af.

obat dengan pĕnawar, idoe dengan djampi, lĕpas dipasoeng dengan ikat kĕbat, lĕpas pasoeng dengan bĕlĕnggoe, lĕpas dikoengkong dengan dirantai, djangan ditjobo disikso lagi, anak adam dikasih Allah. [1]

vlakte, op (naar) zee brengt hij ook al verderf, hij verderft medicijnen en tegengif, speeksel en bezweringen middels bespuwen, los van het blok waarin hij was vastgebonden, los van zijn opsluiting in het blok, los van zijn boeien en kettingen, probeer niet meer te pijnigen, (want) God heeft de kinderen Adams lief.

Deze kwelgeest wordt, zoo hij mogelijk den zieke in zijn macht mocht hebben, hiermede gemaand zich te verwijderen.

16. *Saleh kĕtjiq tĕntang.*

De saleh van den geest „kĕtjiq tĕntang", dien men zich als een goedgeefschen jongeling voorstelt. „Kĕtjiq tĕntang" zal wel de „neus" moeten voorstellen, en de beteekenis van deze saleh zijn:

Kĕtjiq tĕntang djamboe aiq, pisang sĕsikat dikĕmoedi, kasih oetang boléh dibajar, sajang sĕdikit baiq di boedi.

De geest „kĕtjiq tĕntang" (neus) is zoo groot als een „djamboe ajĕr", een ris pisang (wenkbrauwen of knevel) ligt op de achtersteven; stoot hij adem uit dan neemt hij weer lucht in, heeft men slechts een weinig zorg voor hem, dan zal hij dit vergoeden. [2]

---

[1] Rĕmbas = door en door rot, bedorven.
Pasoeng = in het blok zetten.
Bĕlĕnggoe = iemand met de enkels in het blok sluiten en de ellebogen met touwen over den rug samengebonden, terwijl de duimen van beide handen onder de knie-oksels door worden samengebonden. (Een wijze van binden tijdens het Inlandsch zelfbestuur, toegepast op zware misdadigers).
Koengkong = een bamboe, waarvan de uiteinden tegen den hals onder de kin en tegen de enkels in het blok steunen, en aldus aan het lichaam bevestigd, om te voorkomen, dat iemand op bĕlĕnggoe-wijze gekneveld, zich de touwen zou doorbijten.
Idoe = speeksel.

[2] Vergelijk de saleh vermeld onder nº 10.

17. *Saleh dĕndam sĕni.*

De saleh van den goeden geest, „dĕndam sĕni", dien men zich voorstelt als een schoone maagd.

Alangkah baik dĕndam sĕni, lagi bĕrariq tangga pandjang, lagi bĕkota bakoeng sĕrariq, atapnja tjikai dindingnja banir, hendaq mandi kasoengai kasai, tiap mandi bĕsĕnggajoet, hendaq djadi jang pandjang dampai, tjatjat sĕdikit kramonja sajoep. [1]

O, hoe goed (schoon) is toch „dĕndam sĕni", als zij (in 't gelid) staat, is dat op een hooge trap, als ze in de vesting (versterkte plaats) huist, dan is zij omkranst door pandanlelies, haar dak is van „tjikai", de omwanding (van haar verblijf) is van „banir", wil ze gaan baden dan doet ze dit in de „soengai kasai", telkens als ze zich baadt dan hangt ze slingerend (aan een stuk hout in het water) om lang en slank te worden, bij het (de) minste of geringste gebrek (smet), dat (die) ze oploopt, is haar beeld (omlijning) onduidelijk (onvolkomen).

Deze saleh zal wel moeten beteekenen, dat ziel en lichaam bij elkaar hooren (kramo = djodoe), en die ziel onvolkomen wordt (sajoep) door één of andere ziekte (tjatjat).

Ten aanzien van het baden; het slingerend hangen (aan een boomstam, d. i. het lichaam) enz., van die ziel, heeft deze saleh groote overeenkomst met saleh N° 18 van het „bĕrmalim".

18. *Saleh santan bĕtapis.*

De saleh van den geest „santan bĕtapis" (= de zich zevende kokosmelk). [2]

Toeroen dari kota rajo, singgah

Afdalende van de groote vesting

[1] Dĕndam = inwendig verlangen.
Bakoeng = een soort pandanlelie.
Tjikai = een soort rottanblad, waarvan men dakbedekking (atap) maakt.
Banir = wortelvleugels van groote boomen.
Soengai kasai = de naam van een riviertje in de boven Lalan.
Kasai = welriekend.
Bĕrsĕnggajoet = slingerend hangen als een aap.
Kramo = djodoe = een paar, dat voor elkaar bestemd is.

[2] Zoo „santan" gelijk is aan „Kemantan" (zie noot 1 bij saleh 33) dan zal „santan bĕtapis" moeten beteekenen „de zich zevende geest (ademhaling)".

bĕtambat Palembang moedo, tampoi kĕtjiq dikanan djalan, tampoi bĕsaq dikiri djalan, sangkoetan gong santan bĕtapis, mainan adiq poetri ,boengsoe, poekoelan adiq berkota intan gong dibawaq dikota rajo. [1]

(hersenpan?) doet zij aan en legt zich (haar prauw) vast te „Palembang moedo" (de geul in het voorhoofd boven den neus?)

De kleine „tampoi" gaat rechts voorbij, de groote „tampoi" gaat links voorbij, waar de gong stuit (een hindernis ontmoet) wordt de kokosmelk (neusslijm?) gezeefd, het speelgoed van de „napas" is de neus, het geklop (de slag, waar hij gestuit wordt) is de hersenpan (de omheinde plaats van den edelsteen), de gong wordt gebracht naar de groote vesting.

Ook deze saleh wordt letterlijk opgevat, en stelt men zich „santan bĕtapis" voor als een schoone maagd. De saleh zal echter wel betrekking hebben op den neus, het neusslijm en de ademhaling (napas).

19. *Saleh sĕrampoeh gagah.*

De saleh van den fermen en stormloopenden Geest.

Sĕrampoeh gagah, gagah dengan inang, gagah dengan bajoehnja, gagah kapada radja gĕring, gagah kapada radja sikso, radja gĕring dibawaq baliq, radja sikso dibawaq poelang, dibawaq kagoenoeng sĕrampoeh gagah. [2]

„Serampoeh gagah" voelt zich opgewassen tegen de „inang", is opgewassen tegen den „bajoeh", opgewassen tegen den vorst (geest) der kwalen (ziekten), opgewassen tegen den vorst (geest) der pijnigingen; de vorst der ziekten wordt (door hem) teruggebracht, de vorst der pijnigingen brengt hij naar huis terug, naar de berg waar „sĕrampoeh gagah" zich ophoudt.

[1] „Palembang" van lĕmbang"? = ingedrukt van het hoofd.
Wat „tampoi" hier beteekenen moet, is mij niet duidelijk. De Koeboegeleerden weten het evenmin en maken er zich af door te beweren, dat „tampoi ketjiq dikanan djalan, tampoi bĕsaq dikiri djalan" slechts een zinlooze inlassching is, wat zeer onwaarschijnlijk is.
Poetri ,boengsoe = neus (vergelijk saleh 21 van het „bĕrmalim").
[2] Rampoeh = rĕmpoh.

20. *Saleh radja bandan.*

Boekan radja bandan djaman maq-kini, radja bandan sĕmoelo ado, koekoeq ajam kĕmantan tjoetji, saoeti ajam biring koening, koekoeq-nja ado dilaman balai, bĕtĕpoeq dalam balai samsoe, koekoeq mĕng-andjoer kalaman balai. [1]

De saleh van de antoe „Radja Bandan".

„Radja Bandan" (de genezing-wekkende kracht van den sidi) is niet van den tegenwoordigen tijd, „radja Bandan" was er al van den beginne af; het geluid dat hij maakt om kippen te lokken (roepen) is bijzonder schoon, en wordt beantwoord door de geelachtig rood gekleurde kippen (d.w.z. zoo mooi dat zelfs de mooiste kippen erop antwoorden, n.l. dat de beste geesten hem ter zijde staan); zijn kippenroepstem is (wordt gehoord) op het plein voor de „balai", zijn geklap (met de veeren zooals hoenderen doen, d. i. het stamp-voetend ronddansen van den sidi) is in de helder verlichte balai, zijn kippenroepstem verspreidt zich (gaat vooruit) tot het plein bij de balai. [2]

Tijdens het ronddansen maakt de sidi het kraaiend en koerend geluid van een haan, en kleppert met zijn armen, hiermede een haan nadoende, die zijn vleugels uitslaat. Dikwijls is ook een levende haan ten tooneele.

21. *Saleh batak gilo.*

De saleh van den geest, dien men zich als een waanzinnigen roover en moordenaar voorstelt.

Voor deze saleh kent men geen bepaalde woorden. De sidi doet hierbij als een woeste gek, en stoot allerlei onsamenhangende klanken en geluiden uit.

[1] „Koekoeq" is het geluid dat een kip maakt, of het geluid waarmede men kippen roept.

„Samsoe" van „sjams" = zon (Arab.).

[2] De Koeboes houden zeer veel van mooie hanen en kippen. Evenals ons mooie muziek dikwijls week stemt, heeft het mooie kraaien van een haan dezelfde uitwerking op de gemoedsstemming van een inlander, en vooral is dit het geval bij de Koeboes.

De hulp van dezen kwaden geest wordt ingeroepen om de booze geesten, die den zieke kwellen, op de vlucht te jagen.

Verder weet men te vertellen dat deze geest de beschermgeest is van een volksstam uit roovers en moordenaars bestaande (de Bataks).

22. *Saleh sĕradja panah.*

Boedjang intan seradja panah, sĕriboe panah dikanan sĕriboe panah dikiri, anak panah mĕngoedjan lĕbat, panah dibawaq poelang kalaoet, poelang kalaoet sĕkadidi, poelang ombaq sĕdĕboer, nĕmpoeq katĕloq bĕrtinggam tiga, nĕmpoeq lĕsoengan aiq mĕroewab, panah titip di paoeh djĕnggi. [1]

De saleh van den vorst van de pijlen, een kwelgeest.

„Boedjang intan" is (de plaats van) de(n) vorst van de pijlen, duizend pijlen (bogen) van rechts, duizend pijlen (bogen) van links, het regent pijlen (zooveel zijn er), de pijlen worden teruggebracht naar zee, naar de één en al kokende zee, naar de klotsende golven, die beuken tegen de rivierbocht met drie terrassen, die beuken tegen de draaikolk van bruisend (kookend) water, de pijlen worden afgedragen (in bewaring gegeven, toevertrouwd, opgeborgen) te „paoeh djĕnggi."

In deze saleh stelt men zich „sĕradja panah" voor als een kwaden geest, die van ver uit zee komt, om den menschen allerlei ziekten, vooral koortsen, te bezorgen. Zijn verblijfplaats heet „poelan paoeh djĕnggi", een eilandje ver in zee, waar de paoeh-djĕnggi-boom veel voorkomt, en welk eilandje, waar men slechts met levensgevaar in de buurt kan komen door de vele draaikolken er omheen, men beschouwt als het middelpunt (de navel) van de aarde (*poesat doenija*), die men zich als een oneindig groot plat vlak voorstelt. Ook bij de Maleiers in deze streken bestaat deze legende.

Mogelijk dat deze saleh het ziekteverloop van een koortslijder beschrijft, waarbij de koortsverwekkende geest iemand een gewaarwording doet ondergaan alsof hij door duizenden pijlen wordt gestoken, enz.

[1] Tinggam = terras.

Paoeh djĕnggi = een groote soort paoeh (d. i. een wilde eetbare manggasoort). Van de schors van den boom maakt men veel rijstbakken.

23. *Saleh tadjoer dilaoet.*

Sangkan bernama tadjoer dilaoet, sangkan mĕnadjoer ngatjoeng kalaoet, nadjoerkan obat dengan djampi, nadjoerkan idoe dengan pĕnawar, masak sĕroewang kaoe [1] nangka, dipĕram ditjoepoe gading, tĕboewang radja sikso dapat didalam daralf daging. [2]

De saleh van den geest „Tadjoer dilaoet".

Hij heet „tadjoer naar (in) zee", omdat hij zeewaarts in den hengel plaatst, omdat hij medicijnen, „djampi[2]", speeksel en tegengif aanwendt, een aftreksel van nangka kookt, en dat legt in een klein mooi doosje, en de kwelgeest, gevonden in het bloed, uitdrijft (uitgedreven heeft).

Antoe Tadjoer dilaoet is een goede behulpzame geest, die van ver over zee komt.

Wat deze saleh eigenlijk beteekenen moet of beteekend heeft is mij onduidelijk gebleven. Misschien wordt hierin de bijslaap beschreven.

24. *Saleh apoeng dilaoet.*

Sangkan bernama apoeng dilaoet, ngapoengkan obat dengan djampi, ngapoengkan idoe dengan pĕnawar; boekan kami mĕngindang boewah kami mĕngindang padi ampo, boekan kami mĕmboewang toewo, kami mĕmboewang sĕrau tjĕlako. [3]

De saleh van den geest „Apoeng dilaoet".

Hij (het) heet „apoen in zee (in de rivier) omdat hij medicijn en genezen door bespuwen, speeksel als medicijn en tegengif laat rondrijven (?) Wij wannen niet de vruchten, wij wannen de ledige rijstkorrels; wij gooien niet het oude weg, wij drijven (slechts) uit alles wat tegenspoed en onheil veroorzaakt.

Antoe Apoeng dilaoet stelt men zich als een goeden geest voor.

Wat deze saleh beteekenen moet is mij niet duidelijk, misschien heeft men het hier over het foetus.

---

[1] Wat „kaoe" hier moet beteekenen is mij niet duidelijk.

[2] Sangkan = sebab.

„Tadjoer" beteekent in deze streken een lange vischhengel, dien men aan den kant van de rivier in den grond plant, zoodat men hem niet steeds in de hand behoeft te houden en er bij te blijven zitten.

Ngatjoeng = mĕnghadap.

Sĕroewang = een ris nangka of doerian vruchten aan elkaar gelegen, die men uitkookt, en waarvan men het aftreksel als medicijn bezigt.

Pĕram = sĕkăp.

[3] „Apoeng" = een drijvende nipahpalm, die van de kant van de rivier is losgeraakt.

„Mĕngindang" (van „indang") = wannen met een „niroe".

„Sĕrau" beteekent in deze streken ongeveer hetzelfde als „sial".

25. *Saleh mĕrawan djadi.*

Sangkan bĕrnama mĕrawan djadi, laqi kĕtjiq mĕrawan djadi, bĕsaq mĕrawan sadjo, mĕrawankan obat dengan djampi, idoe dengan pĕnawar, mĕrawan dibawaq ka goenoeng èndah, mĕrawan baliq ka padang sati, itoe sangkan bĕrnama mĕrawan djadi.

De saleh van den geest „mĕrawan djadi".

Het (of „hij" = de geest) heet „het ontstaan van het gevoel van bezorgdheid (angst)", omdat als men nog klein is, dan ontstaat het gevoel van angst (bezorgdheid) reeds; is men groot dan ontmoet men niets dan leed en zorgen (alles baart dan zorgen), dan stemmen medicijnen, het genezen door bespuwen, het speeksel als medicijn, en de aftreksels van bladeren (allerlei tegengif) alle tot bezorgdheid; die bezorgdheid wordt gebracht naar den fraaien berg (het hoofd?) en keert terug naar de heilige ruimte (hart, borstkas?), daarom wordt het genoemd het ontstaan van het gevoel van bezorgdheid.

Men beschouwt „mĕrawan djadi" als een goede geest, als een soort van medicijnmeester.

Wat eigenlijk de saleh beteekent is mij onbegrijpelijk gebleven.

26. *Saleh boedjang kĕbasan.*

Kĕbasan oeloebalang gagah, oeloebalang mak siradèn inoe, ĕntaḳkăn taboeng, ĕntaq ka batoe litjin, kĕbasan mĕnang mĕnjaboeng magi inang sĕbĕntoeq tjintjin. [1]

De saleh van den kwaden geest „Boedjang kĕbasan", dien men zich als een tijger voorstelt.

„Kĕbasan" is een sterke voorvechter, deze voorvechter is een kind van „raden inoe"; of hij stampt op bamboekokers (bamboelatten van het huis?) of stampvoet (zich laat vallen) op gladde steenen, kĕbasan wint het (steeds) met (hanen)vechten, en bedeelt de „inang" met een ring (van de winst).

Het is mij onbegrijpelijk wat deze saleh beteekent.

[1] „Kĕbasan" van „basan" = hard en krakend bij het kauwen.
„Raden inoe", zie saleh 14.
Magi = mĕmbagi.

27. *Saleh nènèq ĕmbang.*

De saleh van den goeden geest „Nènèq ĕmbang", dien men zich voorstelt als een groote zware oude vrouw, die de booze geesten wegjaagt, en die een keel op kan zetten als een „rijang" (een krekel)!

Rijang bĕboeroeh napoeh, tindjaqnja ada sĕrĕntjam sĕroenai, ari siang ĕmboen bĕrlaboeh, mibar sĕgala tijoeng poenai. [1]

De krekel zit (het) dwerghert(en) achterna, de voetsporen zijn zoovele, dat ze onduidelijk zijn en van dezelfde kleur; overdag legt (zet) de dauw zich vast, vlucht weg (gij) alle béjjo's en boschduiven!

Vergelijk saleh 32 van het „bĕrmalim".

28. *Saleh datoeq itam tandjoeng.* [2]

De saleh van den goeden geest „Datoeq itam tandjoeng".

Kĕroeboeq sĕroempoenmoe pandan, pandan sĕroempoen dengan koenjit, djadi poenggoeq kaoe ni badan, mĕrindoe boelan dilangit, ari siang boelan djatoeh, boelan bĕrgĕnti matahari. [3]

Een klapperdop gelegd in (tot één gemaakt met) een pandanstruik, een pandanstoel tot één vereenigd met een koenjit (kurkuma), dan lijkt zoo'n lichaam (samenvoeging) wel op een nachtuil, die sterk verlangt naar de maan aan den hemel, over dag is de maan weg (gevallen), de maan vervangt de zon. (De sidi remplaceert de hoogere machten?)

Ook deze saleh is mij niet duidelijk. Wellicht heeft de sidi het hier over zichzelf, en beteekent de klapperdop het hoofd, de pandanstoel het lichaam, de koenjit het tooisel van den sidi, en duidt hij zichzelf aan als een nachtuil, die smachtend verlangt naar de maan, daar hij alleen des nachts als geestenbezweerder optreedt.

---

[1] Ĕmbang = oembang of ĕmpang?
Roenai = roena = warna.

[2] „Datoeq itam (di)tandjoeng" was de eerste geleerde, die de Sidi-wetenschap aan anderen onderwees.

[3] Kĕroeboeq = een heele klapperdop met een gat erin, die als water-reservoir gebezigd wordt.

29. *Saleh omboq oembai.*

De saleh van den geest „Omboq oembai" (het foetus?).

Omboq oembai darèh mĕsti, saleh hĕtjiq djoendjoengan alam. [1]

Mogelijk beteekent deze saleh:
Het foetus wordt spoedig mensch; dit is de kleine saleh van de menschwording (van den gebieder der wereld).

30. *Saleh rĕbija gĕnto.*

De saleh van den geest „Rĕbija gĕnto (gĕmiring)".

Rĕbija gĕnto gĕmiring sĕtahoen gĕnto ilang, ilang[2] baliq djoego. [2]

„Rĕbija gĕnto gĕmiring" is na een jaar weg (gestorven), al is ze weg (gestorven), ze keert toch terug.

„Malai gĕnto gĕmiring" is een uit zeven deelen bestaand, door rinkeltjes afgescheiden samenstel van bĕrtih-slingers, van ongeveer een meter lang, waarmede de sidi bij deze saleh manoeuvreert. Deze versiering zou de sidi om het jaar moeten vernieuwen.

Mogelijk is het dat in deze saleh „Rĕbijah" der gewone Koeboes als geest optreedt, voorstellende de levenskracht der natuur, die om het jaar nieuwe levenskracht geeft aan de velden, de vruchtboomen, enz.

31. *Saleh makoeto intan.*

De saleh van den goeden geest „Makoeto intan."

Sangkan bĕrnama makoeto intan, mĕngoendo obat dengan djampi, idoe dengan tawar, tawar dibawo dari goenoeng, djampi dibawo dari padang, itoe sangkan bĕrnama makoeto intan. [3]

Hij (het) heet „makoeto intan" (hoofd, hersenen?), omdat hij medicijnen en geneeskracht brengt (bezorgt), tegengif brengt hij van den berg [4], geneeskracht van de vlakte [5] daarom heet hij „makoeto intan."

Ik kan niet gissen wat deze saleh beteekenen moet.

32. *Saleh rĕmban di padang.*

De saleh van den goeden geest „rĕmban dipadang" of „radjo dilangit."

Dagi doeloe rĕmban di padang,

Vroeger doolde hij rond in de

[1] Wellicht is „oembai" = „oembi", daar men veel de eind-*i* als *ai* uitspreekt, zooals „harai" voor „hari", „gĕntai" voor „gĕnti" (ganti), enz.

[2] Gĕnto = gĕnta = rinkelbel.
Giring[2] = rinkelbelletjes, kleiner dan „gĕnto".

[3] Mĕngoendo = mĕmbawa.

[4] Mogelijk moet „berg" den mond voorstellen als onderdeel van het hoofd.

[5] „Padang" zou dan kunnen beteekenen handvlakte, daar het „djampi" steeds plaats heeft, terwijl de „sidi" met zijn handpalmen den zieke aanraakt.

ini mĕndjadi radja di langit, radjo obat dengan djampi, radjo idoe dengan pĕnawar, radjo gĕring bawaqlah baliq, radjo sikso bawaqlah poelang, lĕpaskan pasoeng dengan bĕlĕnggoe, lĕpaskan ikat dengan kĕbat, itoe sangkan bĕrnama radjo dilangit.

vlakte, thans is hij vorst in den hemel, vorst van medicijnen en geneeskracht; breng (verzoeken wij u) den vorst van ziekten en den vorst van pijnigingen terug, opdat verbroken worde (verbreek) alle boeien en banden (waarmede men den zieken geest van den patient door allerlei kwade invloeden gebonden denkt), daarom heet hij „radjo dilangit" (de vorst in (van) den hemel).

Mogelijk wordt met dezen geest „Kĕmantan Dĕroe" bedoeld.

33. *Saleh kĕmantan mandi lajang.*

De saleh van den goeden geest „Kĕmantan mandi lajang", dien men zich voorstelt als een zwaluw.

Kĕmantan mandi lajang, baik diantar djindjang poelang, poelang ka goenoeng apa salahnja, poelang ka padang apa salahnja, poelang ka goenoeng sĕmoelo ado, poelang ka padang moelo djadi, itoe sangkan bĕrnama santan mandi lajang. [1]

Het is goed, Kemantan mandi lajang dat de geest (van den sidi, die den sidi inspireert) naar huis geleid wordt; wordt hij naar den berg geleid, wat ligt daar dan voor verkeerds in; wordt hij naar de vlakte geleid, wat voor verkeerds zou daar dan in zitten; keert hij naar den berg terug, dan is dat de plaats waar hij van den beginne af was, (keere hij naar den berg terug waar hij van den beginne af was), keert hij naar de vlakte terug dan is dat de plaats waar hij het eerst werd (keere hij naar de vlakte terug, waar hij het eerst ontstond), daarom heet hij de als een zwaluw badende geest.

Met deze saleh eindigt iedere séance.

[1] „Kĕmantan" en „Santan" schijnen hier hetzelfde te beteekenen.

HOOFDSTUK XVI.

Rechtswezen.

De Koeboes en ook niet-Koeboes uit deze streken weten te vertellen, dat terechtzittingen van de vroegere Djambische vorsten en grooten zeer lang duurden. Er werd dan eindeloos gedelibereerd en overwogen, waarbij tal van spreuken en spreekwoorden, adatregels en stellingen werden aangehaald vóórdat men tot een beslissing kwam, zóó men tenminste na uren en soms dagenlang nog tot een beslissing geraakte. En was die dan eindelijk gevallen, dan was het nog niet zeker dat de zaak was afgedaan, want iemand uit het publiek behoefde slechts iets ter overweging in het midden te brengen dat vat had op den overweginglustigen Inlandschen rechter, of de genomen beslissing werd weder ter zijde geschoven en men begon opnieuw te overwegen.

Vele personen uit deze streken hebben nooit resultaat gezien van hun vorderingen tegen Djambiërs, ingesteld tijdens het Inlandsch zelfbestuur. Vandaar dat hier steeds lieden te vinden waren voor bevolkingpatrouilles tegen de Djambiërs, daar zij dit middel aangrepen om met de Djambiërs te kunnen afrekenen voor de vele nog onbetaalde schulden.

a. Wordt een vrouw gedood dan wordt de moordenaar veroordeeld tot de betaling van een bloedgeld (*bangoen*) van 500 realen, waarvan $\frac{1}{3}$ bestemd is voor den vorst van Djambi, $\frac{1}{3}$ voor de hoofden van het dorp (den stam), en $\frac{1}{3}$ voor de erfgenamen van de vermoorde vrouw.

Wordt een man vermoord dan wordt de moordenaar veroordeeld tot de betaling van een bloedgeld (bangoen) groot 250 realen op dezelfde wijze te verdeelen.

Kan de moordenaar de hem opgelegde boete niet voldoen binnen drie maanden na de veroordeeling, dan wordt hij naar den vorst van Djambi opgezonden. Wenscht de vorst van Djambi hem als slaaf (lijfeigene) aan te nemen, dan betaalt die vorst $\frac{1}{3}$ van het door den moordenaar verschuldigde bloedgeld aan de

erfgenamen van de(n) vermoorde en $\frac{1}{3}$ aan de hoofden van de Boelian-Koeboes. De moordenaar en zijn vrouw en kinderen worden dan slaven (lijfeigenen) van den vorst van Djambi tot aan hun kleinkinderen toe.

Wenscht de vorst van Djambi den moordenaar, die het bloedgeld niet binnen drie maanden betaald heeft, niet te accepteeren, dan mag deze door de erfgenamen van de(n) vermoorde gedood (afgemaakt) worden. [1]

b. Wordt een, op heeterdaad betrapte, dief of overspeler gedood in het huis waar hij het misdrijf pleegt, dan kan dengene, die den dief of overspeler doodt, geen straf treffen.

---

[1] Volgens deze Koeboes zou thans het dooden van een persoon $\frac{1}{3}$ goedkooper uitkomen voor den moordenaar dan vroeger, toen er nog een vorst van Djambi was.

Het bloedgeld zou in goederen ter waarde van de bangoen betaald moeten worden, daar de reaal thans niet meer in omloop is.

1 singapoer dollar = 5 realen.
1 reaal = 4 soekoe.
1 soekoe = 5 dollarcenten.

